Michael LÖWY

LATİN AMERİKA MARKSİZMİ

belge yayınları

DÜŞÜNCE DİZİSİ

Dünyamızın bugünkü kadar "küçülmediği" 1920'lerden 1980'lere kadarki zaman diliminde Latin Amerika'da marksizmin ve ondan esinlenen politik parti ve hareketlerin durumunu, başarılı ve başarısız devrimlerin arkasında yatan itici ya da engelleyici etkenleri bir film şeridi gibi gözlerimizin önüne seren Löwy'nin bu kitabı, dünyanın neresinde olursa olsun marksistlerin benzer sorunlarla karşılaşıp uğraştıklarını bizlere bir kez daha anımsatıyor.

Türkiye'de marksist hareketin yeniden bir yapılanma ve açılım sürecine girdiği bir zamanda, bu kitap, bize sadece dünyanın öteki ucundaki bir Kıta'da olup bitenleri yansıtmakla kalmıyor; aynı zamanda Mustafa Suphi, Şefik Hüsnü, Hikmet Kıvılcımlı, Mihri Belli, Mahir Çayan, Deniz Gezmiş ve daha onlarca marksistin adıyla süzülüp gelen kendi tarihimiz üzerine düşünmek için de bir vesile oluyor.

Michael Löwy, ana-babasının Avusturya'yı terkinden sonra 6 Mayıs 1938'de Brezilya'nın Sao Paulo kentinde doğdu. 1961'de Sorbonne Üniversitesinde okumak üzere Paris'e geldi. En önemli hocası marksist felsefeci ve edebiyat sosyologu Lucien Goldmann'dı. 1964'de "Genç Marx'da Devrim Teorisi" başlıklı doktora tezini verdi. 1969'dan beri Paris'te yaşıyor. Georg Lukács, Ernst Bloch, Rosa Luxemburg'un eserleri ve marksizmin tarihi ve sosyolojisi üzerine birçok makale ve kitaba imzasını atan Löwy'nin Latin Amerika solu ile sıkı ilişkileri var ve özellikle Brezilya'daki İşçi Partisini (PT) destekliyor. Birçok kez seminer ve konferans vermek üzere Latin Amerika'ya davet edilen Löwy, 1971'de Havana Üniversitesinde Che Guevara üzerine bir seminer verdi. 1984'de Nikaragua'ya Tarımsal İncelemeler Merkezinin davetlisi olarak gitti. Fransa'da Orta Amerika ile dayanışma hareketinde aktif olarak çalışmakta olup, Dördüncü Enternasyonalin önemli isimlerinden biridir.

Yapıtlarından bazıları: Che'nin Düşüncesi; Sınırsız Devrim: Marksizm ve Din; Latin Amerika'da Marksizm.

Löwy'nin Türkçeye çevrilen yapıtları: Che'nin Düşüncesi, 1977 Köz, 1992 Yazın Yayınları; Marksizm ve Din, 1996 Belge Yayınları.

BELGE YAYINLARI
Kuram ve Deneyim

© Michael Löwy, 1983, Paris
Latin Amerika Marksizmi

Türkçesi
İrfan Cüre

Teknik Hazırlık
İrfan Cüre

İç / Kapak Baskı
Gülen Ofset

Kapak Tasarım
Yusuf Aslan

İç / Kapak Montaj
Adım Grafik

Cilt
Güven Mücellithanesi

Birinci Baskı
Mayıs 1998

BELGE ULUSLARARASI YAYINCILIK
Divanyolu Caddesi Binbirdirek İşhanı
No: 15 Zemin Kat Sultanahmet / İstanbul
Tel / Faks: (0212) 517 44 53 / 638 34 58

Michael Löwy

LATİN AMERİKA MARKSİZMİ

Çeviren: İrfan Cüre

KURAM VE DENEYİM

TÜRKÇEYE ÇEVİRENİN ÖNSÖZÜ

İrfan CÜRE

Bu kitap, Michael Löwy'nin Latin Amerika'da Marksizm konusuna ayrılmış çok kapsamlı bir antolojiye yazdığı sunuştur. Michael Löwy'nin yayına hazırladığı bu antoloji 448 sahife olup, ilkin Fransızca "Le marxisme en Amérique latin de 1909 à nos jours" [1909'dan Günümüze Latin Amerika'da Marksizm] başlığıyla 1980'de Paris'te Maspero yayınları arasında Georges Haupt tarafından kurulan Bibliothék Sociàliste [sosyalist kütüphane] dizisinin 37. cildi olarak yayınlandı. Antolojinin tümü, Ekim 1982'de Meksika'da İspanyolca olarak da yayınlandı.

26 Temmuz 1979 tarihini taşıyan bu sunuş metni, "Latin Amerika'da Marksizm Tarihinin İpuçları" başlığını taşıyordu. 1984'de bu metin ISP Verlag tarafından Almanca ayrı bir kitapçık olarak yayımlandı.

Almanca ikinci ve yazarı tarafından genişletilmiş bir baskısı Nisan 1988'de yayınlandı. Türkçe çeviri bu ikinci baskıya dayanmaktadır. İkinci baskıda kaynakça ve açıklayıcı notlar da genişletilmiş olup, ilgili okuyucu veya araştırmacıya ulaşabileceği kaynaklar gösterilmiştir. Burada {..} biçimindeki parantez içerisinde verilen kaynaklar, birinci baskıda olmayıp da ikincisine yeni eklenenleri göstermektedir. Almanca metni yayına hazırlayan, çevirmen arkadaşım Wilfried Dubois, Almanca baskıdaki hataları gösterek yardımcı oldu. Kendisine teşekkürler.

* * *

Dünyamızın bugünkü kadar "küçülmediği" 1920'lerden 1980'lere kadarki zaman diliminde Latin Amerika'da marksizmin ve ondan esinlenen politik parti ve hareketlerin durumunu,

başarılı ve başarısız devrimlerin arkasında yatan itici ya da engelleyici etkenleri bir film şeridi gibi gözlerimizin önüne seren Löwy'nin bu kitabı, dünyanın neresinde olursa olsun marksistlerin benzer sorunlarla uğraştıklarını bizlere bir kez daha anımsatıyor.

Türkiye'de marksist hareketin yeniden bir yapılanma ve açılım sürecine girdiği bir zamanda, bu kitap, bize sadece dünyanın öteki ucundaki bir Kıta'da olup bitenleri yansıtmakla kalmıyor; aynı zamanda Mustafa Suphi, Şefik Hüsnü, Hikmet Kıvılcımlı, Mihri Belli, Mahir Çayan, Deniz Gezmiş ve daha onlarca marksistin adıyla süzülüp gelen kendi tarihimiz üzerine düşünmek için bir vesile oluyor.

Benim ve önceki kuşaktan olanların belki biraz nostaljiyle karışık duygular içinde okuyacaklarını sandığım bu kitapçık, özellikle günümüzün genç devrimcilerine "yoğun pratik koşuşturma" içerisinde, gerek Latin Amerika'da gerekse Türkiye'de marksizmin doğuşu ve gelişim tarihçesini daha yakından öğrenme ve inceleme şevkini geliştirmeye bir nebze de olsa hizmet edebilirse, çevrilmesi ve yayını için gösterilen çabalar amacına ulaşmış olacaktır. Hepimizin bildiği ve çok sık da unuttuğumuz bir gerçeği anımsatmakta yarar var: Hiçbir şey yoktan varolmamıştır. Ölü kuşakların ruhu, bizi yönetiyor. Gerçekten yeni ve devrimci görüşler ve pratikler geliştirmek istiyorsak, ancak yerel ve dünya mücadeleler tarihinin kapsamlı bir bilgisi ve bilinci temelinde, bu doğrultuda adım atma olanağını yakalayabiliriz. Yoksa "yepyeni" sandığımız şeylerin hiç de öyle olmadığının keşfinin verdiği can sıkıcı durum bir yana, daha iyi, güzel ve aydınlık yarınlar adına yapabileceklerimizi yapamamış olmanın tarihsel yükü yakamızı hiç bırakmayacaktır.

Yine **Belge**'den çıkacak olan **Löwy**'nin **"Marksizm, Ulusal Sorun ve Enternasyonalizm"** kitabında buluşmak dileğiyle.

Hamburg, Şubat 1998

(1909'DAN GÜNÜMÜZE) LATİN AMERİKA'DA MARKSİZM TARİHİNİN TEMEL NOKTALARI

Bu satırlarda *devrimin karakteri* sorununa vurgu yapılarak, Latin Amerika'da marksist düşünce gelişiminin incelenmesi için bazı temel noktalar aktarılmaktadır. İzleyen sayfalarda kuşkusuz bu Kıta'nın son yetmiş yıllık işçi hareketi tarihinin özetlenmesi sözkonusu değildir.[1]

Latin Amerika'da marksizmin karşı karşıya bulunduğu temel sorunlardan biri, bu Kıta'da pratikte devrimin karakterinin tanımı, yani Latin Amerika toplumsal formasyonlarının belli bir analizinin sonucu ve aynı zamanda politik bir stratejik ve taktik için kalkış noktası, başka bir deyişle bilimsel araştırmanın dayanak noktası ve teori ile pratik arasında tayin edici bir dolayım olan bir tanım sorunuydu. Bir dizi temel politik sorun -sınıflar ittifakı, silahlı veya barışçı yol, mücadelenin aşamaları, vb.- bu merkezi sorunsala -devrimin karakteri- sıkıca bağlıydı.

Latin Amerika marksizm tarihinde oldukça şematik olarak üç dönem ayırdedilebilir:

a) Yirmilerden 1935'e kadar uzanan ve doruk noktasını teorik olarak Mariátegui'nin çalışmasında ve pratik olarak 1932 El Salvador ayaklanmasında bulan devrimci dönem; bu dönemde marksistler arasında Latin Amerika devrimini aynı zamanda hem sosyalist hem de anti-emperyalist olarak niteleme eğilimi egemendi.

b) Otuzların ortalarından 1959'a kadar süren ve marksizmin Sovyet yorumunun ve aynı zamanda bunun bir sonucu olarak da Latin Amerika devrimini ulusal-demokratik olarak tanımlayan Stalini'in aşamalı devrim doktrininin egemen olduğu Stalinci dönem.

c) Küba devriminin sonucu olarak, ortak noktaları devrimin sosyalist karakteri ve silahlı mücadelenin gerekliliği olan radikal akımların yeniden ortaya çıktığı veya yeniden güçlendiği dönem: Bu akımlar için en büyük esinlendirici ve örnek sima Che Guevara idi.

Devrimin karakteri sorunu nihayetinde, "Marksizm Latin Amerika gerçekliğine nasıl uygulanabilir?" sorusu etrafında dönen bazı temel teorik ve yöntemsel sorulara bağlıdır.

Marksizm Latin Amerika'da her zaman birbirine karşıt iki yaklaşımla karşı karşıyadır: yerli Amerikan egzotizm ve Avrupa merkezcilik.

Egzotizm Latin Amerika'nın özelliklerini, kültürünü, tarihini veya toplumsal yapısını evrensel olarak mutlaklaştırmaya eğilimlidir. En uç noktalarına kadar vardırılırsa, bu "yerli Amerikan" partikülarizm, marksizmi oldukça avrupai bir doktrin olarak tartışma konusu yapar. Bu tutumun en iyi örneği, daha sonra kendine özgü eklektik bir popülizme "marksizm üzerinden varmak" için, onu önce Kıta gerçekliğine "uydurma"yı deneyen Haya de la Torrez önderliğindeki APRA'dır.[2]

Haya de la Torrez'e göre Marx'ın analiz etmiş olduğu "avrupai mekan-zaman"dan esas olarak farklı ve bunun sonucu olarak da "marksizmi yadsıyan ve ilerleten" yeni bir teori gerektiren "yerli amerikan tarihsel mekan-zaman"ın kendine özgü yasaları vardır.[3]

Avrupa merkezciliği her şeye rağmen Latin Amerika marksizmi üzerinde muazzam bir etkiye sahip olmuştur. Bu kavramla, Avrupa'nın 19. yüzyıla kadarki tarihi içerisinde meydana getirmiş olduğu ekonomik ve toplumsal gelişme modelini mekanik olarak Latin Amerika'ya aktarmakla sınırlı görüşü belirtiyoruz. Marx ve Engel tarafından incelenen Avrupa koşullarının -kapitalist üretici güçlerle feodal üretim ilişkileri arasındaki çelişki, burjuvazinin ve mutlak feodal devletlere karşı burjuva demokratik devrimlerinin tarihsel olarak ilerici rolü, vb.- her birinin Latin Amerika'daki karşılığı gayretle bulunmaya çalışılmış, böylece

marksist teori gerçekte prokrust yatağına yerleştirilerek, gerçeklik ihtiyaca göre acımasızca "budanmış" veya "uzatılmış"tır. Bu yaklaşım temelinde Kıta'nın tarımsal yapısı feodal, yerel burjuvazi devrimci değilse bile ilerici olarak sınıflandırılmış, köylülerin kollektivist sosyalizm karşısında çekingenlik gösterdikleri varsayılmıştır, vb. Bu eğilimde Latin Amerika'nın özellikleri açık veya örtükçe inkar edilmektedir ve Kıta sadece bir yüzyıl gecikmiş ve Kuzey Amerikan imparatorluğunun egemenliği altına girmiş bir tür tropik Avrupa olarak kavranıyor gözükmektedir.

Bu her iki yaklaşım kesinlikle birbirine karşıt ve çelişiktir. Ama paradoksal bir tarzda ortak bir sonuçta birleşirler: Sosyalizm, Latin Amerika'nın gündeminde değildir. Haya de la Torre'ye göre gelişim aşağıdaki gibi cereyan eder:

> *"Proletaryayı iktidara getirecek sosyalist devrimden önce halklarımız birçok ekonomik ve politik değişiklik aşamasından geçmek ve emperyalist boyundurukdan ulusal kurtuluşu ve Yerli Amerikalıların ekonomik ve politik birliğini gerçekleştirecek muhtemelen bir toplumsal devrimi de yaşamak zorundadırlar. Proletarya devrimi ondan sonra gelecektir."*[4]

Latin Amerika'nın özelliklerinden yola çıkan apristler[1] (örneğin, Carlos Manuel Cox) Mariátegui'yi, Avrupa'nın sanayi toplumlarıyla esas olarak tarıma dayalı yerli Amerikan toplumu arasındaki farkı anlamamış ve dolayısıyla devrimci ruhlu bir Latin Amerika proletaryası efsanesi keşfetmekle eleştirmişlerdir.[5]

Bilgeliğini Stalin'in eserlerinden alan Avrupa merkezci akım, yine tamamen benzer bir sonuca ulaşır: Latin Amerika'nın ekonomik ve toplumsal koşulları sosyalist bir devrim için henüz olgun değildir; şimdi (18 ve 19. yüzyıl Avrupasında olduğu gibi)

---

[1] APRA'cılar (Türkçeye çeviren).

demokratik ve anti-emperyalist bir tarihsel aşama sözkonusudur. Örneğin, Meksika Komünist Partisinin teorisyenlerinden Alexandro Martinez Cambero 1945'de şöyle yazar:

> *"Bizde egemen nesnel ve öznel koşullar Meksika'da doğrudan sosyalizmin kurulmasına izin vermez. Ülkemizdeki üretici güçler öylesine çok gelişti mi ki, şu anda varolan kapitalist üretim tarzından kopmak* ***gerekli*** *ve* ***hatta mümkün*** *olsun? Durumun böyle olmadığına inanıyoruz! Nesnel olan ekonomik koşullardır, (ana özellikleri itibarıyla ve sadece yalıtılmış sanayi merkezlerinde değil) özü bakımından henüz kapitalist bile olmayan üretim tarzıdır."*[6]

Marksizmin Latin Amerika gerçekliğine yaratıcı uygulanması, bu her iki eğilimin aşılmasını, varsayılan partikularizm ile evrensel dogmatizm arasındaki ikilemin *kaldırmasını*, özel ile genelin somut ve kesin bir yaklaşım içinde diyalektik birliğini öngörür. Kanımızca bu yöntemsel tavrı benimseyen düşünürlerin -sadece iki tanınmış örneği anmak için söylersek, Mariátegui'den Gunder Frank'a kadar- çoğunun tam da biri diğerini dışlayan bir sonuca ulaşması tesadüf değildir: Latin Amerika devrimi sosyalist bir devrim olacaktır ya da hiç olmayacaktır.

Avrupa modelinin geçerliliği konusunda kuşkuya yol açan sorunlardan biri, Latin Amerika'da toplumsal gelişimin tarihsel aşamalarıydı. Kırklı ve ellili yılların Sergio Bagú, Marcelo Segal ve Caio Prado Junior gibi marksist bilim adamlarının birçoğu, üretim koşullarının yapısını analiz ederken, Latin Amerika'nın toplumsal-ekonomik formasyonlarını daha başından itibaren Avrupa feodalizminin yerel bir versiyonu olarak görmeyi reddetmişlerdir. Bu araştırmalardan yola çıkarak Adré Gunder Frank, Luis Vitale ve diğerleri, Latin Amerikan üretim tarzının özgül kapitalist boyutunun (kapitalizm öncesi biçimlerle bileşiminin) analizini geliştirmişler ve bu arada toplumsal-ekonomik

aşamaların gelişiminin, Avrupa'nın Ortaçağ'dan sanayi kapitalizmi çağına kadar katettiğiyle hiçbir biçimde özdeş olmadığını vurgulamışlardır. Azgelişmenin, bölgesel eşitsizliğin ve köylülerin muazzam yoksulluğunun kaynaklarının feodalizmde değil, aksine kapitalizmin Latin Amerika'da kazandığı *özel* (sömürge, daha sonra yarı sömürge veya bağımlı) karakterde aranması gerektiğini göstererek, bu yazarlar, Avrupa merkezcilerin kapitalizmin Latin Amerika'da "anti-feodal" boyuttan gelişmesi tezini eleştirmişlerdir. Marksist kavramlarla Latin Amerika gerçekliğinin bu kavranışından, onlara göre, mantıksal olarak ancak devrimci sosyalist bir süreç çerçevesindeki anti-kapitalist önlemler, Kıta'nın tarım sorununu çözebilir ve ekonomik ve toplumsal olarak uyumlu bir gelişimin yolunu açabilir. Görüldüğü gibi, böyle bir yorum içerisinde belli başlı "klasik" marksist kavramsal araçlar, Latin Amerika iktisat ve toplumunun tamamen kendine özgü karakterde olduğunun kabulüyle ilişkilendirilmiştir.

Ayrıca bu yaklaşım yerliler sorunu ile de bağlantılıdır. Burada Latin Amerika köylülüğünün Avrupa köylülüğüne kıyasla sahip olduğu özellikler sözkonusudur. Bir Mariátegui'nin ya da bir Diego Rivera'nın Kolombo öncesi üretim tarzının incelenmesine gösterdikleri ilgi ve yerli Amerikan köylülerinin Marx'ın *18. Brumaire*'de betimlediği Avrupa küçük köylülerinin tavrından açıkça farklı olan tavrını belirlemeye imkan veren kollektivist geleneklerin izlerini sürme çabaları bu yüzdendir. Bir Hugo Blanco ya da bir Ricardo Ramirez'in yerli köylülerin maruz kaldıkları baskının ikili karakterini ve bu yerlilerin isyanlarının ekonomik-toplumsal ve aynı zamanda etnik-kültürel (ulusal) karakterini incelemek istemesi bu yüzdendir. "Dogmatik" akım köylülerin mücadelesinde Büyük Fransız Devrimindeki köylülerin mücadelesindeki gibi burjuva demokratik bir aşamadan[7] başka bir şey görmezken, somut diyalektik bakış açısı, Latin Amerika köylülerinin kendi kültürel geleneklerinden ve sömürülmelerinin kapitalist karakterinden kaynaklanan özelliğini

kavrar ve tarım işçileri kitlesinin yıkıcı, devrimci ve sosyalist potansiyelini (El Salvador 1932, Küba 1957-61, vb.) açığa koyar.

Bu bağlamda bir başka önemli tartışma konusu bağımlılıktır. Latin Amerika 19. yüzyılda ulusal birliklerini kuran ve yabancı boyunduruğundan kendilerini kurtaran Avrupa ulusları (İtalya, Almanya, vb.) gibi emperyalist egemenlikten kendini kurtarabilir ve bağımsız bir kapitalist gelişme sağlayabilir mi? Mariátegui tarafından temsil edilen ve bugün yeni marksist toplumbilimde gelişme gösteren akım, bu soru içinde Avrupa modelini de reddetmektedirler: Latin Amerika burjuvazileri tarih sahnesine geç çıkmışlardır. Kapitalist üretim tarzı içerisinde kaçınılmaz olarak bağımlılığa ve emperyalizmin ekonomik, politik ve askeri gücüne boyun eğmeye mahkumdurlar. Kuzey Amerikan metropolünün "yarı sömürgeci" egemenliğini ve çokuluslu tekellerin hegemonyasını ortadan kaldırmanın tek yolu, dışardan zorla dayatılan azgelişmeden kurtulmanın biricik olanağı, kapitalist sistemden kopmak ve sosyalist yolu izlemektir.

Açıktır ki, Latin Amerika marksizminin ister Avrupa merkezci isterse somut-diyalektik (eğilim olarak marksizm çerçevesi dışında duran eklektik egzotizmi bir kenara bırakıyoruz) yönelimlerinden her birinin gelişimi ve hemegonyası, sadece tek tek düşünürlerin bireysel yeteneklerine değil, aynı zamanda ve her şeyden önce dünyada ve Latin Amerika'da işçi hareketinin durumunun tarihsel koşularına bağlıdır.Nitekim dogmalaştırma ve Stalinizmin zaferinin "açık" bir yaklaşım için yolaçtığı yoksullaşmadan önceki yirmili yılların "ilk komünizm" dönemi ve aynı biçimde Küba devrimiyle açılan yeni dönem böyledir. Ama bu her şeye karşın, ister resmi komünist hareketin kıyısında isterse içinde olsun, en zor zamanlarda (1935-59) yaratıcı marksist araştırmacıların ortaya çıkmasını engellememiştir.

MARKSİST BİR ANALİZİN BAŞLANGICI: MELLA VE MARIÁTEGUI

Alman, İtalyan veya İspanyol göçmenlerinin getirdikleri marksizm, Latin Amerika'da 19. yüzyılın sonlarına doğru gelişmeye başladı. Kendisini marksist olarak niteleyen ilk işçi partileri ve düşünürler ve hatta II. Enternasyonalden esinlenen sosyalist bir akım ortaya çıktı. *Juan B. Justo* (1865-1928) ve onun (1895'de kurulan) Arjantin Sosyalist Partisi ılımlı kanadı oluştururken, devrimci yönelim, *Luis Emilio Recabarren* (1876-1924) ve onun (1912'de kurulan) Şili Sosyalist İşçi Partisi tarafından temsil ediliyordu.

Kapital'i ispanyolcaya ilk çeviren Juan B. Justo'dur. Ancak onu Latin Amerikan'nın ilk marksistleri arasında saymak çok güçtür. Çünkü politik düşüncesi eklektik ve yarı liberaldi. Partisi II. Enternasyonale bağlıydı ama, Arjanin'e göç ettikten sonra *Neue Zeit*'ın muhabirliğini yapan Alman marksisti Germán Avé-Lallemant (1835-1910), Arjantin Sosyalist Partisinin önder çevresini "burjuva ideologları" ya da olsa olsa "Turaticiler" olarak niteler.[8]

Komünist akımın ortaya çıkışıyla Latin Amerika gerçekliğini marksist kavramlarla analiz eden ve devrimci politik bir yönelim öneren ilk önemli denemeler gelişti. Komünist partiler iki ayrı kalkış noktasından sahneye çıktılar:

_ Belirli sosyalist partilerin (Arjantin 1918) veya bu partilerin belli bir çoğunluğunun (Uruguay 1920, Şili 1922) Ekim Devrimine bağlı sol, enternasyonalist kanadı;

_ Bazı anarşist veya anarko-sendikalist grupların bolşevizm yönünde bir gelişme göstermeleri (Meksika 1919, Brezilya 1922).

Bu partilerin gücü uzunca süre oldukça sınırlı olmuştur. O zaman bu partilerin en güçlüsü olan Şili KP'nin 1929'daki üye sayısı 5000'i geçmiyordu.

İlk yılarda bu partiler daha çok III. Enternasyonalin kararlarına, özellikle de Ocak 1921 tarihli "Amerika Devrimi -Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesinin Kuzey ve Güney Amerika İşçi Sınıflarına Çağrısı" ve Ocak 1923 tarihli "Güney Amerika İşçi ve Köylülerine" başlıklı metinlerdeki kararlara göre davranıyorlardı.[9]

Bu metinler, Latin Amerika'daki devrimci mücadelenin, tarım sorununu çözmesi, anti-emperyalist *ve anti-kapitalist* olması gerektiğini açıklıyordu. Proletarya ile köylülüğün birliği, Latin Amerika'yı azgelişmiş ve bağımlı (III. Enternasyonalin terminolojisinde geri kalmış ve yarı-sömürge) kapitalizmden doğrudan doğrudan proletarya diktatörlüğüne götürecek olan bir "kesintisiz" devrim stratejisi çerçevesinde anlaşılmaktaydı. Bağımsız, "ulusal ve demokratik" bir tarihsel kapitalizm aşaması düşüncesi özellikle reddediliyor ve yerli burjuvazinin emperyalizmle suç ortakhğı vurgulanıyordu. Ayrıca göze çarpmış olmalıdır ki, bu metinlerin hiçbir yerinde tarımda "feodalizm"den söz edilmemekte ve köylülerin mücadelesi tarım kapitalizmine karşı bir mücadele olarak betimlenmektedir.

Kendi tavrını pekiştirmek için bu metinlerde Meksika devriminin yenilgisi incelenmekte ve demokratik bir devrimden sosyalist bir devrime geçişin örneği olarak Ekim devrimiyle kıyaslanmaktadır.

Rus devrimi doğal olarak Latin Amerika işçileri ve aydınları üzerinde kalıcı bir etki yaptı.[10] Ekim devriminin etkisi altında bolşevizmi benimseyen eski proleter önderlerine en iyi örnek muhtemelen *Luis Emilio Recabarren*'dir. Bir matbaa işçisi ve Şili Sosyalist İşçi Partisinin kurucusu idi. 1922'de III. Enternasyonalin Şili seksiyonu bir komünist partisine haline gelince de bu partinin yöneticisiydi. Gerçek bir kitle önderi ve halk sözcüsü

olan Recabarren'in yazı ve konuşmaları, maden ve fabrika işçileri ile kapitalistler arasındaki uzlaşmaz sınıf mücadelesinin merkezine, tarihsel sonucu ancak işçi iktidarı, sosyalist devrim olabilecek bir mücadeleyi koyuyordu. Ancak düşünceleri, ulusal sorunu ve tarım sorununu küçümseyecek ölçüde belli bir "işçicilik" eğilimi taşıyordu. Rus devrimine derinden ve içten bağlılığı, leninist yaklaşımın gerçek bir kabulü anlamına gelmiyordu.

Julio Antonio Mella (1903-1929) Latin Amerika'nın toplumsal tarihinde sıkça görülen bir tipin: toplumsal adalete olan tutkusunun yanıtını marksizmde bulan devrimci öğrenci veya aydın, romantik anti-kapitalist ruhun kendi çağındaki ilk ve en parlak örneğiydi.[11]

Julio Antonio Mella Küba Anti-klerikal Birlik (1922), Üniversite Öğrencileri Birliği (1925) ve Amerika Anti-emperyalist Birliğinin Küba Seksiyonu'nun (1925) kurucusuydu. Küba Komünist Partisinin (1925) kuruluşuna katıldı ve merkez komitesine seçildi. Mella, komünist şair Ruben Martinez'in pençeli eşek diye tanımladığı diktatör Machado'ya karşı eylemleri nedeniyle tutuklandı ve daha sonra Meksika'ya göç etmek zorunda kaldı. Meksika Komünist Partisine girdi, ama 1928'de kendisini "troçkist" eğilimlere sahip olmakla suçlayan parti önderliğiyle sorunlar yaşadı.[12] Mella Meksika'daki Kübalı göçmenleri örgütleyerek, Küba adasına çıkarma yapacak silahlı bir sefer hazırladı. Ancak 10 Ocak 1929'da 26 yaşındayken Machado'nun ajanlarınca öldürüldü.[13]

Mella Küba'daki devrimci mücadeleyi nasıl görüyordu? "Delenda est Wall-Street"[Wall-Street yerle bir edilmelidir]* slo-

---

* Bu slogan, Romalı devlet adamı, toprak sahibi ve tarihçi Cato (Marcus Porcius Cato Censorius, eski takvime göre 234-149 arası yaşadı) senatoda yaptığı konuşmasını bitirdikten sonra Kartacalı rakiplerin yokedilmesi çağrısını yaptığı "Ceterum censeo Carhaginem

ganıyla Mella, "her kesimden işçiler, köylüler, öğrenciler ve serbest meslek sahibi aydınlar"dan oluşan anti-emperyalist birleşik bir cephe kurulması çağrısı yaptı. Emperyalist egemenliğin suç ortağı olarak gördüğü ulusal burjuvazinin bu cepheye katılmasına kesinlikle karşıydı.[14] Kübalı askerlerden "sömürücüleri, yerli ve yabancı burjuvaziyi" artık savunmamalarını ve sınıf kardeşleriyle -işçi ve köylülerle- birleşmelerini istedi.

Mella, diktatör Machado'ya karşı mücadeleyi, proletarya ile egemen sınıflar arasındaki bir ölüm-kalım mücadelesi olarak anlıyordu:

> *"Artık anavatan yok. Sadece düşman sınıflar var. Sınıflar savaşı başlamıştır. Çetin, şiddetli ve kanlı olacaktır."*[15]

Milliyetçilik ve ulusal kurtuluş Mella'nın eserinde merkezi bir yer tutmaktadır. Köylülerden oluşan bir gerilla ordusunun başında Nikaragua'nın Kuzey Amerikalılarca işgaline karşı savaşan Sandino'nun hareketini büyük bir hayranlıkla desteklemiştir. Buna karşılık "Latin Amerika'nın kuomingtang"ı olarak nitelediği Haya de la Torres'in (APRA) popülist "milliyetçiliğini" sert bir biçimde eleştirmiştir. APRA'ya karşı 1928'de yayınlanan bir broşürde Mella, "gerçek kurtuluştan yana tüm ulusal hareketlerin sınıfsal haini burjuvaziyle ortak cepheyi" reddediyor ve şunu vurguluyordu:

> *"Emperyalizmi kesin olarak yokedecek nihai mücadele, sadece kücük burjuva ulusal bir mücadele değil, aksine uluslararası proleter mücadeledir. Çünkü gerçekten özgür uluslar, ancak emperyalizmin kaynağı kapitalizmin aşılmasıyla varolabilirler."*[16]

---

delendam esse" [Ayrıca düşüncem şudur ki, Kartaca yerle bir edilmelidir] cümlesinden esinlenmedir.

Komintern'in 1921-23 dönemindeki belgeleriyle karşılaştırıldığında görülecektir ki, bu kavrayış aynı politik zemine dayanmakta ve Latin Amerika devriminin anti-kapitalist ve anti-emperyalist boyutlarının kaynaştırılması, "görüş ufku içine alınması"* veya birleştirilmesi stratejisini içerir.

Kararlı bir enternasyonalist ve mücadeleci olarak Mella, aynı zamanda Küba'nın kültür ve devrimci geleneğinde kök salmıştır. Daha sonra Castro'cuların yaptığı gibi, Mella kendisini José Martí'nin[17] öğrencisi ve onun demokratik, devrimci ve anti-emperyalist mesajının mirasçısı sayıyordu.[18]

Genel ve özelin, uluslararası ve Latin Amerika ögelerinin bu diyalektik sentezi, kuşkusuz Latin Amerika'nın yetiştirdiği en güçlü ve özgün marksist düşünür olan *José Carlos Mariátegui*'de (1894-1930) çok daha açık biçimde işlenmiştir. Yazar ve gazeteci *Mariátegui* 1918'de sosyalist oldu ve Avrupa'da, özellikle de İtalya'da, kaldığı uzun süre içinde (1920-23) marksizmi ve komünizmi keşfetti. Peru'ya dönüşünden sonra kendisini işçi hareketine adadı ve tarım ve sanayi proletaryası sendikalarının kuruluşuna etkin olarak katıldı. 1926'da *Amatua* adlı dergiyi kurdu. Bu dergi Peru ve Latin Amerika'nın kültürel ve politik öncülerini etrafında topladı ve Avrupa'dan çok sayıda edebi ve politik eseri yayınladı (Breton, Gorki, Lenin, Marx, Rosa Luxemburg, Romain Rolland, Ernst Toller, Leo Troçki vd.). 1927'de delegeleri "komünist bir komplo" hazırlamak suçlamasıyla tutuklanacak olan İşçi Federasyonu'nun Lima'daki kongresine katıldı. Hasta ve güçsüz düşen Mariátegui polis tarafından denetlenen bir hastaneye kaldırıldı.

Bir süre APRA'nın çalışmalarına katıldıktan (1927) sonra, Haya de la Torre ile ilişkilerini keserek, 1928'de III. Enternasyo-

---

* Yazar teleskopierung (dürbünle görmek) kavramını kullanıyor. İki boyutun da teleskop aracılığıyla aynı anda görülmesi (Türkçeye çeviren).

nali savunan Sosyalist Partiyi kurdu ve partinin programını yazdı. Haya'nın APRA'yı birleşik bir partiye çevirme önerisini açık ve kesin ifadelerle reddetti:

> *"Proletaryanın ve bilinçli emekçilerin öncüsü, sınıf mücadelesi zeminindeki tutumuna içtenlikle bağlı olarak, başka sınıfların politik güçleri ve örgütleriyle kaynaşma anlamına gelebilecek her türlü eğilimi reddeder. Proletaryanın her zaman korunulması gereken programını ve eylem açısından bağımsızlığını bir an için bile ihmal eden bir politikayı oportünist olarak mahkum ederiz. Bu nedenle APRA'nın önerisini reddediyoruz."*[19]

Mariátegui aynı zamanda *Labor* (1928) adlı işçi gazetesinin ve CGTP'nin (1929) *[Confederación General de los Trabajadores -Genel İşçi Konfederasyonu]* kurucusuydu. Sosyalist olarak politik eylemleri sırasında teorik çalışmasını da sürdürdü. 1928'de en tanınmış ve önemli eserini yayınladı: *Siete ensayos de interpretación de la realidad peruana* (Peru Gerçekliğinin Yorumlanması Üzerine Yedi Deneme). Bu Latin Amerika'da somut bir toplumsal biçimlenmenin marksist açıdan ilk analiz denemesiydi.[20]

Hastalığı nedeniyle I. Latin Amerika Komünist Konferansına (Buenos Aires, Haziran 1929) katılamayan Mariátegui, Peru delegasyonu aracılığıyla, çok şiddetli tartışma ve polemiklere yol açacak olan biri yerliler sorunu, öteki anti-emperyalist mücadeleye ilişkin iki tez gönderdi. 1929'da Henri de Man ve Max Eastman'a karşı *defensa del marxismo* (Marksizm Savunması) adlı bir makaleler dizisi yayınlayarak kendi felsefi, etik ve toplumsal kavrayışını geliştirdi. Stalin ve Sol Muhalefet arasındaki çatışmada taraf tutmamış olmakla birlikte, bu konuya ilişkin makalelerinde Troçki'nin yenilgisi üzerine üzüntüsünü de saklamaz:

"Sosyalist devrime ilişkin onun uluslararası, yerküresel bir duyarlılığı var. Kapitalizmin geçici stabilizasyonu üzerine yazıları (İngiltere Nereye Gidiyor?), onu zamanımızın en uyarıcı ve açık eleştiricileri arasına sokuyor. Fakat kendisine dünya ölçeğinde genel bir bakış sağlayan tam da bu devrim için uluslarası duyarlılık, onun Rusya politik pratiğinde gücünü azaltmaktadır."[21]

Mariátegui aprist muarızlarınca "Avrupa merkezci" [europeismo] olarak, bazı Sovyet yazarlarınca da yerli-Amerikan "ulusal popülizmi" ile suçlandı.[22] Gerçekte ise onun düşüncesi, Avrupa'nın ilerici kültürel mirası ile binlerce yıllık yerli topluluklarının geleneği arasında doğrudan bir bağlantıyı temsil ediyor ve köylü yığınlarının toplumsal tecrübelerinin marksist teori çerçevesinde işlenmesiyle belirleniyordu.

Mariátegui çoğu kez "sapmacı", "idealist" veya "romantik" olarak da görüldü. Gerçekten de yazıları, özellikle de *Marksizm Savunması*, İtalyan idealizminin (Croce, Gentile), Bergson ve her şeyden çok da Sorel'in etkisini taşıyordu. Mariátegui'nin bu etik-toplumsal istençciliği, marksizmin ekonomist ve bayağı maddeci versiyonuna bir tepkinin ürünü olarak anlaşılmalıdır. Bu anlamda Mariátegui'nin marksist düşüncesi, herhalukarda II. Enternasyonalin ortodoks marksizmine karşı anti-pozitivist bir öfkeyi yansıtan genç Lukács'ın "Fichteciliği" ve genç Gramsci'nin "Bergsonculuğu" ile oldukça dikkat çekici benzerlikler taşır.[23] Bu devrimci marksizmi yenileme denemesi, idealist zikkzaklarına rağmen Mariátegui'yi, Komintern önderliğinin Latin Amerika'da yaymaya başladığı tarihsel aşamaların katı ve belirlenimci bir biçimde birbirini izlediği görüşünü içeren yeni-Kautsky'ciliğe karşı çıkma olanağı veriyordu. İlginçtir ki, aynı sıralarda Stalin ve Martinov Çin için kendi başına bağımsız bir aşama olarak burjuva demokratik devrim görüşünü geliştirirken, Mariátegui

Peru için sosyalizmle demokratik görevler arasındaki tarihsel bağı vurguluyordu: .

"Eleştirel olmayan yüzeysel kafalar, feodalizmin ortadan kaldırılmasının tipik ve özgül bir burjuva liberal önlem olduğunu ve bu sürece sosyalist bir nitelik vermek isteğinin tarihsel yasaların romantik bir çarpıtılması olduğunu sanırlar. Hiçbir derinliği olmayan teorisyenler, sosyalizme karşı biricik argümanlarını -kapitalizm Peru'da henüz tarihsel görevini tamamlamamıştır argümanını- ileri sürerken, bu basit görüş açısıyla yetinebilirler. Ama sosyalizm bir kez bu ulusta iktidara gelince, kapitalizmi veya daha çok da onun tarihsel olarak henüz yaşayabilir imkanlarını gerçekleştirmenin sosyalizmin görevi olduğunu öğrendiklerinde bu düşünce savunucularının şaşkınlığı muazzam olurdu."[24]

Mariátegui'nin yöntemi ve maddeci diyalektiği yorumlaması, tarihsel gelişimin "doğal yasalarca" yönetildiğinden ve feodalizm-ilerici kapitalizm-sosyalizm sıralamasının mevsimler gibi değişmezcesine birbirini izlediğinden yola çıkan (menşevik veya Stalinist) *aşamalar teorisi*ni reddeder.

Mariátegui'nin belirleyici önemdeki toplumsal varsayımı şudur:

"Peru'da eskiden olduğu gibi şimdi de, kendisini liberal ve demokratik olarak gören ve politik istemleri böyle bir öğretiyi ifade eden ilerici ulusal bilinçli bir burjuvazi yoktur."[25]

Peru komünistlerinin önderi, bu saptamayla o zaman Komintemce Çin'de izlenen politika arasındaki çelişkiyi görmezden gelmemiş; Peru burjuvazisinin aksine, Çin burjuvazinin neden anti-emperyalist mücadeleye katıldığını açıklaması gereken, bir

"ulusal uygarlığa" ilişkin varsayımsal nedenler ileri sürerek, işin işinden sıyrılmaya çalışmıştır.[26]

Yerli burjuvaziyi analizinden hareketle Mariátegui, Sosyalist Parti'nin Program Gerekçesinde (1928) Peru'ya ilişkin kendi devrimci stratejesini geliştirmiştir:

> *"Ülke ekonomisinin kurtuluşu, yalnızca dünya çapındaki anti-emperyalist mücadeleyle dayanışma içinde olan proleter yığınların eylemiyle olanaklıdır. Ancak proletaryanın eylemidir ki, burjuva demokratik devriminin görevlerini önce koyar ve sonra çözer; görevleri ortaya koymaya ve tamamlamaya burjuva toplum düzeninin gücü yetmez."*[27]

Mariátegui analizini Peru üzerinden tüm Latin Amerika'yı kapsayacak biçimde genişletir: Latin Amerika devrimi, tarım politikasıyla ilgili ve anti-emperyalist hedefleri de içeren sadece bir sosyalist devrim olabilir. Emperyalizmin egemenliği altındaki Kıta'da artık bağımsız bir kapitalizme yer yoktur: Yerli burjuvazi tarih sahnesine çok geç çıkmıştır.[28]

Peru üzerine yazdığı bazı yazılarında Mariátegui, sosyalist yolun, özellikle kırda "İnka komünizminin" kalıntıları dolayısıyla olanaklı olduğunu düşünür görünmektedir. Bu düşünce özellikle de I. Latin Amerika Komünistler Konferansına yerli sorunu üzerine sunduğu metnin eksenini oluşturur.[29] Burada popülizmden daha çok Marx ve Engels'in Rus "mir"i ve onun Çarlık Rusya'sından sosyalizme geçişteki rolü üzerine yazdıkları düşünülebilir. Mariátegui'de burjuva uygarlığına karşı anti-kapitalist bir romantizmden dolayı, yani Bergson ve Sorel'deki (hatta sosyalist olmadan önceki Lukács ve Gramsci'deki) gibi geçmişin kapitalizm öncesi topluluğuna nostalji dolayısıyla bir eleştiriden sözedilebilir mi? Mariátegui'nin karmaşık ve ayrıntılı düşüncesini basitleştirmekten sakınmak gerekir: İnka geçmişine ilişkin bu idilistik bakışı, sorunu tarihsel-maddeci koyuş çerçevesiyle

sıkıca sınırlıdır. Sosyalist Partinin programında açık saptamalar yapmaya titizlik gösterir:

"Sosyalizm, tarım sorununun sosyalist çözümüne ilişkin ögeleri hem topluluğun geçimlik ekonomisinde hem de büyük tarımsal işletmede bulur. (..) Fakat bu hiç de, tamamen aşılmış tarihsel koşullara denk düşen ve kendisinden geriye tam bilimsel üretim tekniğinde kullanılabilecek bir faktör olarak, sadece yerli köylülerin elbirliği ve sosyalizm alışkanlıklarının kaldığı İnka sosyalizminin yeniden kurulması veya diriltilmesi gibi romantik ve tarihsel-olmayan bir eğilim (..) demek değildir."[30]

"ÜÇÜNCÜ DÖNEM" VE SİLAHLI AYAKLANMALAR

Mella ve Mariátegui gibi aynı zamanda kendi bağımsız düşüncelerini geliştirebilmiş gerçekten devrimci ve enternasyonalist kadro ve düşünürlerin yanısıra, yirmili yılların sonunda Latin Amerika komünizmi içerisinde politik ve entellektüel bakımdan (Stalin'ce yönlendirilen) Komintern aygıtına sıkıca bağlı ve onun çeşitli dönüşlerini örnek bir sadakatle izleyen bir başka önder tipi gelişti. Bu kategorinin ilk ve en yetenekli temsilcilerinden biri, Arjantin Komünist Partisi Genel Sekreteri *Vittorio Codovilla* (1894-1970) idi. İtalya'da doğan Codovilla 1912'de Arjantin'e geldi ve kısa bir süre sonra da Sosyalist Partiye girdi. 1918'de kuruluşundan kısa bir süre sonra III. Enternasyonal seksiyonu Arjantin Komünist Partisine dönüşecek olan Enternasyonalist Sosyalist Partinin kurucularından biriydi. Codovilla AKP'nin delegesi olarak 1924'de Komünist Enternasyonalin genişletilmiş Yürütme Kurulu toplantısına katıldı. Komintern aygıtıyla hızla bütünleşerek, 1926'da Arjantin Komünist Partisi Merkez Komitesine troçkizmi mahkum eden ve SBKP önderliğiyle dayanışmasını belgeleyen bir karar aldırdı.

Codovilla 1929'da I. Latin Amerika Komünistler Konferansına katıldı. O zaman açık saldırı politikası ve sosyal demokrasiyle (Stalin'in deyimiyle "sosyal faşizmle") her türlü işbirliğini reddetmekle belirlenen Komintern'in "Üçüncü Dönem" (1929-33) diye bilinen dönemi başlamıştı. Codovilla Komünist Enternasyonalin Güney Amerika Sekreterliği adına "Uluslararası Durum, Latin Amerika ve Savaş Tehlikesi" başlıklı bir rapor sundu. Bu oldukça ilginç bir rapordu: Codovilla bir yandan stalinist "sosyal faşizm" öğretisinin sağlam bir yankısı olarak "ulusal

faşizm" görüşünü işleyip, onu Meksika da dahil çeşitli Latin Amerika hükümetlerine uyguluyor (bu kavram otuzların başında Lazora Cárdenas'ı eleştirirken Meksika KP tarafından yeniden kullanıldı); öte yandan devrimci bir saldırı politikasma dönüşün tam da ortasında "*Latin Amerika'da devrimin karakteri burjuva demokratik bir devrimdir*" diye vurguluyordu. Bir başka deyişle, Codovilla -sağa veya sola taktik dönüşler bir yana- aşamalı devrimin o zamandan itibaren Kominternin Latin Amerika stratejisinin değiştirilemez temeli olarak kalması gerektiğini çok iyi anlamıştı.[31]

Arjantin Komünist Partisi gibi belli partiler "Üçüncü Dönem" çizgisini en katı ve saf ortodoks biçimde ("ulusal faşizm"e savaş vb.) izlerken, diğerleri ise bu sol yönelimde kendi özerk devrimci eğilimleri için bir teşvik görüyorlardı. Sendikacı ve eski ögrenci Farabundo Marti (1893-1932) tarafından 1930'da kurulan ve Latin Amerika tarihinde bir komünist partisince yürütülen tek kitle ayaklanmasına (1932) önderlik edecek El Savador Komünist Partisindeki durum buydu.

O zaman General Martinez'in askeri diktatörlüğü altında bulunan Salvador'daki toplumsal durum, Salvador'daki Orta Amerika Askeri İşler Sorumlusu ABD'li Albay A. R .Harris tarafından 1931'de yazılan bir raporda anlatılıyordu. Özetle:

> *"Kırsal alanda hemen her şey otuz veya kırk ailenin mülkiyetindedir. Bunlar bir sürü hizmetçileriyle tam krallar gibi yaşıyorlar. (..) Nüfusun geri kalan kısmının fiilen hiçbir mülkiyeti yok. (..) Salvador'daki durumun tam da kendi devrimlerinden önceki Fransa, Rusya ve Meksika'daki durumun aynısı olduğunu düşünüyorum. Durum komünizm için olgunlaşmıştır ve öyle görülüyor ki, komünistler de bunun farkındadırlar."*[32]

1929'da Sandino'nun gerillasında mücadele etmiş olan Farabundo Marti, komünist basın ve propagandanın hükümetçe baskı

altına alınmasını gözönünde bulundurarak, şöyle diyordu: "Artık divitle yazılamayacaksa, kılınçla yazılmalıdır". İlk işçi ve köylü sendikalarına önderlik eden komünist partisi, köylü (ve yerli) askerlerle oligarşinin (ve beyazların) çocukları olan subaylar arasındaki gerilimin keskinleştiği ordu içerisindeki devrimci faaliyete dayanan bir ayaklanma hazırlamaya karar verdi

Komünistlerin hazırlıklarından haberdar olan hükümet, bunun üzerine bir bastırma seferberliğine girişerek, Salvador KP'nin en önemli önderlerinden bazılarını (Farabundo Marti, Alfonso Luna, Mario Zapata, Miguel Mármol) tutukladı ve askerlere komünizme sempatisi olduğundan kuşkulanan herkesi vurma emri verdi. Bu, Ocak 1932'de her şeyden önce kahve plantasyonları bölgesinde komünistlerce yönetilen bir köylü ayaklanmasının başlamasına neden oldu. Çok az sayıda tüfek ve esas olarak machete'lerle donanmış yerli köylülerin kızıl birlikleri, birkaç gün sürevle birçok köyü ele geçirerek kısa süreli "yerel sovyetler" kurdular. Ayaklanmaya katılan savaşçıların sayısı, 40 000'den fazlaydı.

Hareketin politik programı nasıldı? Salvador KP'nin bazı belge ve çağrıları, hedefin, bir sosyalist devrimden, bir işçi, köylü ve asker sovyetleri iktidarından hiçbir biçimde dar olmayan "ulusal burjuvazi ve emperyalizmin amansızca yokedilmesi" olduğunu açıkça göstermektedir.[3]

Gerçekte ayaklanmanın politik ve askeri olarak yeterince bir merkezleşmesi yoktu: ordu içerisindeki kızıl üsler daha önce bastırılmış olduklarından, ordu (oligarşinin "vatandaş muhafızlarının" da desteğiyle) yerel kalkışmaları birbiri ardından yenilgiye uğrattı. Daha sonra Salvador tarihine "la Matanza" [katliam] olarak geçecek şey gerçekleşti: Ordu haftalarca köylerde evleri yaktı, kızıl bölgelerde yaklaşık yirmibin erkek, kadın ve çocuk

---

Macheta (İspanyolca): Bir metre kadar uzunluğunda şeker kamışı vb. kesmekte kullanılan tek ağızlı bıçak (Türkçeye çeviren)

öldürüldü. Göstermelik bir mahkeme sonucunda Farabundo Marti ve Zapata da kurşuna dizildi. Parti önderliğinin hayatta kalan tek üyesi Miguel Mármol idi. (İnfaz komandaları onu öldü sanmıştı).

Latin Amerika komünist partilerinde bir benzeri ve daha sonra da devamı olmayan bu olaylar karşısında Komintern'in tavrı neydi? Mármol'un (1966 yılında çıkan anılarındaki) ifadesine göre, Komintern bu eylemin kararlaştırılmasında hiçbir rol oynamamış; karar, Salvador KP önderliğince tamamen bağımsız olarak alınmıştı.[34] Komünist hareketin resmi temsilcilerinin olaylardan sonraki tepkisi, bunu doğrular görünmektedir: Kuzey Amerika KP'nin bir organı, gerçi "El salvador işçi ve köylülerinin kahramanca mücadelelerini" selamlamakla birlikte, Salvador KP'nin "darbeci ve 'sol' sekter eğilimlerini"[35] eleştirmiştir. Meksika KP'nin önderlerinden David Alfaro Siqueiros ise, Kuzey Amerikan emperyalizmi "kızıl" bir zaferi engellemek için her halukarda doğrudan müdahale ederdi diyerek, ayaklanmanın hata olduğunu vurgulamaktadır.[36] Olaylardan otuz yılı aşkın bir zaman sonra yapılan Mármol'un özeleştirisi ise tamamen başka bir değerlendirme yapmaktadır:

> *"İnanıyorum ki, bizim hatalarımız sol değil, sağ hatalardı. Bizim hatamız bir kere kendi içinde doğru olan bir çizgiyi uygulamaktaki tereddüttür. Ki bu tutum bize, uygun fırsattan, şaşkınlıktan yararlanmamıza ve inisiyatifi elde tutumamıza izin vermedi. Ayaklanmanın maddi araçlarının, yani silah, nakliye, ekonomik olanaklar, istihbarat, vb.'nin önemini büyük oranda ihmal etmiş olmamız da hatalarımız arasındadır."*[37]

Öyleyse şu sonucu çıkartabiliriz: 1932 Salvador ayaklanması, kitlesel nitelikte, açık sosyalist programa sahip ve Komintern'den özerk bir silahlı mücadele olması dolayısıyla Latin Amerika tarihinin olağanüstü bir olayıdır. Bunu izleyen dönemdeki resmi

komünist hareketçe az veya çok "unutulmuş" olması gerçeği, onun, komünist partilerin yeni yönelimleriyle gittikçe daha çok çelişiyor olmasının sonucudur. İlkin castroculuk onu yetmişli yılarda yeniden keşfedip "rehabilite" etti.[38] Resmi komünist hareketin daha birkaç yıl önceki 1932 ayaklanmasına ilişkin tutumu, Graciele A. Garcia'nın (Guatemela KP'den) eserinde açıkça bellidir: "Orta Amerika'nın devrimci mücadelelerine" adanmış olan bu eser, Salvador ayaklanmasından sadece "diktatör Martinez tarafından sendika hareketinin toptan yokedilmesi için planlanan 1932'nin trajik olayları" gibi bir yan cümlede sözetmektedir.[39]

Latin Amerika'da komünist önderlik altında girişilen bir başka (ve son) silahlı kalkışma denemesi, 1935'de Brezilya'daki kızıl ayaklanmaydı. Ancak bu gerek stil gerekse nitelik bakımdan Salvador'dakinden tamamen farklı özellikler gösterir:

1. Kitlelerin silahlanmasına dayanan gerçekten bir halk ayaklanması değil, esas olarak başarısız bir askeri darbe sözkonusuydu.

2. Hareketin programı sosyalist değil, ulusal demokratikti.

3. Eylemi, El Salvador'dakinin aksine en küçük ayrıntısına kadar Komintern tarafından görüşülmüş, kararlaştırılmış ve planlanmıştır.

Görünen o ki, Aralık 1934'de Latin Amerika komünist partilerinin Moskova'daki toplantısında, Brezilya'da anti-emperyalist halk cephesi tarafından yürütülecek bir ayaklanma hazırlanması kararı alınmıştır. Komünist partiye danışmanlık yapmak üzere bir kısım Komintern delegesi Brezilya'ya gönderilmiştir. Bunların arasında "Harry Berger" (komünist önder ve Alman Reichtstag'ı eski milletvekili Artur Ewert'in takma adı) ve Arjantin Komünist Partisinden Rodolfo Ghioldi de vardı.[40] Komintern'in (Temmuz 1935'deki) VII. Kongresinde Brezilya sorunu birçok delege tarafından dile getirildi. Brezilya delegeleri bir ayaklanma hazırladıklarını ima eden konuşmalar yaparken, Di-

mitrof da iktidarı ele geçirmek için açık mücadeleden sözediyordu.[41]

Hareketi yönetmek üzere belirlenen kişi, Brezilya'da efsanevi bir kişiliği olan *Luis Carlos Prestes* (1898) idi. O 1924'de genç bir yüzbaşı olarak, 19. yüzyılın sonundan beri Brezilya'da egemen olan kahve plantasyonları oligarşisi hükümetine karşı silahlı bir ayaklanmaya katılmıştı. Hareketin büyük kentlerde başarısızlığa uğradığını görünce, Brezilya'nın iç kısımlarına geri çekilen birkaç bin isyancı asker ve subaydan oluşan bir askeri birlik kurmuştu. Birkaç yıl boyunca ülkeyi kuzeyden güneye, batıdan doğuya devriye gezen bu birlik, hükümet birliklerinin kendisini çembere alma denemelerinden kurtulmuştu. Bu askeri birlik kendisine "Prestes birliği" adını vermiş ve önderi "umut şövalyesi" olarak tanınan bir halk kahramanı olmuştu. Birliğin hayatta kalan son kesimi 1926'da Bolivya'ya kaçmak zorunda kalmıştı. Prestes ise Arjantin'e sürgüne gitmişti. 1924 Silahlı kalkışması, 1922'de Rio'daki Copacabana kalesinde başlayan ve 1930'a kadar devam eden genç subayların, en çok da teğmenlerin (Portekizce *tenente*'lerin, bu nedenle *tenentismo* olarak adlandırılıyor) geniş bir protesto hareketiydi. *Tenentismo*'nun program ve ideolojisi oldukça belirsiz ve karışıktı: tarım oligarşisine karşı, demokrasi, ilerleme, ulusal bağımsızlık için vs. Hareket 1930'a doğru bölündü; sağ kanadı "1930 devrimi"ni yapmak üzere burjuva politikacısı Getulio Vargas ile birlikte davranırken, Prestes radikalleşti ve kısa bir düşünsel troçkist ara evreden[42] sonra Brezilya Komünist Partisiyle yakınlaştı. 1931'de Komintern'den Sovyetler Birliği'ne gezi daveti aldı. Kısa sürede komünist ve Komintern'in Latin Amerika seksiyonu çalışanlarından biri oldu. 1935'de Brezilya'ya geri dönerek, komünist partisi önderliğini üstlendi ve ayaklanma hareketini örgütledi.

Prestes'in Brezilya'ya dönüşünden önce, komünistler ve *tenentismo*'nun sol kanadı ANL-*Aliança nacional libertadora*'yı [Ulusal Kurtuluş İttifakı] kurarak onur başkanlığına "umut şö-

valyesi"ni seçmişlerdi. ANL gerçekten hızla gelişti ve dikkate değer bir başarı kazandı. Resmi önderler *tenentista*'ların ("Perestes Birliği"nin eski mensupları) solcu subaylarıydı. Ama gerçek aktivistleri komünist kadrolardı. Mayıs 1935'e kadar 1600 ANL yerel grubu oluştu. Bunların doğrudan karşıtı faşizmin Brezilya versiyonunu temsil eden Bütünleştirici Partiydi ve bunlar arasında özellikle São Paulo'da sık sık sokak çatışmaları oluyordu. ANL'nin programı halk cephesi stratejisiyle uyumlu ulusal ve demokratik reformları içeren oldukça ölçülü bir programdı. Göze çarpan mücadele yöntemiyle -silahlı ayaklanma- ANL herhangi bir halk cephesinden farklılık gösteriyordu.

Prestes, Brezilya'ya döndükten hemen sonra 5 Temmuz 1935'de, Vargas ve hükümetinin *tenentismo* hareketinin idcallerine ihanet ettiğini, 1930'da verdiği sözleri tutmadığını belirtip "bütün iktidar ANL'ye" sloganını ortaya attığı önemli bir konuşma yaptı. ANL Vargas tarafından derhal yasadışı ilan edildi; ayaklanma hazırlıkları yoğunlaştırıldı. Askeri ayaklanma ilkin Kasım 1935'de ülkenin kuzeyinde patlak verdi. Natal ve Recife kentlerinde birçok tabur, assubaylarının önderliğinde ayaklandı. Natal'da iktidarı ele geçirmeyi ve ilde bir devrimci halk hükümeti kurmayı başardılar. Birkaç gün sonra güneyden takviye alan hükümet güçleri ayaklanmayı bastırdılar. Ancak birkaç hafta sonra başkent Rio de Janeiro'daki birliklerden bazıları: yüzbaşı Agildo Barata komutasındaki 3. piyade alayı ve askeri hava okulu ayaklandı. Ayaklanmaya katılması planlanan öteki alaylar eyleme girişmediler ve hareket birkaç saatlik şiddetli çatışmalardan sonra kırıldı.

Görünen o ki, Brezilya KP önderliği "ilerici burjuvazi"nin (özellikle Rio de Janeiro Eyaleti Valisinin) desteğini hesaba katmıştı. Nitekim komünistlere yakın duran tarihçi Abguar Bastos bunu itiraf eder:

"harekete yakınlık duyan ilerici burjuvazi -sanayici, tüccar ve entellektüel- devrime katılmak doğrultusunda tek bir adım bile atmadı.(...) Ayaklanmadan sonra (..) bütün burjuvazinin 'komünizm' ile bağlarını tamamen kesmek için Vargas'ın etrafında toplandığı görüldü."[43]

Gerçekte bütün eylem salt *askeri* bir iş olarak tasarlanmıştı. Kuzeydeki çok sınırlı istisna dışında silahlı işçi ve köylülerin gerçek bir seferberliği olmadı. Ayaklanmanın başarısızlığa uğramasının ardından, binlerce insanın kurşuna dizilip kitlesel işkenceden geçirildiği ve onbinlerce politik tutuklunun hapishaneleri doldurduğu bir baskı dalgası geldi. Prestes tutuklandı ve on yıl kalacağı hapishaneye atıldı. Alman kökenli bir komünist olan karısı Olga Benario Gestapo'ya teslim edildi.[44] Artur Ewert Brezilya polisinin işkencesi sonucu aklını yitirdi.

1935 Eylemi bir geçiş döneminin ürünüydü: Ayaklanma yöntemi daha çok "Üçüncü Dönem"in eğilimlerine denk düşer. Ayaklanmanın halk temeli olmaksızın sadece askeri karakteri iki etkene dayanmaktadır:

1. Prestes ve ANL önderliğinin *tenentismo* kökenli olması ve bunların askeri bir darbe tasarlamaya hevesli olmaları;

2. Her şeyden önce de silahlı bir kitle ayaklanamasını öngörmeyen ANL programının karakteri. Devrim, ulusal-demokratik bir devrim olarak tanımlandığı için, sözde "ilerici" burjuvaziye ve ordunun ulusalcı kanadına dayanmak normal görünüyordu.

Bu anlamda 1935 Brezilya ayaklanması, Latin Amerika'da bir komünist partisi tarafından yürütülen devrimci kalkışmaların hem sonuncusu, hem de komünist hareketi, otuzlu yıllardan itibaren tarihinin büyük bir bölümü boyunca yönlendirecek sınıf ittifakları politikası doğrultusunda ilk adımdı.

STALİNİZM DORUK NOKTASINDA

Mella ve Mariátegui'nin ölümünden sonra Latin Amerika'da marksist düşüncenin dumura uğradığı ve onyıllarca sürecek bir dönem başladı. Ünlü düşünür (pozivizme yakın) José Ingenieros'un öğrencisi, dostu ve çalışma arkadaşı Arjantinli Anibal Ponce (1898-1938) otuzlu yıllarda istisnalar arasında yer alır. Kendisi 1928'de, Rus devriminin ideallerinin, "kendi bütünselliği içinde" (Arjantin'in İspanya'dan bağımsızlığını ilan Mayıs 1810 tarihli "jakoben") Mayıs devrimininkiyle aynı olduğunu açıkladığı, sansasyon yaratan bir konferansı sırasında, marksist oldu. Komünist partisine yakın duruyordu. 1933'de Montevideo'da Emperyalist Savaşa Karşı Latin Amerika Kongresinin başkanıydı. Fakat Arjantin işçi hareketi içinde önemli hiçbir rolü olmadı.

Ponce tarih ve sosyoloji üzerine birçok yapıtın yazarıydı. En önemlileri: "Eğitim ve Sınıf Mücadelesi" (1937) ve "Burjuva ve Proleter Hümanizmi" (1935). Bu yazılar, özellikle ikincisi onun sadece evrensel kültüre değil, aynı zamanda tarihsel maddeciliğe de gerçekten hakim olduğunu yansıtır. Buna karşılık Anibal Ponce'nin Latin Amerika üzerine yazdıklarının çok azı açık marksist bir eğilim yansıtmaktadır. Büyük Arjantinli yazar ve 19. Yüzyılın *caudillo*'su* Sarmiento üzerine yazdığı biyografi, oldukça savunmacıdır ve bu kişiliğin ve onun tarihsel rolününün sınıfsal bir analizini içermemektedir.[45] Ponce'yi Mariátegui ile karşılaştırırsak, genel sosyoloji üzerine yazdıklarının, Perulu marksistin oldukça değerli çalışmasına eşdeğer düzeyde olduğu-

* Caudillo (İspanyolca): politik ve askeri iktidar sahibi, diktatör (Türkçeye çeviren).

nu, ama öte yandan Latin Amerika üzerine yazdıklarının, "Peru Gerçekliğini Anlamak İçin Yedi Deneme"nin yazarınınkilerden çok daha az ilginç ve her şeyden önce de temelde marksizm öncesi bir yaklaşım gösterdiğini kabul etmemiz gerekir. Bu farklılık (ve aynı zamanda Ponce'nin politik olarak oynadığı önemsiz rol) psikolojik ve bireysel nedenlere bağlanabilir mi? Bu farklılığın açıklaması, bize göre, işçi hareketinin bir döneminden bir başka dönemine düşüşte aranmalıdır; otuzlu yıllarda genel ve özelin (Latin Amerika'ya özgü olanın) ya da teori ve pratiğin birliği pek de geçerli değildi.

Yirmilerin sonunda eşitsiz ve çelişkili bir biçimde gelişen komünist partileri "stalincileştirme" süreci, 1936'dan itibaren sağlamlaştı ve somutlaştı. "Stalincileştirme"den anladığımız, her parti içerisinde örgütsel, politik ve ideolojik olarak Sovyet önderliğine sıkıca bağlı ve onun uluslararası her yönelimini sadıkça tekrarlayan hiyerarşik bürokratik ve otoriter bir aygıtın kurulmasıdır. Bu süreç, aşamalı devrim ve dört sınıflı (proletarya, köylüler, küçük burjuvazi ve ulusal burjuvazi) blok öğretisinin, ulusal demokratik (veya anti-emperyalist, anti-feodal) aşamayı gerçekleştirmekte genel politik pratiğin temeli olarak uygulama alanı bulması sonucuna götürdü. Stalin tarafından geliştirilip Çin'de uygulanan bu öğreti, daha sonra "sömürge" veya "yarı-sömürge" olarak bilinen tüm ülkelere (tabii Latin Amerika dahil) genelleştirildi. Onun yöntemsel hareket noktası, Plehanov ve menşeviklerde zaten bulunan marksizmin ekonomist bir yorumudur: yarı feodal ve ekonomik olarak geri bir ülkede koşullar sosyalist bir devrim için henüz "olgun" değildir.[46]

Şu iki olguyu: a) Sovyetler Birliği'nin sosyalizmin anavatanı ve onu savunmanın da bir görev olduğu, b) ulusal demokratik devrimin işçi hareketinin nihai hedefine, sosyalizme yol açacağı kanısının, öznel olarak alındığında, komünist üye ve kadroların büyük çoğunluğunun samimi inançlarına denk düştüğünü, her-

hangi bir yanlış anlamaya yol açmamak için özellikle vurgulamak istiyoruz.

Régis Debray, Latin Amerika komünist partileri ve Komintern arasındaki ilişkiler üzerine şöyle yazıyor:

> *"Latin Amerika çizgiyi ya erken ya da çok geç izliyordu; uluslararası durumdaki her bir değişiklik, Kıta'daki ya da belli bölgelerindeki duruma aksi yönde bir değişiklik olarak gelişiyordu: Komintern'in talimatlarıyla yönünü belirleyen komünist partiler, kendi tarihlerine tam tamına ters bir durumda buunuyorlar ve kendi özgül görevlerine 'ata eğeri tersinden vurmayı çalışmak' gibi yaklaşıyorlardı".*[47]

Biz bunun sadece Latin Amerika için geçerli olmadığı görüşündeyiz. Stalincileştirilen Komintern'in yönelimi Asya ve Avrupa'da da (Almanya 1923-33) 'ata eğeri tersinden vurmaya çalışmak'tı. Asya'da (Çin ve Vietnam'da) belli komünist partiler, Komintern'den kopmadan, pratikte kendi bağımsız ve özerk çizgilerini izlerken, Latin Amerika'daki komünist partiler Sovyet önerliğince belirlenen genel çizgiyi kayıtsız şartsız izlemişler ve onu belli koşullara olabileceğinden daha da kötü uyarlamakla (her şeye karşın belli bir manevra alanını mümkün kılan ve dolayısıyla bu partilerin kendi aralarındaki taktik farklılıkları da açıklayan bir uyarlama) sınırlanmışlardır.

Latin Amerika marksizmi üzerinde "Stalin olgusu"nun egemenliğiyle nitelenen bu yeni aşamanın ilk belirtisi halk cephesiydi.

Kendisini 1934'de belli eden dünya çapında halk cepheleri, yani komünist, sosyalist ve burjuva demokratik partilerin antifaşist birliği yönündeki değişiklik, Komintern'in Temmuz 1935'deki VII. Kongresince resmen ilan edildi. Bu tarihten itibaren Latin Amerika'daki her komünist partisi, ulusal bir halk cephesi için ortaklar arayarak bu yeni çizgiyi izlemeye çalıştı.

Kıta'nın birçok ülkesinde sosyal demokrat partiler olmadığı için, bu birliğe, liberal veya milliyetçi ya da basitçe faşist olmayan diye derecelendirilen burjuva güçlerle gidildi. APRA'nın reddetmesi üzerine Peru'da komünist partisi, geleneksel liberal oligarşinin temsilcisi Manuel Prado'nun adaylığını destekleyen "Demokratik Cephe"ye katıldı.[48] Kolombiya'da komünist partisi, liberal partiyi (1960'da yayınlanan resmi parti tarihine göre) daima koşulsuz destekledi. Öyle ki, Kolombiya Komünist Partisi, 1938'de liberallerin sağ kanat önderi Eduardo Santos'u desteklemek için, liberallerin sol kanadıyla kopuşacak kadar ileri gitti.[49] Benzer şekilde Meksika Komünist Partisi de, 1939'da Meksika Devrim Partisinin (hükümet partisi) Avila Camacho tarafından temsil edilen ılımlı kanadını desteklemek için, sol kanadın önderi General Camacho ile bozuştu.[50] Küba'da ise Komünist Partisi, sosyal demokrat, liberal veya demokratlarla bir birlik kuramayınca, sonunda "faşist tehlikeye karşı Küba ve ABD arasında etkili işbirliği" politikası uyguladığı gibi inanılmaz bir gerekçeyle Ocak 1939'da Fulgencio Batista'nın yanında yer aldı.[51]

Avrupa modeliyle belli bir benzerlik gösteren bir halk cephesi kurmanın olanaklı olduğu tek ülke, Komünist Partisi, Sosyalist Parti ve Radikal Partinin radikallerin hegemonyası altında (ki bu hegemonya 1938'de başkanlığa Pedro Aguirre Cerda'nın seçilmesinde kendisini göstermiştir) birleştiği Şili idi.[52] Komünist Partisine göre Halk Cephesi, demokratik-ulusal aşamayı, Şili kapitalizminin bağımsız ve ilerici bir gelişimiyle tamamlamak amacına hizmet ediyordu.[53] Sosyalist Partinin tavrı daha da karmaşıktı. 1933'de birkaç sosyalist parti ve grubun kaynaşmasından meydana gelen ve 1937'de *Izquierda Communista*'nın (KP'den ayrılan troçkist bir grup) katılımıyla güçlenen Sosyalist Parti sosyal demokrat bir parti değil, tersine marksizmi kabul eden ve programında "işçi diktatörlüğü" ve "Latin Amerika Sosyalist Cumhuriyeti"ni savunan kendine özgü politik bir kuruluştu. Bu partinin 1930'lardaki en önemli önderi, 1932'de askeri bir

ayaklanmayla kurulan kısa süreli (1-2 günlük) "Sosyalist Cumhuriyet"in yöneticilerinden biri olan hava subayı Marmaduke Grove, marksizmden çok sosyalist düşüncelerle süslenmiş bir milliyetçiliğe daha yakın eklektik biriydi. Sosyalist Parti, Halk Cephesi kurma önerisine, bu önerinin işçi partilerinin burjuva demokratik radikalizmin araçları haline gelmesi ve kapitalist müttefikleri korkutmamak için sosyalist programın ortadan kaldırılması sonucuna götürebileceğini vurgulayarak uzunca süre karşı çıktı. Bununla birlikte Sosyalist Parti 1937'deki IV. Kongresinde, kuruluşuna Komünist Partisi ve Radikal Partinin çoktan başlamış olduğu Halk Cephesine katılma kararı aldı. Hızla bir kitle partisi haline gelen Sosyalist Parti her zaman, gevşek ve organik olmayan bir ittifak şeklinde içerisinde troçkizmden "klasik" sosyal demokrasiye kadar çeşitli akımları birleştiren, alabildiğine geniş bir politik ve ideolojik heterojenlik gösteriyordu.[54]

Şili'deki *Frente Popular* (Halk Cephesi) çeşitli biçimler altında 1947 yılına ve sosyal demokratların bir kanadıyla da hatta 1952 yılına kadar sürdü. Bu ondört yıl boyunca Radikal Parti bazan komünistleri sosyalistlere, bazan sosyalistleri (ya da onun bir fraksiyonunu) komünistlere karşı kullandı. Örneğin, 1946'da radikal Başkan Alfredo Duhalde sosyalistlerin sağ kanadının desteğiyle komünistlere baskı uygulattı; 1947'de radikal yeni Başkan Gabriel Gonzáles Videla, hükümete katılan Komünist Partisinin desteğiyle Sosyalist Partiye baskı uygulattı. Soğuk Savaşın başlamasıyla (1948) Sosyalist Partinin sağ kanadının desteğiyle Komünist Partisini illegaliteye zorladı. Komünist Partisi ve Sosyalist Partinin bir kanadı 1952'de bir birlik cephesi kurmaya giriştiklerinde, işçi hareketindeki moral bozukluğu öylesine ileri boyuttaydı ki, bunların ortak adayı Salvador Allende oyların yüzde altısından daha fazlasını alamadı.

Halk Cephesinin tarihsel rolü, aşağıdaki yorumlar karşılaştırarak özetlenebilir:

1. Kuzey Amerikalı bir üniversite tarih hocası:

"Halk Cephesinin zaferi bir devrimi engelledi ve kitlelere silah yerine oy sandığını kullanmayı öğretti".[55]

2. Şilili bir komünist:

"Halk Cephesinin 1938'de ve Demokratik Cephenin 1946'daki zaferi aynı şekilde göstermiştir ki, Şili'de işçi sınıfı ve halkın, ayaklanmaya yol açmayacak bir yoldan hükümeti ele geçirmeleri mümkündür".[56]

Daha önce troçkist olan Şilili sol sosyalist Oscar Waiss:

"Yıkılmaya yüz tutmuş Radikal Partiyi rehabilite eden (ve) kitlelerin devrimci inisiyatifini elinden alan Halk Cephesi, muazzam bir politik yanılgı olduğunu göstermiştir (..) Halk Cephesi (..) hiçbir zaman toprakta mülkiyet yapısını değiştirmeyi ya da doğal zenginliklerimiz üzerinde egemenliği yeniden kazanmayı amaçlamamış bir toplumsal aldatma eylemiydi."[57]

Latin Amerika'da Halk Cephesinin başlangıçta (1935/36) anti-emperyalist bir programı olsa da, bu öge, ABD ile SSCB'nin Nazi Almanya'sına karşı yakınlaşmaları gerçekleştiği ölçüde, zayıflamaya başladı. Otuzlu ve kırklı yıllarda komünist partilerin ABD karşısındaki politikaları, genel olarak Sovyet dış politikasındaki değişikliklere sadık kalmıştır. En göze çarpıcı örnek, oldum olası Sovyetler Birliğine en sadık olan Arjantin Komünist Partisidir. Arjantin KP'nin en tanınmış önderlerinden birinin Franklin Delano Roosevelt dönemindeki ABD üzerine söylediklerinden bazıları şunlardır:

1933 -"Üçüncü Dönem":

"Küba Antillerdeki muazzam kitle hareketiyle Roosevelt'in de tıpkı Hoover gibi emperyalist olduğunu

göstermiştir" (Paulino Gonzáles Alberdi, *Informaciones* içinde, Ekim 1933).

1938 - SSCB'nin Batılı güçlerle ittifakı:

"(..)İtalyan ve nazilerin ABD karşıtı bir anti-emperyalizm oluşturma çabaları, başarısızlıkla (sonuçlanmıştır). Kıta ulusları, Kuzeyde varolan emperyalist güçlerin temsilcisi olarak görülemeyecek Roosevelt ile sıkı bir işbirliğinin, hiçbir biçimde hiçbir ülkenin ülkenin özerkliğini azaltmayacağını ve onurlarını zedelemeyeceğini anlamışlardır." (P. Gonzáles Alberdi, *Orientación* içinde, 15 Aralık 1938).

1940 - Molotov-Ribbentrop Paktı:

"Nazizme karşı mücadele adına Yankee emperyalizmi, Amerika ülkelerinin genel özgürlüğüne karşı entrikalar çevirmektedir." (P. Gonzales Alberdi, *La Hora* içinde, 14 Temmuz 1940)[58].

Alman-Sovyet Paktı dönemi sırasında Arjantin KP'nin önderlerinden [bayan] Ernesto Guicidi'nin çalışması ilginçtir. Çalışmasının ayırdedici özelliği bir yandan Anglo-amerikan emperyalizmine ve onun Arjantin üzerindeki vesayetine karşı keskin (ve haklı) saldırısı iken, öte yandan en azından şaşırtıcı bir faşizm analizidir:

"Bilmek ve anlamak gerekir ki, faşist ideolojinin arkasında bir kere kitlelerin özlemi yatmaktadır ve kitlesel bir olay sözkonusu olduğu için, bu özlemin faşist olup olmamasının bir önemi yoktur; çünkü kitle hareketinde gerekli düzeltme mümkündür; o, ona yakıştırılmak (..) istenen gerici ideoloji olmaksızın gelişmiştir."[59]

Temmuz 1941'den (Hitler'in SSCB'ne saldırısından) sonra Arjantin'de ve Kıta'nın öteki ülkelerinde tersi bir analiz gelişmiştir:

ABD ve SSCB arasındaki anti-faşist ittifak çerçevesinde, ABD emperyalizmine yönelik her propaganda sert bir biçimde eleştirilmiş ve komünist partilerce faşizmin hizmetinde bir manevra olarak damgalanmıştır.[60]

1944/45 Döneminde Latin Amerika'da "Browdercilik" denen bir olgu gelişti. Kuzey Amerika KP'nin Sekreteri Earl Browder, Tahran anlaşmasının yol açtığı sevinç sarhoşluğu ortamında sosyalist kamp ile ABD arasında savaştan sonra da sürecek bir dostluk ve tam işbirliği döneminin açıldığını ilan etti. Bu bakış açısından Browder ABDKP'ni müphem bir "politik birleşme" adına feshederek "abartılı" sonucuna ulaştırdı. Bu uygulama uluslararası komünist hareket tarafından, Jacques Duclos'un (Fransız KP'nin önder politikacısı) 1945 Nisan tarihli bir makalesiyle, likidatör olarak mahkum edildi.[61] Aynı zamanda Latin Amerika komünist partilerine de Browdercilik bulaşmıştı. Örneğin, Vittorio Codovilla 1944'de yayınlanan *En marcha por un mundo mejor* [Daha İyi Bir Dünya Yolunda] başlıklı kitabında şöyle yazıyordu:

> *"Büyük kapitalist ülkelerin kendi aralarında olduğu gibi, bunlarla SSCB arasında daha iyi bir dünya yaratmak için işbirliğinin uluslararası koşulları göstermektedir ki, ABD ve İngiltere, Latin Amerika'da ilerici anlamda bir ekonomik, politik ve toplumsal gelişimi sağlamak amacıyla izlenecek ekonomik politika konusunda görüş birliği içindedirler.(...) Bu iki büyük gücün işbirliği, onların sermayeleri, makineleri ve sanayi ürünleri için onyirmi misli büyüklüğünde bir pazar açacak ve aynı zamanda Latin Amerika ülkelerinin bağımsız ekonomik gelişimini sağlamaya ve bu ülkelerin onyıllardır yaşadıkları geri kalmışlığı birkaç yıl içinde aşmaya hizmet edecek ortak bir programın geliştirilmesi için, Latin*

Amerika'daki demokratik ve ilerici hükümetlere dayanmak zorunda olacaktır."[62]

Browderciliğin komünist partilerin iç politikaya ilişkin tutumlarında da etkileri olacaktı. Örneğin, Sosyalist Halk Partisinin (PSP) [1944'den itibaren KP'nin yeni adı] 1943'den 1944'e kadar General Batista'nın hükümetine[63] katıldığı Küba'da 1945'de sanayi işverenleri kuruluşu, hükümet ve *Confederación de Trabajadores Cubanos* [Küba İşçi Sendikaları Konfederasyonu] merkezi (komünist) önderliğinin katıldığı büyük bir kahvaltı buluşmasının anısına "İşverenler ve İşçilerin İşbirliği" başlığıyla yayımlanan broşür[64]. Aynı zaman dilimi içinde, Meksika'da Sendikalar Merkezi CTM ve işverenler kuruluşu Nisan 1945'de bir Ulusal Birlik anlaşması imzaladılar. Meksika Komünist Partisinin yayın organı *La Voz de México* [Meksika'nın Sesi] bu olayı birinci sayfada manşetten vererek kutladı: "İşçi ve İşverenler arasında tarihsel anlaşma. Ülkenin gelişimi ve ilerlemesinin sağlam temeli." İşin ilginç bu anlaşmanın maddelerinden birinde sevinçle şöyle denilmektedir:

> *Ekonomik olarak kendi kendine yeterlik tezi bırakılmalı ve Kıta'nın öteki ülkeleriyle karşılıklı ekonomik bağımlılık, mali ve teknik işbirliği temelinde, ortak çıkarlar ve dünyanın tüm halklarının gereksinimini göz önünde tutan uluslararası programın bir parçası olarak davranılmalıdır."*

La Voz de México'ya göre bu anlaşma "düzgün, yurtseverce ve kusursuz" formüle edilmiş olup, "işçilerin kapitalistlerle zorunlu olarak yaptığı ittifakın" Meksika ve dünyadaki yeni koşullarını yansıtmaktadır.[65]

Duclos'un Nisan 1945 tarihli makalesinden ve Earl Browder'in ABDKP önderliğinden uzaklaştırılmasından sonra, ABD ile uyum" içinde işbirliği perspektifini ve tasfiyeci olarak görülen

önlemleri terketmeye yol açan bir özeleştiri ve düzeltme dönemi başladı. "Browdercilik sonrası" olarak nitelenebilecek yeni döneme (1945-47) özelliğini veren şey, "ulusal birlik" yöneliminin korunmuş olmasıydı. Nitekim Meksika KP'nin gazetesi Kasım 1945'de (Duclos'un makalesinin yayınlanmasından epeyce bir zaman sonra) şu tezi geliştirdi:

> *Meksika'da kapitalizmi geliştirme hedefi, devrimci bir hedeftir; çünkü bu, ülkenin demokratik gelişimi ve anti-emperyalist tarım devriminin gerçekleştirebileceği şeylerin: ulusal ekonominin gelişmesi, ülkeyi yarı-sömürge konumunda tutan bağların kopartılması, sömürgeciliğin izlerinin silinmesi ve tarım reformunun yapılması demektir."*

Makalede ayrıca belirtildiği gibi, Meksika KP tarafından öngörülen önlemler:

> *"Tarım reformu gibi Meksika'da kapitalizmi geliştirecek burjuva önlemler, ülkeyi sanayileştirmeyi, onu her türlü emperyalist müdahaleden kurtarmayı, kendi kapitalizmini geliştirmeyi mümkün kılmalıdır."*[66]

Meksika'nın modern tarihi üzerine bir kitabın yazarı Sovyet tarihçisi Anatol Schulgowski bu zamana (1945) ilişkin, Meksika işçi hareketinin "marksist" ideolojisinin, ana teması: işçi sınıfı her türlü toplumsal mücadelenin önkoşulu olarak sanayileşmeyi desteklemelidir olan, Çarlık Rusyasındaki "legal marksizm" ile karşılaştırılabilir olduğunu yazmaktadır. Ne var ki, Schulgowski sadece CTM önderliği (Lombardo Toledano) etrafındaki "marksist" çevrenin yönelimine değinmekte, benzer bir yönelimi temsil etmiş olan komünist partisinden hiç söz etmemektedir.[67]

"Browdercilik sonrası"nın en tanınmış örneklerinden biri, peronculuk karşısında Arjantin Komünist Partisinin izlediği çizgidir. Arjantinli komünistler Perón ve yandaşlarının faşist olduğu

inancıyla, çok geniş bir anti-peroncu koalisyon olan *Unión Democrática*'nın [Demokratik Birlik] kurulmasında yer aldılar. AKP'nin (Arjantin Komünist Partisi) Aralık 1945'deki Ulusal Konferansına Vittorio Codovilla'nın sunduğu rapora göre, bu cepheye katılan güçler şunlardı:

1. *" tüm geleneksel partiler,*
2. *işçi ve köylü hareketinin en bilinçli ve mücadeleci kesimi.*
3. *işçi ve köylü gençliğin büyük bir kesimi; öğrenci gençliğin, öğretmenlerin, memurların ve orta sınıfların ezici bir çoğunluğu;*
4. *sanayi, ticaret, tarım, hayvancılık ve mali işlerle uğraşanların çoğunluğu;*
5. *kara ve deniz kuvvetlerinin çoğunluğu ve üniformalı polislerin bir kesimi (...)*

Demokratik Birliğin yine de çok sınırlı bir karakteri vardır, çünkü tutucu partilerin şimdiye kadar sadece ilerici kesimleri katılmaktadır."[68]

Komünist Partisinin bu Birliğe katılmasının -ki Perón'un demagojik milliyetçiliğine kuşkuyla bakan ABD'nin Arjantin Büyük Elçisi Spruille Braden de bu katılımı desteklemiştir- kalıcı etkileri olmuştur: O zamandan beri peronizme bağlanan Arjantin işçi sınıfının çoğunluğu ile Perón tarafından askerler ve en tutucu büyük toprak sahipleriyle ("oligarşi") işbirliği yapmakla suçlanan komünistler arasında büyük bir kopukluk oluşmuştur.

Benzer durumlar Kıta'nın öteki ülkelerinde, özellikle de PIR'in (Sovyet yanlısı Devrimci Sol Parti) 1946'da faşizm yanlısı diye nitelenen MNR (Ulusal Devrimci Hareket) hükümetini devirmek için oligarşinin geleneksel partileriyle ittifak yaptığı Bolivya'da ortaya çıkmıştır. Bunun anılmaya değer tek istisnasını, komünist partisinin 1945'de populist caudillo Getulio Vargas'ı (her şeyden önce bu, Perón'un ve Bolivya MNT ile sıkı ilişkileri olan Başkan Villaroel'in aksine) İkinci Dünya Savaşında müttefiklerin yanında savaşa katıldığı için desteklediği Brezilya oluşturur.[69]

Komünist partisinin alabildiğine ılımlı politika izlediği bir dönemde ilk kez işçi hareketi içerisinde kitlesel nitelikli sol muhalif akımların ortaya çıktığını saptamak ilginçtir.

Otuzlu yılların başında ilkin Brezilya ve Şili'de olmak üzere Latin Amerika'da komünist sol muhalefet ve troçkizmin ortaya çıktığını saptamak gerekir. Uluslararası sol muhalefete mensup Şili'nin *İzquierda Comunista*'sı [Sol Komünistler] 1933'de Şili Komünist Partisinin önemli bir kesimi tarafından kuruldu. Manuel Hidalgo, Humberto Mendoza, Oscar Waiss, v.d. önderliğindeki bu kesim, 1931'de Şili Komünist Partisinden ayrılmıştı. Bu grubun çoğunluğu 1937'de Sosyalist Partiye katıldı ve o andan itibaren troçkizm, Şili sosyalizminin dağınık eğilimlerinden biri olarak kalmıştır. Ancak Bolivya'da troçkist muhalefet kendisine sağlam bir temel yaratabilmiştir. Aguirre Gainsborg ve Tristán Marof tarafından 1934'de kurulan IV. Enternasyonalin Bolivya Seksiyonu Devrimci İşçi Partisi (POR), İkinci Dünya Savaşından itibaren işçi hareketi içerisinde önemli bir etki yaratmıştır. FSTMB'nin [Bolivya Maden İşçileri Sendikası] 1946'da Pulaco'do yapılan kongresinde açıkça troçkist düşüncelerin damgasını taşıyan tezler kabul edilmişti. Bu tezlerin ana eksenini, burjuva demokratik devrimi, köylülükle ittifak halindeki proletaryanın önderliği altında kesintisiz bir süreç içerisinde sosyalist devrime dönüştürme stratejisi oluşturuyordu.

Bu bakış ve onun mantıksal sonucu olarak, tutarlı bir devrimci rol oynamaya yeteneksiz görünen yerli burjuvaziyle stratejik ittifakın reddi ile demokratik, ulusal ve tarım reformu görevleriyle anti-kapitalist görevleri birleştiren bir devrim perspektifi (doğal olarak SSCB karşısındaki bağımsızlığı da), troçkizmi, "ortodoks" komünist çizgiden köklü biçimde ayırmaktadır.

Latin Amerika'da Troçki'nin düşüncelerinden esinlenen akım, devrimci stratejisiyle, kendisini 20'lerdeki Latin Amerika komünizminin, özellikle de Mariátegui'nin tezlerinin sürdürücü-

sü olarak görüyordu. Troçkistler sürekli olarak Mariátegui'nin politik mirasçısı olduklarını savunmuşlardır.[70]

Çoğunluğu aydınlardan oluşan troçkist örgütler, birçok ülkede komünist partilerin "provokatör" ve "faşizmin ajanları" biçimindeki küfürlerine maruz kalmış; bu partilerce denetlenen işçi hareketinin kenarlarına zorlanmış; fraksiyon mücadeleleri içerisinde bölünmüş ve dağılmıştır. Buna karşılık troçkizm (Küba devriminden önce) öncelikle Bolivya'da ve bir dereceye kadar da Arjantin ve Şili'de işçi sınıfı ve sendikalar içerisinde gerçekten kök salabilmiş ve gerçek bir politik rol oynayabilmiştir. Özellikle 1952-53 Bolivya devrimi sırasında durum böyleydi. POR üyeleri Bolivya Sendikalar Merkezinin (COB) kuruluşunda belirleyici bir rol oynamışlardı. 1952'de yayınlanan ve açıkça troçkist düşüncelerin damgasını taşıyan (muhtelemelen POR Başkanı Gonzáles Moscoso tarafından yazılan) COB'un ilk programında şu özellikle vurgulanıyordu:

> *"Tarihsel olarak burjuvazinin üzerine düşen görevler, proletarya tarafından yerine getirilecektir."*[71]

Hükümeti tarım reformu kararnamesi çıkartmaya zorlayan 1952-53'deki toprak işgallerinde POR köylülere yardım etti. [72]

1948'den 1954'e kadarki yıllar, uluslararası düzeyde emperyalizmin SSCB'ne genel bir saldırısıyla başlayan ve buna karşılık SSCB'nin ve komünist hareketin tavrının sertleştiği soğuk savaş zamanıydı. 1948'den itibaren Latin Amerika'daki komünist partiler (örneğin, Brezilya ve Şili'de) illegaliteye itildiler ve komünist sendikacılar polis baskısına maruz kaldılar (Küba'da şeker kamışı işçilerinin önderi Jesús Menéndez öldürüldü). Küba'da Grau San Martin, Şili'de González Videla ve Meksika'da Miguel Alemán hükümeti gibi 1945/46'da komünist partilerin oylarıyla seçilen (veya onlarca desteklenen) hükümetler, giderek Kuzey Amerika politikasının etkisine girdiler ve antikomünist baskıları ve komünist avını başlattılar.

Buna karşılık Latin Amerika komünist partileri, Sovyetler Birliği'nin yeni çizgisi uyarınca anti-emperyalizme ve belli bir ölçüde de yerli burjuvaziye karşı sınıf mücadelesine yeniden sarıldılar. Soğuk savaş döneminde Latin Amerika'daki Sovyet komünizminde yeni bir sola dönüş yaşandı. Ancak 1929-1935 döneminin aksine komünist partiler tek bir devrimci kitle eylemi dahi yürütmediler. Her şeyden önce de bu yeni dönüş, bu partilerin temel stratejilerini, yani marksizmin stalinist yorumunu, aşamalı devrim ve ulusal demokratik aşamayı gerçekleştirmek için dört sınıftan oluşan blok öğretisini tartışma konusu yapmadı.

Bu dönem için karakteristik bir örnek, kuşkusuz, Jacobo Arbenz'in devlet başkanlığı altında, PGT'nin (Guatemala Komünist Emek Partisi) ülkenin en önemli politik güçlerinden biri olduğu, 1951-1954 dönemindeki Guatemala'dır. İşçi ve köylü sendikalarında egemen olan PGT kendi görevlerini, ulusal demokratik devrim çerçevesinde burjuvazi ve silahlı kuvvetlerin ilerici sayılan kesiminin müttefiki olarak kavrıyordu. Partinin II. Kongresinde (11-14 Aralık 1952) kabul edilen kararlarda bu açıkça görülmektedir:

> *"PGT Guatemala'da yakın gelecekte sosyalist bir toplumun kurulması için mücadele etmeyi öngörmemiştir. Onun mücadelesi doğrudan ülkemizin katlanmak zorunda kaldığı feodal gericiliğe ve emperyalist baskıya yöneliktir."*[3]

Olayların sonraki gelişimi biliniyor: Arbenz hükümetinin United Fruit Company'nin bazı işletmelerini kamulaştırmasından sonra, ABD tarafından silahlandırılmış ve eğitilmiş paralı ordu Temmuz 1954'de Guatemala'ya saldırdı. Hükümet güçleri sadece yarı gönüllü direniş gösterdi. Genelkurmay sonunda Jacobo Arbenz'i zor durumda yalnız bıraktı ve Guatemala'daki ABD Elçisi John Peurifoy'un aracılık yapmasıyla işgal güçlerinin başı Albay Castillo Armas'ın yanında yer aldı. Bazı istisnalar dışında

silahsız işçi ve köylü hareketi (ve PGT) hiçbir direniş gösteremedi.[74] Castillo Armas'ın zaferi komünistlere yönelik kitlesel ve kanlı bir bastırmaya, gerçek bir beyaz teröre yol açarken, United Fruit Company kamulaştırılan topraklarını geri aldı.

Böyle bir yenilgi nasıl mümkün olabildi? PGT önderliği 1955'de özeleştirel bir bilanço çıkarıp yayınladı. Burada partinin "demokratik burjuvazi karşısında yeterince bağımsız bir çizgi izlemediği" ve özellikle de "*PGT'nin ordu önderliğinin gerçek konumunu ve karşı-devrimci faaliyetini açığa çıkarmayarak orduya ilişkin yanılsamaların yayılmasına katkıda bulunduğu*" kabul edildi.[75]

Ancak bu özeleştiri, PGT'nin yöneliminin *stratejik* temelini (aşamalı tarihsel gelişim, vb.) sorgulamıyor; aksine bu stratejinin somut uygulanması sırasında yapılan *taktik* hatalara dikkat çekiyordu. Bunun sonucu olarak da PGT 1955'de demokratik ve yurtsever bir devrim için ulusal burjuvaziyle bir blok kurulmasının yeniden zorunluluğunu doğruluyordu.[76]

Kıtanın birçok ülkesinde komünistler 1948-1953 yıllarında ölümcül bir polis ve asker baskısına karşı cesaret ve inatla karşı koydular. Dolayısıyla soğuk savaş sırasında bazı ülkelerde gerçek bir radikalleşmenin gerçekleştiği tartışma götürmez. Komünistler büyük grevlerin en önünde yer alıyor (1953-54 Brezilya) ya da köylü gerilla eylemlerine katılıyorlardı (1949-55 Kolombiya). Ama Kıtanın öteki komünist partilerine bakıldığında, politik sertleşme, zorunlu olarak somut bir devrimci eylem anlamına gelmiyordu. Küba örneği, bu bakımdan oldukça çarpıcıdır.

Batista'nın 1952'deki darbesinden sonra, PSP, darbenin gerici ve amerikancı karakterini mahkum etti, ama parti yasaklanmadı ve izlediği politika nedeniyle olsa gerek, partinin günlük gazetesi (Hoy) yayınlanmaya devam etti.[77] PSP Batista rejimine karşı zor yöntemleri içeren hiçbir eylem yürütmedi. 26 Temmuz 1956'da Moncado kışlasına yapılan saldırıyı, "hiçbir ilke tanımayan ve

gansterliğe eğilimli küçük burjuvazinin karakteristiği olan umutsuzluktan doğan darbeci, serüvenci"[78] bir girişim olarak mahkum etti. Ancak bu, 26 Temmuz'dan sonra muazzam bir anti-komünist bastırma kampanyası başlatan Batista'nın PSP'ni kapatmasını engellemedi.

PSP'nin "serüvencilerle" karıştırılmamak kaygısı, partinin *Fundamentos* adlı dergisinin Haziran 1957 tarihli sayısında bile (yani 26 Temmuz savaşçılarının Fidel Castro önderliğinde Küba'ya çıkmalarından altı ay sonra) kendini gösteriyordu.

> *"Dün olduğu gibi bugün de terörist ve darbeci yöntemleri reddeddiğimizi ve lanetlediğimizi, halkın çıkarları aleyhine, etkisiz ve zararlı olduğu için bunları reddetmeye ve lanetlemeye devam edeceğimizi (..) yeniden vurgulamak önemlidir."*[79]

Eskiden parti tarafından izlenen çizgi, "zor kullanmadan ve zarar vermeden" barışçı yoldan "değişiklikler" çizgisiydi. Bu hedef için PSP, *"dün olduğu gibi bugün de -elbette işçi sınıfının, halkın ve anavatanın yüksek çıkarları temelinde- her türlü fedakarlığı yapmaya ve düşünülebilecek her türlü uzlaşmayı yapmaya hazırdır."*[80]

Değişikliklerin hedefi, Batista'nın yıkılması ve PSP'nin ilerici burjuvaziyle yapacağı ittifak yardımıyla demokrasi ve ulusal kurtuluş için bir devrimin gerçekleştirilmesidir.[81]

Bununla birlikte, PSP 1958 yılı boyunca "26 Temmuz Hareketi"nin (M-26) diktatörlüğe karşı mücadelesine katıldı. Birçok parti üyesi ve bazı parti önderleri (özellikle Carlos Rafael Rodriguez) silahlı mücadeleye katılmak üzere Sierra dağlarına gittiler ve Ocak 1959'da gerillanın zaferine hatırı sayılır katkıda bulundular. Ama PSP, ulusal demokratik aşamanın çerçevesinin aşılamayacağı düşüncesiyle Küba devrimci hareketi içerisinde yine de ılımlı bir etken olarak davranmayı terketmedi. PSP Genel Sek-

ıcteri Blas Roca Ağustos 1960'daki VIII. Parti Kongresine sun-duğu raporda şunu vurguluyordu:

"(Küba devrimi) karşı karşıya olduğu tarihsel görevler ve gerçekleştirdikleri itibariyle haklı olarak ulusal kurtuluş devrimi, tarım devrimi, yurtsever ve demokratik devrim olarak nitelenebilecek bir devrimdir.(..) Halkın yükselen alım gücü ve bu zamanda tüketici sayısındaki artış nedeniyle olağanüstü kazançlar sağlayabildiği için devrimden yararlanan burjuvazi devrimi desteklemekte, ancak devrimin radikal önlemleri ve Kuzey Amerikan emperyalizminin tehdit ve saldırıları nedeniyle de çoğu kez geri durmaktadır. (..) Özel işletmeler, saptanan sınırlar içerisinde kazanç sağlayabilmeli, işlevlerini ve normal gelişimlerini yürütebilmelidir. Bu işletmelerin işçilerinin iş üretkenliğini yükseltmelerini teşvik etmek kesinlikle zorunludur."[82]

Öyleyse PSP'nin Batista'ya karşı silahlı mücadelenin (1953-57) hazırlanması ve başlatılmasında ya da Küba devriminin sosyalist devrime (Ekim 1960) dönüşmesinde önemli hiçbir rol oynamadığı sonucu çıkarılabilir. Bu PSP'nin kendine özgü geri durmasının bir sonucu değil, aksine Kıta'nın resmi komünist partilerinin temel politik çizgisinin (aşamalı devrim, ulusal burjuvaziyle ittifak) bir sonucudur. Bu anlamda PSP'nin 1953'den 1960'ya kadar izlediği politika, geleneksel komünist partilerin (üyeleri gerçekten devrimci bir rol oynamak için feragat, cesaret ve fedakarlık göstermeye hazır olmasına karşın) güçlüklerine bir örnektir.

Stalin'nin ölümü (1953) ve SBKP'nin XX. Kongresi, "sovyet yanlısı" Latin Amerika komünizmi tarihinde, bugüne kadar devam eden yeni bir dönem açtı. Kominform'un dağıtılması (1956), Latin Amerika komünist partileriyle Sovyet önderliği arasındaki politik-ideolojik bağların sona ermesi demek değildi. SSCB'nin

kurumsallaştırılmış barış içinde bir arada yaşamaya ve soğuk savaşın sonlarına doğru ılımlaşmaya yönelmesi, Latin Amerika komünist partilerince ilerici ve/veya demokratik görülen burjuva hükümetlerin desteklenmesi (Brezilya'da Juscelino Kubitchek, Arjantin'de Frondizi, vb.) politikasında karşılığını buldu. Bu politikanın teorik temeli, Brezilya Komünist Partisinin Mart 1956'da yaptığı bir açıklamada özetlendi. Buna göre, proletarya ile burjuvazi arasındaki çelişki, "*bugünkü aşamada hiçbir radikal çözümü gerektirmemektedir. Ülkede bugün verili koşullar altında kapitalist gelişme, proletaryanın ve tüm halkın çıkarınadır. (..) Proletarya ve burjuvazi, Kuzey Amerikan emperyalizmine karşı, bağımsız ve ilerici bir gelişme uğruna mücadele ortak hedefinde birleşirler.*"[83]

"ORTODOKSLUĞUN" TEORİK SORGULANMASI

Stalinizmin Latin Amerika marksist düşüncesi üzerindeki hegemonyası, otuzlu yıllardan Küba devrimine kadar uzanan bir dönemde Latin Amerika'da kesinlikle hiçbir bilimsel katkı yapılmadığı anlamına gelmez. Savaş sonrası dönemde, bazı ülkelerde, gerek komünist partilerin içerisinde gerekse dışında, özellikle de marksist iktisat tarihi alanında araştırmalar hızlı bir gelişme gösterdi. Bunlar Kıta'daki toplumsal-ekonomik formasyonların alışılagelmiş yorumlama şemasını ve özellikle de Latin Amerika'nın tarımsal yapıları gerçekliğini Avrupa feodalizmi modeliyle örtme eğilimini sorguluyorlardı. İşte Sergio Bagú'nun "Sömürge Toplumun Ekonomisi" adlı çığır açıcı eseri böyle ortaya çıktı. Aşağıdaki tez belki de ilk kez bu kitapta geliştirildi:

> *"Araştırmamızın kapsadığı zamanın ekonomik yapısı, feodalizmden çok, sömürge kapitalizmi tipine uygun düşmektedir... Metropoller İberik* Amerikayı, elden ayaktan düşmüş feodalizmin ömrünü uzatmak için değil, oluşan kapitalizmin dolaşım döngüsüne onu da almak için yarattılar."*[84]

Kısa bir süre sonra, Brezilya Komünist Partisine yakın duran çok ünlü tarihçi Caido Prado Junior, aşağıdaki tezden hareketle, 1953'de "Brezilya'nın Ekonomi Tarihi" adlı eserini yayınladı.

> *"Toptan ve dünya çapında bir bakış açısından yaklaşıldığında tropikal ülkelerdeki sömürgeleştirme, bakire toprakların doğal kaynaklarını, Avrupa ticaretinin çıkarları*

* Latin Amerika kastediliyor (Türkçeye çeviren).

için sömürmek niyetini güden muazzam bir ticari işletme biçimini(..) alır. Saf üretimsel ticaret örgütlenmesiyle içiçe geçmiş ögeleriyle Brezilya sömürgesi ortaya çıkar."[85]

Yine buna paralel olarak, Şili'de Marcelo Segall, feodalizm teorisi yanlılarını eleştirdiği ve sömürge ekonomisinde tipik kapitalist maden sanayinin anlamını vurguladığı araştırmalara girişir.[86] Ayrıca, eşitsiz ve birleşik gelişme teorisinden esinlenen Nahuel Moreno ve Milciades Peña gibi bazı Arjantinli trockist yazarların, İspanyol ve Portekiz sömürgeciliğinin kapitalist yönü ve onun kapitalizm öncesi toplumsal koşullarla birleşimi üzerine, o sıralarda yazılmış (Milciades Peña tarafından çok sonraları yayınlanan) çalışmaları da zikredilebilir.[87] Nahuel Moreno çeşitli üretim yapılarının birleşimini vurgulamaktadır:

"Avrupa sömürgeciliğinin hedefinin, feodal değil de kapitalist olduğu doğru olsa da, sömürgeciler kapitalist üretim sistemini uygulamamışlardır; çünkü Amerika'da pazarda hiçbir özgür işçi ordusu yoktu. Sömürgeciler Amerikanın kapitalistçe sömürüsü için kapitalist olmayan üretim koşullarına, yani yerlilerin köleliği veya yarı köleliğine dayanmaya zorlanmış görünüyorlardı."

Bu sırada komünist hareketin "resmi" tarihçileri ise, geleneksel öğretiyi her şeye rağmen sürdürüyorlardı. Şili Komünist Partisinin tarihçisi Hernán Ramirez Necochea, ısrarla şu tezi savunuyordu:

Şili sömürge ekonomisine " *kesinkes feodal çeşitli ögeler egemendir.(..) Bu, Avrupa feodalizminin Ortaçağ sonunda aldığı ayırdedici özelliklere benzemektedir.(..)* Manifaktür ve madenler bağımsız faaliyetleri geliştirmez, orada da feodal üretim koşulları egemendir."[88]

Troçkist tarihçiler için bu tartışma, Latin Amerika'da burjuva demokratik (anti-feodal) aşamalı devrim öğretisine doğrudan yöneltikleri eleştiriyle bağlantılıydı. Kimisi komünist partilerin üyesi ya da onlara yakın duran öteki tarihçilerde ise, tarihsel bilgiler bilimsel disiplinlerinin çerçevesini aşmaz. Bu bilgilerde içerilmiş politik sonuçlar ortaya çıkarılmamış ve parti önderliklerince de hiç dikkate alınmamıştır. Brezilya Komünist Partisi üyesi ve tanınmış bir aydın olan Caio Prado Júnior, 1966'da yayınlanan bir çalışmasında, "sapkın" araştırmasının sonucunun partide kabul görmesinin olanaksızlığından yakınır:

> *"Öylesine kökleşmiş kanıların karşısına, ne kadar ikna edici olursa olursa, olguların kanıtını koymak olanaksızdı.(..) Çünkü olgular, sadece bu yanlış kanıların bozuk gözlüğünden görülüyordu. Avrupa deneyiminden türetilen şemalar gözönüne alınarak konuşuluyordu ve hala da öyle. Hala Brezilya'da, güya ülkemizde varolan feodalizm artıklarını temizlemek için belirlenen burjuva demokratik devrimden sözediliyor."*[89]

Bu sözler, politik yanlışların kökünün bilimsel bilgi yokluğu değil, tam tersi olduğunu da gösteriyor...

İktisat tarihindeki gelişimin aksine, marksist sosyoloji alanında *günün* sorunlarını ele alan bilimsel çalışmalar o zamanlar çok azdı. Bunun bir-iki istisnasından biri, toplumsal-ekonomik ve politik yazıları, hem Avrupa kültürü ve klasik marksizme ilişkin derin bir bilgi, hem de Latin Amerika gerçekliğinin somut kavranışını yansıtan, sosyolog, tarihçi ve hukukçu, La Plata Üniversitesinde profesör ve aktif bir devrimci olan Silvio Frondizi (1907-1974) idi. Onun Latin Amerika üzerine yazdıkları, konuyla çok daha doğrudan meşgul olması ve politik niteliği dolayısıyla, iktisat tarihçilerinin yazdıklarından farklılık gösterir. Silvio Frondizi, "Arjantin Gerçekliği: Sosyolojik Bir Yorum Denemesi" (1955/56) başlıklı ve Milciades Peña, Marcos Kaplan, Ricardo

Napuri, Marcelo Torrens'in de aralarında olduğu bir grup genç çalışma arkadaşının yardımlarıyla tamamladığı çalışmasında, 1943'den itibaren gelişmekte olan ve peronist olguların merkezi bir eksen oluşturduğu Arjantin toplumsal biçimlenmesinin ekonomik, toplumsal ve politik analizini geliştirir. Silvio Frondizi Komünist Partisinin 1945'deki görüşünü (nazi peronculuk) eleştiriyor ve Perón rejiminin *bonapartist* karakterini, Perón'un sınıflar üzerinde duran sözde hakem rolünü ve işçi hareketini "devletleştirerek" nötralize etme yeteneğini analiz ediyordu. Öte yandan, Perón deneyiminin iflas etmesinin hiç de tesadüf olmadığını, aksine Arjantin burjuvazinin (tüm "yarı sömürge" ülkeler burjuvazisinin ortak özelliği olan) gerçek bir demokratik devrimi sürdürmekteki organik yeteneksizliğinin bir sonucu olduğunu vurguluyordu. Bu tarihsel görev, ancak proletaryanın önderliği altında ele alınabilirdi. Ama burada da sözkonusu olan:

> *"artık burjuva demokratik devrimi, kendi içinde tamamlanmış bir aşama olarak değil, aksine sosyalist devrimin gelişimi içerisinde, burjuva demokratik görevler olarak gerçekleştirmektir."*[90]

Silvio Frondizi, teorik ve politik görüşlerinin gözüpekliği nedeniyle, ellili yıllarda görece tecrit olmuş bir durumdaydı ve örgütlü işçi hareketinde büyük bir etkisi yoktu. Ancak altmışlı ve yetmişli yıllarda silahlı devrimci örgütlerle bağlantı kurduğunda, önemli bir rol oynadı. 1974 yılında Arjantin Anti-komünist İttifakı tarafından öldürüldü.

KÜBA DEVRİMİ VE YANKILARI

Küba devrimi, gerek Latin Amerika marksizminde gerekse Latin Amerika tarihinde, çok açık bir dönüm noktası oluşturur.[91]

Diktatör Batista devletinin ve baskı aygıtlarının genç avukat *Fidel Castro* (doğumu: 1927) önderliğindeki gerilla tarafından yıkılmasından sonra, Küba demokratik devrimi, 1960/61'de proleter tipte bir devletin kurulmasına yol açan bir sosyalizme geçiş süreci izledi. 1959/1960 Yıllarının ulusal ve demokratik önlemleri (radikal bir toprak reformu, emperyalist tekellere ait petrol rafinerilerinin kamulaştırılması, vb.) sadece yabancı sermaye ve büyük toprak sahipleri oligarşinin değil, aksine Ada'daki egemen sınıfların tümünün derhal red tutumu ve giderek büyüyen düşmanlığıyla karşılaştı. Ağustos 1960'da Castro hükümeti, Ada'daki en önemli Amerikan mülklerini (Telefon Şirketi, Elektrik Şirketi, Şeker Merkezleri, vb.) kamulaştırdı. Daha sonra "26 Temmuz Hareketi", ekonominin felce uğraması ve Küba burjuvazisinin ekonomik sabotajları nedeniyle terkedilen fabrikaları devraldı. Sonunda Ekim 1960'da yerli büyük burjuvazinin tümü mülksüzleştirildi ve böylece Küba'da kapitalizm fiilen ortadan kaldırılarak, temelini işçi ve köylü milislerinin oluşturduğu yeni bir devlet kuruldu. Domuzlar Körfezindeki karşı-devrimci saldırının yenilgisinden sonra, Castro'nun 1961 Mayıs'ında sosyalist devrim çağrısı, zaten varolan gerçekliğin sadece resmen ilanıydı.

26 Temmuz Hareketi sol kanadının önder ve üyelerinin çıkardığı sonuç, tam da Fidel Castro'nun Aralık 1961'de yaptığı bir konuşmada ifade edilmişti:

"Anti-emperyalist ve sosyalist devrimi sürdürmek zorundaydık. Güzel. Anti-emperyalist ve sosyalist devrim,

ancak tek bir devrim olabilirdi; çünkü şu anda birden fazla devrim yok. İnsanlığın büyük diyalektik gerçekliği budur: Emperyalizm vardır ve emperyalizmin karşısında yalnızca sosyalizm durmaktadır."[92]

Bazı Kübalı devrimciler daha 1959'da bu perspektife sahiptiler. Bu saptama herkesten önce, daha Nisan 1959'da kendisini varolan toplumsal sistem ve ekonomik temelleri yıkılıncaya kadar "Küba devriminin sürekli gelişimi" taraftarı olarak niteleyen Che Guevara için geçerlidir.[93] Diğerlerinin çoğu için ise, pratik teorinin önünde gidiyordu ve marksizmi ve sosyalist yolu devrimci sürecin gelişim seyri içerisinde keşfediyorlardı.

"Devrimin kendisiyle birlikte bir yığın deneyim kazandık. Devrim bizi devrimcileştirdi."[94]

Küba devriminde olağandışı olan şey, José Martí'den oldukça etkilenmiş, jakoben ideolojiye sahip, küçük burjuva kökenli bir politik grubun, proletarya kampına geçmesi ve eşi görülmemiş tam bir kollektif "ideolojik başkalaşım" geçirerek, marksist olmasıdır. Radikal demokratik değişiklikleri tavizsiz bir biçimde sonuna kadar sürdürme kararlılığıdır ki, Fidel ve "26 Temmuz Hareketi" sol kanadını, bu tarihsel görevleri çözmeyi olanaklı kılacak yolu, sosyalist devrimde bulmaya yöneltmiştir. PSP'nin ayakbağı olan aşamalar şemasından azade castrocu önderliğin, burjuva demokratik çerçeveyi aşmamak ve anti-kapitalist önlemler almamak gibi bir korkusu yoktu. Demek ki, Latin Amerika'daki ilk sosyalist devrimin, evrimci tarihsel süreç kavrayışı ve marksizmin ekonomist yorumuyla malul geleneksel komünizmin ideolojik kalıbına uymayan bir devrimci önderlik altında gerçekleşmesi bir tesadüf değildir.[95]

Küba devrimi, Latin Amerika'da egemen olan marksist akımın öngörülerini açıkça yıktı. Bir yandan, silahlı mücadelenin gerici ve emperyalizm yanlısı bir iktidarı yıkmanın daha etkili bir yolu

ve sosyalizme geçişin zorunlu koşulu olduğunu gözler önüne serdi. Öte yandan da, demokratik ve sosyalist görevleri *kesintisiz* bir devrim süreci içerisinde birleştiren bir devrimi sürdürmenin nesnel olarak mümkün olduğunu kanıtladı. Komünist partilerin barışçı geçiş ve kapitalizmin demokratik, ilerici ve ulusal gelişimi için sanayi burjuvazisiyle ittifak görüşleriyle tam bir zıtlık oluşturan bu dersler, doğal olarak, Küba örneğinin esinlendirdiği düşünceleri benimseyen marksist akımların ortaya çıkışını kolaylaştırdı.

Latin Amerika marksizminde 1959'dan itibaren, yirmili yılların "ilk komünizmi"nin bazı temel düşüncelerinin yeniden ele alındığı, yeni bir devrimci dönem başladı. Bu iki dönem arasında politik ve ideolojik olarak doğrudan bir süreklilik yoktur. Ama castrocular Mariátegui'ye dayanıyor; Mella ve 1932 yılındaki Salvador devrimini unutulmuşluktan kurtarıyorlardı.[96]

Latin Amerika marksizminin bu yeni dönemini kişiliğinde yoğun ve simgesel biçimde bugüne kadar taşıyan devrimci önder ve düşünür *Ernesto Che Guevara*'dır (1928-1967). Ancak bu, Küba devriminde oynadığı tarihsel rol nedeniyle değil, aksine yapıtları ve eyleminin Kıta'nın yeni devrimci akımlarını derinden etkilemesi nedeniyledir.

Bu etki, birbiriyle sıkıca bağlı ve Che'nin marksizminin ana eksenini oluşturan bir dizi sorudan kaynaklanır.[97]

1. Devrimin nihai amacı olarak yeni insan ve "kapitalizmin bize bıraktığı çürük silahlarla (ekonomik çekirdek olarak meta, verimlilik, hareket noktası olarak bireysel maddi çıkarlar, vs.) sosyalizmi kurmanın ekonomik yöntemlerinin reddi.[98]

2. Latin Amerika'da devrimin sosyalist karakteri, "aynı zamanda hem emperyalizmi hem de yerli sömürücüleri tasfiye edecek"[99] tek bir devrim. Kıta'nın tüm devrimci soluna ideolojik ve programatik bir bayrak olarak hizmet etmiş olan ünlü "Üç Kıtaya Mektup"ta şöyle yazıyordu:

"Öte yandan yerli burjuvazi, emperyalizme karşı -eğer bir zamanlar gerçekten vardıysa- direnme yeteneğini kaybetmiştir ve şimdi sadece onun dümen suyunda gitmektedir. Başka bir seçenek yoktur: Ya sosyalist devrim ya da bir devrim karikatürü."[100]

Guevara 1964 tarihli çok önemli bir makalesinde, Küba'da demokratik devrimin sosyalist bir devrime dönüşmesinin marksist analizine ilişkin yöntemsel öncülleri incelemektedir. Soruyu şöyle sorar: Yarı-sömürge, az sanayileşmiş bir ülkede sosyalizme geçiş nasıl ele alınabilir? "Üçüncü Enternasyonel teorisyenlerininki" gibilerinin aşamalı devrim görüş açısına ironik bir gönderme yaparak, "Küba diyalektiğin, tarihsel maddeciliğin ve marksizmin tüm yasalarını çiğnemiştir" der. Marksizmin ve özne ile nesne, ekonomi ile politika diyalektiğinin tamamen başka bir kavranışından hareketle, "Küba'daki devrimci güçler, herhalukarda nesnel olanaklar çerçevesinde yer alan olayların gidişini zorlayarak, bazı aşamaları (atlamışlardır)" diye vurgular.[101] Guevara'nın eleştirisi yalnızca menşevizme ve II. Enternasyonal marksizmine değil, aksine Stalin tarafından işlenmiş katı, belirlenimci ve doğa yasalarına benzer bir evrimcilik görüşünün Latin Amerika'da geçerliliğini savunan herkese yöneliktir.

3. Burjuva askeri aygıtın parçalanması, proletaryanın zaferinin önkoşulu olduğu için, bu sosyalist devrimin kaçınılmaz koşulu olarak silahlı mücadele. İşçilerin politik mücadelesinin başka araçlarla sürdürülmesi olarak gördüğü kır gerilla savaşı, Guevara için silahlı mücadelenin en güvenli ve gerçekçi biçimiydi. Ancak aşağıdaki durumu da özellikle vurgular:

"Savaşın bu biçimini halkın desteği olmaksızın sürdürmek istemek, kaçınılmaz bir yıkımın başlangıcıdır. Gerilla halkın savaşan öncüsüdür.(...) İlgili alandaki ve tüm ülkedeki işçi ve köylü kitlelerince desteklenir."[102]

Che'nin yapıtları ve örneği, Fidel Castro'nun konuşmaları ve yazıları, Küba önderliğinin Birinci (1960) ve İkinci(1962) Havana Bildirgesi ve her şeyden önce de Küba devriminin bizatihi kendisinin canlı ve somut örneklerinin etkisi altında, Latin Amerika'da yeni bir marksist akım ortaya çıktı: Castroculuk. Bu akımın marksizmi yorumlayışının ayırdedici özelliklerinden birisi, her türden pasif ve kaderci determinizme karşı çıkan, belirli bir -aynı zamanda politik ve ahlaki- "devrimci volontarizm"dir.

> *"Bir devrimcinin görevi, devrim yapmaktır. Amerika'da ve tüm dünyada devrimin zafere ulaşacağı kesindir. Ancak kapısının önünde oturup, emperyalizmin kadavrasının nasıl taşınacağını seyretmek, devrimcinin işi değildir."*[103]

Dolayısıyla da silahlı mücadeleye başlamak için bütün koşullarının varolmasını beklememek gerektiği, çünkü bizzat gerilla *foko*sunun bu koşulları yaratabileceği düşüncesi.

İlk Castrocu örgütler, altmışlı yılların sonunda ve gençlik örgütlerinin belirli halkçı partilerden (Peru'da APRA, Venezüela'da Demokratik Eylem, vb.) veya geleneksel komünist partilerden kopmasıyla ortaya çıktılar. İlk dönemde (1960-68) bu hareketlerin çoğu kır gerillası yolunu izledi ve Küba'daki "26 Temmuz Hareketi" kahramanlığının yeni bir örneğini yaratmaya çalışıtılar. Bunlar: Venezüela'da FALN (Douglas Bravo önderliğindeki Ulusal Kurtuluş Silahlı Güçleri) ve MIR (Américo Martin önderliğindeki Devrimci Sol Hareketi); Guetamala'da FAR (Turcios Lima önderliğindeki Devrimci Silahlı Güçler) ve MR 13 (Yon Sosa önderliğindeki 13 Kasım Devrimci Hareketi); Peru'da MIR (Luis de la Puente Uceda önderliğinde) ve ELN (Héctor Béjar önderliğindeki Ulusal Kurtuluş Ordusu); Kolombiya'da ELN (Fabio Vázquez önderliğinde); Nikaragua'da FSLN (Carlos Fonseca Amador önderliğinde); Dominik Cum-

huriyetinde 14 Haziran Hareketi ve nihayet Bolivya'da Guvera önderliğindeki ELN'nin gerilla hareketleridir.

Castroculuğun Kıta çapındaki ilk döneminin tam bir politik ifadesini ortaya koyan Latin Amerika Dayanışma Örgütü (OLAS) Kongresi, 1967'de Havana'da yapıldı. Bu kongrenin tarihsel anlamı a) Latin Amerika'daki devrimci sürecin (Bolivar'dan bu yana ilk kez) Kıta çapında eşgüdümlenmesi biçimindeki muazzam perspektif ile b) Latin Amerika'da devrimin demokratik ve sosyalist içeriğinin birliğinin ikirciksiz ilanından oluşur.

> *"Devrimin karakteri, ulusal bağımsızlık için mücadele, oligarşilerden kurtuluş ve devrimin ekonomik ve toplumsal gelişimini tamamlamak için sosyalist yoldur."*[104]

OLAS, Kıta ülkelerinin birçoğunda en etkili mücadele yöntemi olarak, gerilla savaşından yana tavır aldı.

Castrocu akımın o dönemde örtük olarak temsil ettiği düşünceleri tutarlı ve aşırı bir tarzda geliştiren genç Fransız filozof Régis Debray'ın yazısı bu sırada yayınlandı. "Devrimde Devrim"[105] (1967) adlı kitabı büyük etki yarattı ve Castrocu örgütlerin önemli bir bölümü, onun en önemli tezlerini (askeri olanın politik olana önceliği, politik partinin çekirdeği ya da parti yerine gerilla *foko*su) benimsedi.

"Askeri" ve volontarist yönelimlerinin bir sonucu olarak, bu hareketlerin çoğu, tam veya kısmi, ama aynı zamanda askeri ve politik bir yenilgi yaşadılar. Geçici bazı başarılardan sonra, savaşçılar ve önderliği tırpandı, gerilla çekirdeği ortadan kayboldu (Bolivya, Peru) veya tecrit olup marjinalleşti (Venezüela ve belli bir ölçüde de Kolombiya). Genel olarak, gerillaların yoksul köylülerle yerel ilişkiler kurmaları mümkün oldu; ama ulusal çapta bir kitle hareketi ve politik bir örgütlemenin olmayışı, silahı mücadelenin genişlemesini engelledi. Nikaragua'daki *Frente*

Sandinista bir-iki istisnadan biri sayılabilir; ancak o da eylemlerinin ağırlığını şehirlere kaydırmıştı.

Özellikle dikkate değer politik bir ağırlık kazanan belirli *şehir gerillası* hareketlerinin yükseliş göstermesiyle, 1968'den sonra castroculuğun yeni bir dönemi başlar. Sözkonusu hareketler şunlardı: Uruguay'da MLN Tupamaros (Raúl Sendic önderliğindeki Ulusal Kurtuluş Hareketi); Arjantin'de PRT-ERP (Roberto Santucho önderliğindeki Devrimci İşçi Partisi-Devrimci Ordu); Brezilya'da ALN (Carlos Marighella önderliğindeki Ulusal Kurtuluş Eylemi) ile MR-8 (Yüzbaşı Carlos Lamarca önderliğindeki 8 Ekim Devrimci Hareketi) ve Şili'de MIR (Miguel Enriquez önderliğinde). Bu hareketlerin kırda destek noktaları olmakla birlikte, esas olarak şehir karakterliydiler. Öğrenci ve aydın çevrelerden dikkate değer bir destek bulurken, yoksul mahallerden ve işçi sınıfının oldukça radikal kesimlerinden çok sınırlı destek sağlamışlardır. Ancak bu hareketlerin çoğu, yetmişli yıllar boyunca askeri rejimlerin amansız baskıları nedeniyle, dağılmış veya zayıflamışlardır. Bazıları kendi "militarizmlerinden" ve işçi ve köylü kitleleri arasında örgütsel olarak kök salmayı becerememelerinden özeleştirel dersler çıkarmış ve politik eylemlerine yeni bir yön vermeye çalışmışlardır.

Castrocu akım 1974'den itibaren PRT-ERP, Şili MIR'i, Tupamaros ve Bolivya ELN'sinden oluşan "Devrimci Koordinasyon Cuntası" içerisinde örgütlendi. 1977/78'den itibaren ise, katılan örgütlerin düşünce farklılıkları ve zayıflamaları nedeniyle ağır bir bunalım yaşadı.

Küba devrimi, castrocu akımın yükselişinin yanısıra, marksist toplum bilimlerde yoğun bir gelişmeyi de uyardı. Marksizm, Latin Amerika üniversitelerinde ilk kez sosyoloji, iktisat, tarih ve siyasal bilimin zenginleştiği, dikkate değer bir dönüm noktası yarattı. Bir dizi teorik ve deneysel araştırmalarla, Kuzey Amerika toplumbiliminin ve onun Latin Amerika'daki taklitçilerinin tezleri, CEPAL'in (Birleşmiş Milletler Örgütü Latin Amerika İktisat

Komisyonu) *desarrollismo** görüşü ve onun düalist sorunsalı ("arkaik toplum"a karşı "çağdaş toplum") ile çoğu stalinist kökenli geleneksel solun kalıplaşmış öğretileri sorgulandı. O güne kadar egemen olan bu basmakalıp düşüncelerden bazılarının eleştirisi, Meksikalı sosyolog Rodolfo Stavenhagen'in "Latin Amerika Üzerine Yedi Yanlış Tez"(1965)[106] adlı ünlü denemesinde, Luis Vitales'in "Latin Amerika: feodal mi kapitalist mi?"(1966)[107] adlı makalesinde ve daha sonra André Gunder Frank'ın daha ayrıntılı "*Latin Amerika'da Kapitalizm ve Azgelişmişlik*"(1967)[108] adlı kitabında daha kesin ve polemik tarzında ifade edilmiştir. Latin Amerika gerçekliğinin, bağımlılık ve azgelişme, popülizm, sendikalar ve devletle ilişkileri, işçi-köylü hareketi, tarım sorunu, marjinalleştirilen katmanlar, vb. gibi ana sorunları üzerine altmışların başında ve daha sonra önemli ve yeni alanları kapsayan çok sayıda inceleme yayınlanmıştır. Kimi zaman çelişkili tezleri yansıtmış olmakla birlikte, bu çalışmalar, Latin Amerika koşullarının marksist analizine kuşkusuz değerli ve esinlendirici katkılar yapmışlardır. Örneğin, Alonso Aguilar, Arturo Anguiano, José Arico, Mario Arrubla, Vania Bambirra, Roger Bartra, Carlos Blanco, Fernando Henrique Cardoso, Arnaldo Córdova, Julio Cotler, Francisco Delich, Enzo Faletto, Roberto Fernández Retamar, Adolfo Gilly, Octavio Ianni, Mar-

---

* Desarrollismo (İspanyolca): "İçeriye doğru gelişme"yi öneren ve her şeyden çok da, iç gelişme engellerinin aşılmasını arayan gelişme stratejisi. Temel ögeleri: ithal ikamesi yoluyla sanayileşme, üretim aygıtlarının farklılaştırılması, modern bir işletmecilik geliştirmek, devlet destek hizmetleri (alt yapı, kredi yardımı), gelir dağılım politikası, iç pazarın genişletilmesi, yeni toplumsal katmanların bütünleştirilmesi, ihracatın teşviki. Modernleşmeden büyüyen bir toplumsal çoğulculuk ve demokrasi beklenmektedir." (Dieter Nohlen (editör), *Lexikon Dritten Welt* [Üçüncü Dünya Sözlüğü], Reinbek /Hamburg 1984, S. 144.)

cos Kaplan, Ernesto Laclau, Rigoberto Lanz, Héctor Malavc Mata, Gilberto Mathias, José Alvaro Moisés, José Nun, Francisco de Oliveira, Juan Carlos Portantiero, Anibal Quijano, Eder Sader, Germán Sánchez, Theotonio dos Santos, Enrique Semo, Hector Silva Michelena, Azis Simao, Paul Singer, Edelberto Torres Rivas, Francisco Weffort ve başkalarının çalışmaları gibi

Yeni marksist bilimin kendisini sadece akademik çerçeveyle sınırlandırmamış olmaması ve sık sık işçi hareketinin ideolojik tartışma ve mücadelelerine katılmış olması, dikkat çekicidir. André Gunder Frank, Ruy Mauro Marini, Anibal Quijano ve Luis Vitale gibi devrimci sola yakın duranların çalışmalarında, ekonomik ve toplumsal araştırma ile belli bir politik strateji kavrayışı belirgin bir biçimde birleşmektedir. Bunların ortaklaşa görüşü aşağıdaki noktalarda toplanmaktadır:

1. Latin Amerika feodalizmi öğretisinin reddi; geçmişteki sömürge ekonomisini ve günümüzdeki tarımsal yapıyı özü itibarıyla kapitalist olarak nitelemek.

2. "İlerici ulusal burjuvazi" kavramının ve Latin Amerika ülkeleri için bir muhtemel bağımsız kapitalist gelişme perspektifinin eleştirisi.

3. Latin Amerika toplumsal formasyonlarının karakteri, yapısal bağımlılıkları, yerli burjuvazinin politik ve toplumsal karakteri, vb. nedeniyle popülist deneyimlerin başarısızlığının analizi.

4. Ekonomik geriliğin ana nedenini, feodalizmde ya da ekonomik gelişimin kapitalizm öncesi engellerinde değil, aksine bizatihi bağımlı kapitalist gelişimin ayırdedici özelliklerinde bulmak.

5. Çıkarılacak sonuç olarak, Latin Amerika'da ekonomik ve toplumsal gelişimin bir yolu olarak, "demokratik-ulusal" (burjuva) yolun olanaksızlığı ve azgelişmişliğe ve bağımlılığa verilecek tek gerçekçi ve tutarlı yanıt olarak, sosyalist devrimin zorunluluğu.

Gelişen toplumbilimin böylesi sorunları ele almasında en büyük itici güç, kuşkusuz Küba devrimidir. Genel olarak denebilir ki, Küba devrimi, Latin Amerika marksizminin rönesansı ve yenilenmesi ve aynı zamanda Sovyetler Birliğince yaygınlaştırılan bir marksizm-leninizm modelinden kurtuluşu için elverişli "ideolojik iklimi" yaratmıştır. Her şeyden önce de Küba'da sosyalist devrimin zaferi,"Marksizm Latin Amerika halklarının özelliklerine tamamen yabancı ve Avrupa'ya özgü bir öğretidir" biçimindeki Kıta'daki burjuva düşüncesinin klasik ideolojik argümanına ölümcül bir darbe vurdu.

Küba'da da altmışlı yıllar boyunca toplumsal, tarihsel ve felsefi incelemelerde bir canlanma görüldü. Yaratıcı ve gelişmeye açık bir marksizme tanıklık eden bu gelişmenin en önemli ifadesi, 1967'den 1970'e kadar yayınlanan *Pensamiento Critico* dergisiydi.

Yine de castroculuk, Latin Amerika'da 1959'dan sonra gelişen tek devrimci akım değildi. Sınırlı ölçülerde de olsa, troçkizm ve maoculuk da bir atılım yaptı.

Troçkizmin bu dönemde güçlenmesi olgusu, radikalleşen gençliğin bazı kesimlerince, Küba devriminin, Troçki ve/veya IV. Enternasyonale dayanan bir akımın belli tezlerinin doğrulanması, özellikle de demokratik devrimin sosyalist devrime dönüşmesine yolaçan bir süreç olarak, sürekli devrim teorisinin doğrulanması olarak görülmesinden ileri gelmektedir. Troçkizm, Küba devriminden sonra geleneksel komünist hareketin krizinin bir sonucu olarak ve castroculuğun Latin Amerika komünist partilerinin ılımlı politikasına karşı polemiğinden sonra gelişebildi.

Peru'da Troçkist bir örgütün üyesi Hugo Blanco, Tal La Convención içindeki köylü sendikası aracılığıyla, 1961'den 1963'e kadar Kıta'nın yakın tarihindeki en büyük köylü hareketi olan toprak işgallerini yönetti. Hugo Blanco aynı zamanda bir köylü milisi örgütleyerek, hareketi büyük toprak sahiplerine ve polise

karşı savunmaya çalıştı; ama köylü sendikaları askerler tarafından dağıtıldı ve önderleri tutuklandı.[109]

Troçkistlerin Küba devrimine sempatileri ve castrocuların antitroçkist önyargılarının olmayışı, birçok ülkede her iki akımın birlikte çalışmasını olanaklı kıldı. Bu birlikte çalışma uzun bir süre bir tür politik ve / veya örgütsel "sembiyoz" biçiminde sürdü.

Örneğin, troçkistler, 1965'de Şili'de MIR'in kuruluşuna katıldılar (Luis Vitale v.b.); onların ayrılmasından sonra da örgüt, birkaç yıl troçkist düşüncelerin etkisinde kaldı ve troçkistler MIR'i kendilerine en yakın castrocu grup olarak görüyorlardı.

Bolivya'da Gonzáles Moscoso'nun POR'u ve Inti Pereda'nın ELN'si, 1969'dan 1971'e kadar sıkı bir ortak çalışma yürüttüler. Öyle ki, bu örgütlerin askeri bölümleri bir dereceye kadar kaynaşmışlardı.

Arjantin'de 1965 yılında bir castrocu grup ile bir troçkist grubun birleşmesinden PRT (Devrimci İşçi Partisi) doğdu ve bu, 1969'dan 1973'e kadar IV. Enternasyonalin Arjantin seksiyonuydu.[110]

Bu troçkist-castrocu ittifakı, silahlı mücadele ve troçkist örgütlerin OLAS akımları içinde örgütlenmesi kararının alındığı IV. Enternasyonalin IX. Dünya Kongresinde somutlaştı. Bununla birlikte, yetmişli yıllar boyunca stratejik ve taktik görüş farklılıkları, her iki akımın - birçok ülkede dayanışmacı ilişkileri sürdürmeye devam ettiyseler de- birbirinden uzaklaşmasına yol açtı. Bu dönemde troçkizm, özellikle IV. Enternasyonalin seksiyonu PRT'nin hızla büyüdüğü ve bağımsız köylü sendikaları üzerinde kayda değer bir etkiye sahip olduğu Meksika'da; Kolombiya, Brezilya ve troçkistlerin ağırlıklı bir etkisinin olduğu ve Hugo Blanc'ın yönettiği FOCEP'in (İşçi ve Öğrenci Cephesi) 1978 Haziranındaki Kurucu Meclis seçimlerinde oyların yüzde 12'sini aldığı Peru'da gelişme gösterdi.

Maocular ve castrocular arasındaki ilişkiler ise, tersine çatışmalıydı. Maoculuk, geleneksel partiler içerisindeki bölünmenin bir sonucu olarak, Kıta'da Çin-Sovyet polemiğine göre ortaya çıktı. Latin Amerika'daki ilk maocu grup, Sovyet yanlısı Brezilya Komünist Partisi (PCB) içerisindeki bir bölünmenin ürünü olan Brezilya Komünist Partisi (PC do B)* idi. PC do B, Stalin'e bağlı, 20. Kongredeki stalinsizleştirmeden rahatsız ve Çin'in Kruşçov'a eleştirilerinde kendi temel düşüncelerinin ifadesini gören, partinin eski yöneticilerinin bir bölümü tarafından kuruldu. Bu partinin yönelimi, Soğuk Savaş döneminin (1949-53) saldırı politikasına geri dönüş ile Çin KP'sinin devrim stratejisini ülkeye aktarma çabasının bir bileşimiydi. Maocu Brezilya Partisi, "dört sınıfın blokunu" ve görevi anti-emperyalist ve anti-feodal devrimi sürdürmek olan bir devrimci halk hükümetini, ("şehirlerin kuşatılması" olarak düşünülen) halk savaşı yoluyla kurmayı savunuyordu. Devrimin bugünkü aşamasının sosyalist karakterini inkar etme ve ulusal burjuvaziyle ortak bir cephe kurmanın gerekliliği konusunda ise, maocular sovyet yanlısı güçlerle aynı görüşteydiler. Bununla birlikte, sınıflar ittifakı içerisinde proletaryanın hegemonyası ve silahlı mücadelenin gerekliliğini vurguluyorlardı. PC do B, altmışlı yıllarda silahlı eylemlere girişmeyi reddediyor ve castrocu gerillaların (ALN, MR-8, vb.) eylemlerini, gerçek bir halk savaşına aykırı olduğu gerekçesiyle, sert biçimde eleştiriyordu. Bununla birlikte parti, Amazon bölgesinde Brezilya ordusunca yenilgiye uğratılan bir köylü gerilla eylemine katıldı. O zaman PC do B, altmışlarda Brezilya

---

* Buraya kadar Türkiye'de kullanılan genel adlandırmaya uygun olması dolayısıyla PCB'ni "Brezilya Komünist Partisi" olarak çevirdim. Aslında "Brezilyalı" demem gerekirdi. Daha sonra kurulan maocu parti PC do B'nin açık adı, "Brezilya Komünist Partisi"dir Buradan itibaren karışıklığa yol açmamak için kısaltılmış adlarını da veriyorum. (Türkçeye çeviren).

öğrenci hareketi içerisinde hegemonik bir etkiye sahip sol katolik kökenli bir örgüt olan "Halk Eylemi"nin büyük bir kesiminin katılımı dolayısıyla güçlenmişti.

Öteki ülkelerde PC do B gibi örgütler ortaya çıktı. Peru'da PCML (Marksist-Leninist Komünist Partisi), Bolivya'da PCML, Kolombiya'da PCML, vb. Kolombiya'daki parti, 1967'de EPL (Halk Kurtuluş Ordusu) adıyla bir kır gerillası örgütü kurması dolayısıyla, öteki maocu gruplardan kayda değer farklılık gösterir. Buna karşılık, Oscar Zamora önderliğindeki Bolivya PCML'nin 1967'de Che'nin gerillasını desteklemekten imtina etmesi, maocularla castrocular arasında politik çatışma konularından biridir. Yetmişli yıllar boyunca Çin'in yeni dış politikası (ABD ile yakınlaşma, Pinochet'yle ilişkin müphem tavrı, vb.), maocu hareket içerisinde derin bir krize yol açtı ve birçok örgüt (hepsinden önce de PC do B) Arnavutluk çizgisine yaklaştı.

Latin Amerika'da 1959'dan sonra maoculuk, castroculuk ve troçkizmin gelişimi, doğal olarak, geleneksel komünist partilerin işçi hareketi içerisindeki hegemonyasına bir meydan okuma anlamına geliyordu.

Bu partiler castrocu akım karşısında farklı tavırlar göstermişlerdir. Bazıları (Arjantin, Brezilya, Kolombiya, Şili komünist partileri) küçük burjuva ve maceracı olarak değerlendirdikleri bu yeni akımla her türlü ilişkiden uzak dururken; diğerleri Bolivya, Venezüela ve Guetamala'da silahlı castrocu gruplarla bir süre ortak çalışmayı denediler. Ama silahlı mücadelenin rolünün stratejik mi yoksa taktik mi olduğu konusunda derinleşen görüş ayrılıkları nedeniyle, kısa zamanda bir kopuş yaşandı ve komünist askeri kadrolar (Venezüela'da Douglas Bravo) ya da komünist gençliğin bazı kesimleri (Peru'da İnti Peredo), castrocu gerillalara katıldılar. Sonunda bazı partiler -hepsinden önce de Rodney Arismendi önderliğindeki Uruguay partisi- OLAS'a katılarak,

geçici bir uzlaşma sağlayabildiler ve castrocu akımla (Tupamaro ile) belli bir ortak çalışmayı yeniden kurmayı başardılar.

Küba devriminden sonra en büyük krizi yaşamış olan parti, muhtemelen Brezilya Komünist Partisi PCB'dir.[111] Devlet Başkanı Joao Goulart'ın populist rejimine tamamen angaje olmuş ve Brezilya ordusunun "demokratik-ulusal" kesimine tam bir güven besleyen PCB, seksenlerin başına kadar sürecek bir diktatörlüğü iktidara getiren 1964 Nisan'ındaki askeri darbeyle şaşkmlığa düştü. Fakat 1954'de Arbenz'in devrilmesinden sonra, kendi artçılık politikasının özeleştirisini yapan Guatemala PGT'sinin aksine, Brezilya Komünist Partisi (PCB), Mayıs 1965 tarihli bir merkez komitesi kararında, eleştirinin ana ağırlığını, güya "ulusal burjuvazinin önemli kesimlerini ortak cepheden uzaklaştıran"[112] 1962-64 yıllarında partideki "sekter ve ultra sol" eğilimlere yöneltmekteydi. 1964 Yenilgisi ve özeleştiri tarzı (muhalefet tarafından sağcı olarak nitelenmekteydi), parti içerisinde bir krize yol açtı ve OLAS konferansının yankısıyla daha da derinleşti. PCB'nin birçok üyesi ve bazı önemli önderleri (Carlos Marighella, Câmara Ferreira, Mario Alves, Apolônio de Carvalho, vd.) devrimci sol örgütler kurmak ve silahlı mücadele yürütmek için partiyi terk ettiler.

Buna karşılık diğer partiler, örneğin, Şili KP (MIR'e katılan gençlik örgütünün bazı kesimleri dışında), önemli bir bölünme yaşamadılar ve Küba devriminin etkisine maruz kalmadılar. Örgütsel güçlülüğü ve ideolojik kararlılığı sayesinde Şili KP, Latin Amerika'da sosyalizme barışçı geçiş -ki *Unitad Popular* " (Halk Birliği) hükümeti şahsında bugüne kadar girişilenlerin en anlamlısı olarak görülmesi gereken- denemesinin hegemonik gücü oldu.

Tabanı castrocu ve troçkist eğilimlerden etkilenen Sosyalist Partinin ikircikliği gözönünde bulundurulduğunda, Allende hükümeti içinde Komünist Partisinin, işçi hareketinin en *ılımlı* gücünü temsil ettiği özellikle belirtilmelidir. Zaten "anti-oligarşik

ve anti-emperyalist" bir aşamadan[113] geçmeden Şili'nin sosyalist olamayacağı görüşünde olan Komünist Partisi, *Unitad Popular* hükümeti ile ilerici sayılan burjuva güçler arasında bir geçici uzlaşma sağlamak için tüm gücüyle çalıştı. Bunun için devletleştirmede[114] bir sınırlamayı, hıristiyan demokratlarla diyalogu ve komünist önderlere göre, "anayasaya göre kurulan hükümet karşısında meslek ruhu ve saygının" egemen olduğu silahlı kuvvetlerle ortak bir çalışmayı savundu.[115]

Özetle söylemek gerekirse, 1973 Eylülündeki trajik olaylar, Şili Komünist Partisinin devlet aygıtının karakteri ve bunun toplumsal sınıflarla ilişkisi konusundaki görüşü gibi bir anlayış çerçevesinde, kolay kolay öngörülemezdi.

Şimdi de Latin Amerika'daki sosyalist akımlar üzerine bazı notlar: Sosyal demokrasi hiçbir zaman Kıta'da sürekli kök salacak bir duruma gelemedi. Bunun en önemli istisnaları, altmışlı yıllara kadar Arjantin ve Uruguay sosyalist partileriydi. Bunlar Uruguay'da Emilio Frugoni önderliğinde, Arjantin'de ise Juan B. Justo, Alfredo Palacios, Americo Ghildo ve Alicia Moreau de Justo önderliğinde, işçi hareketi içerisinde önemli bir rol oynamışlardı. Fakat Küba devrimi burada da etkisini gösterdi ve bu partilerin bazı kesimlerinin radikalleşmesini sağladı. Altmışlı yıllarda Arjantin sosyal demokrasisi, sağ (Ghioldi ve Nicolas Repetto önderliğinde) ve sol (David Tieffenberg vd. ile) ayrılıklar yaşadı. Juan Coral yönetimindeki bir sosyalist fraksiyon, 1971 sonunda Nahuel Moreno'nun "La Verdad" [Gerçeklik] grubuyla birleşerek troçkist yönelimli Sosyalist İşçi Partisini (PST) kurdu (Bugünkü MAS). Bunun sonucunda Arjantin'de sosyal demokrat akım zayıfladı ve kayda değer bir sendikal ve politik güç olarak hemen hemen kayboldu. Benzer bir süreç, Sosyalist Partinin mücadeleci kesimlerinin Raúl Sendic önderliğinde Tupamaro hareketini kurdukları Uruguay'da da yaşandı.

Arjantin ve Uruguay sosyal demokrat partilerinden farklı olarak Şili Sosyalist Partisi, Sosyalist Enternasyonale hiç girmedi.

Parti içerisinde her zaman sosyal demokrat akımlar olmakla birlikte, gerçekte tipik bir sosyal demokrat parti değildir. Yugoslavya ve daha sonra da Küba devrimine sempatisi ve komünistlerle ittifak politikası nedeniyle, geleneksel sosyal demokrat öğretiyle çelişkili bir konumlanışı vardı (Bu yetmişlerin sonundan itibaren değişmeye başladı). Aynı şey Ekvator'daki Devrimci Sosyalist Parti (PSR) veya Teodoro Pettkoff önderliğindeki Venezüela Sosyalizm Hareketi (MAS) için de geçerlidir. Latin Amerika'da kendisini sosyal demokrat ve sosyalist enternasyonal partileri olarak tanımlayan partilerin çoğu, marksizmle veya işçi hareketiyle ilgisi pek az olan populist tipte partilerdir: Peru'da APRA, Brezilya'da Leonel Brizola'nın partisi PDT, Venezüela'da Acción Democratica (Demokrasi Eylemi), Costa Rica'da PLN, Jamaica'da PNP, Dominik Cumhuriyetinde PRD, vb.[116]

SANDİNİST DEVRİMİ VE SONUÇLARI

Altmışlı ve yetmişli yıllardaki çoğu gerilla hareketlerinin yenilgisine rağmen, Latin Amerika marksizminin yeni devrimci dönemi bitmemiştir. Nikaragua devriminin zaferi ve Orta Amerika'daki devrimci cephelerin ileriye yönelik hızlı gelişimi, bugün kendisini tüm Kıta'da yeni biçimler altında gösteren bu dinamiğin sürdüğünü kanıtlamaktadır.

Sandinist Ulusal Kurtuluş Cephesi (FSLN), Küba ve guevaracılığın etkisi altında 1961'de ortaya çıktı. Bununla birlikte sandinizm, Küba örneğinin basit bir kopyası veya taklidi değildir. Carlos Fonseca (1936-1976) ve arkadaşları, Nikaragua'nın devrimci geleneklerine uygun kendi öğretilerini ve yönelimlerini formüle ettiler. Sandino efsanesi, onun Amerikan *deniz kuvvetlerine* karşı kahramanca mücadelesi, 1934'de Somoza uşaklarınca alçakça öldürülmesi, bütün bunlar: kuşaktan kuşaktan aktarılan bir mirasın parçasıdır. Ezilenlerin bir geleneği vardı, gizli, bastırılmış ama inanılmaz ölçüde inatçı bir geleneği. Öyle bir gelenek ki, "özgür insanların generali" Augusto César Sandino'nun düşüncelerinin de içinde yer aldığı kararlı bir anti-emperyalizm ile toplumsal isyancılığın patlayıcı bir karışımıdır bu gelenek. Devlet tarafından en keskin bir biçimde yasaklanan ve stalinist PSN tarafından ise, görmezden gelinen bu devrimci halk kültürü, yeni sandinizmi yaratmak için marksizmle kaynaştırıldı. Carlos Fonseca ve yoldaşları, marksizmin ışığında Sandino'yu yeniden yorumlayarak ve marksizmi sandinist kültürün diline çevirerek, FSLN'nin devrimci öğretisini yarattılar.

Nikaragua'nın eski komünist partisinin (PSN), Küba'da olduğu gibi devrimci sürecin kenarında kalması ve *Frente Sandinista*'yı

"aşırı sol, maceracı ve maoculuk ve troçkizmin etkisinde" kalmakla suçlaması tesadüf değildir.[117]

Bazı bakımlardan sandinist devrimi Küba devrimini andırır: nefret edilen bir diktatörü silahlı mücadeleyle devirmek, halkın silahlanmasını destekleyen devrimci bir iktidar kurmak, tarım reformu, emperyalizmle çarpışma ve devrimin derinleştirilmesi. Ancak bazı bakımlardan da Nikaragua'ya özgüdür: yoksul halkın ve şehirlerdeki gençliğin çok daha büyük rolü; kır gerillasının şehirlerdeki ayaklanmaya kıyasla öneminin çok az olması, hıristiyanların kitlesel katılımı. Ayrıca FSLN politik olarak, "26 Temmuz Hareketi"nden çok daha ileri ölçülerde marksist bir örgüttü ve sosyalizme geçiş, Carlos Fonseca tarafından hareketin nihai hedefi olarak açıkça ilan edilmişti.

Demokratik devrimin sosyalist devrime dönüşmesinin aslında hızlı gerçekleştiği (yaklaşık iki yıl) Küba'nın aksine, Nikaragu'da Temmuz 1979 ayaklanmasının zaferinden sekiz yıl sonra, hala karma bir ekonomi vardır ve birçok kapitalist (tarımda ve sanayide) mülklerini elde tutmaktadır. Burjuva düzen sınırlarının aşılması, ilkin *politik* nitelikteydi: egemen sınıfların devlet aygıtının parçalanması ve Sandinist Halk Ordusu (EPS), halk milisleri, sendikalar, sandinist savunma komiteleri (CDS), vb.'lerine dayanan devrimci bir devletin kurulması. İlk hükümette anti-somozacı burjuva güçlerin (Alfonso Robelo) varlığına rağmen, gerçek iktidar daha Temmuz 1979'da halk kitlelerinin elindeydi. Ekonomideki değişiklikler (gittikçe radikalleşen tarım reformu önlemleri, Somoza ve kliğinin mülklerinin kamulaştırılması ve daha sonra karşı-devrimci kapitalistlerin mülklerine el konulması) daha yavaş gelişmiştir. Özel mülkiyet ekonominin hala büyük bir bölümünü kapsıyorsa da, mülk sahiplerinin işletmeler üzerindeki gerçek kontrolü, gittikçe daha da sınırlanmaktadır. Cumhurbaşkanı Yardımcısı Sergio Ramirez'in belirttiği gibi, karma ekonominin hedefi, kapitalist bir "serbest bölge"ye[118]

izin vermek değil, aksine özel mülkiyet ekonomisini kamu sektörünün stratejik genel çerçevesine entegre etmektir.[119]

Nikaragua devriminin bir başka özelliği ise, sandinist devlet iktidarınca yaratılan politik düzenin, demokratik özgürlüklere, politik ve sendikal çoğulculuğa, basın ve örgütlenme özgürlüğüne dayanıyor olmasıdır. Kasım 1984'de, Nikaragua tarihinde ilk kez, uluslararası gözlemcilerce gerçekten serbest ve demokratik olarak kabul edilen, seçimler yapıldı ve Kurucu Mecliste FSLN'nin yüzde 67'lik bir çoğunluk kazanmasıyla sonuçlandı. Otoriter hatalar (her şeyden önce de Miskito yerlilerine karşı) adım adım düzeltildi. ABD tarafından yönlendirilen karşı-devrimci saldırılar, ekonomik ambargo, vb. gibi çok zor koşullar altında yapılan demokratik-devrimci deneyim, Latin Amerika'da sosyalizme geçiş konusunda marksist düşünceye yapılan önemli bir katkıdır.[120]

Demokrasi, Nikaragua'da sandinist devrimi güçlendirirken, Greneda adasında olmayışı, trajik bir yenilgiye yol açtı. Karibik'te *Black Power* [Siyah Güç] adlı milliyetçi siyahlar hareketinin radikalleşmesinden doğan ve 1973'de Maurice Bishop tarafından kurulan *New Jewel Movement** [Yeni Jewel Hareketi] adlı marksist örgüt önderliğinde, Mart 1979'da Gairy diktatörlüğü bir ayaklanmayla yıkıldı ve Küba devriminden etkilenen ilerici bir rejim kuruldu. Ekonomi, eğitim-öğretim ve sağlık alanında, halk kitleleri yararına bir dizi değişiklikler gerçekleştirildi. Fakat Ekim 1983'de otoriter ve bürokratik bir klik (Bernard Coard ve arkadaşları), NJM ve hükümet üzerindeki denetimi ele geçirerek, halk arasında kuşkusuz büyük bir desteği olan Mau-

---

* Yeni JEWEL Hareketi: Mart 1973'de MAP (Halk Meclisleri Hareketi) ile JEWEL örgütlerinin birleşmesiyle kuruldu. JEWEL örgütün İngilizce açık adı "Refah, Eğitim, Kurtuluş İçin Ortak Girişim" baş harflerinden oluşturulan bir kısaltma olup jewel (mücevher) sözcüğüyle bir ilgisi yok (Türkçeye çeviren).

rice Bishop ve birçok arkadaşını öldürttü. Kitlelerin NJM ve hükümet üzerinde demokratik denetiminin olmamasının mümkün kıldığı bu olaylar, ABD birliklerinin doğrudan müdahalesini kolaylaştıran koşulları yarattı. Müdahale ile birlikte bu deneyime son verildi ve Greneda'da yeni sömürge bir rejim kuruldu.[121]

Nikaragua devrimi bütün Kıta'da, ama özellikle de Orta Amerika ülkelerinde, derin bir yankı bularak, El Salvador'da halk örgütlemelerinin ve gerilla cephelerinin geliştirilmesine esin verdi. Bu çeşitli kökenlerden (castrocu, maocu, sol hıristiyan, muhalif komünistler) cepheler, fokoculuğu aştılar ve silahlı mücadelelerini, halk içerisindeki (işçiler, köylüler, öğrenciler, vb. arasındaki) yoğun bir örgütlenme çalışmasıyla birleştirdiler. Halk hareketi, Ekim 1979'da General Romero'nun askeri diktatörlüğünün yıkılmasında etkili oldu, ama devrimci cepheler ve bunların kitle örgütleri, yeterince birlik olmakları için iktidarı alamadılar. Daha sonra, Ekim 1980'de Farabundo Marti Ulusal Kurtuluş Cephesinin (FMLN) kurulmasıyla, birlik gerçekleşti. Bu cephe, ilk Salvador komünist hareketinin ve 1932 ayaklanmasının mirasına dayanıyordu. FMLN ve müttefiki -1980'de halk örgütlerinin, politik partilerin vb. kurduğu- Devrimci Demokratik Cephe (FDR), bugün ülkenin üçte birini kontrol etmekte ve şehirlerde ve köylerde geniş bir halk desteği almaktadır. ABD'nin yoğun ekonomik ve askeri yardımı olmasaydı, ordunun ve "hıristiyan demokrat" Devlet Başkanı Duarte'nin iktidarı, şimdiye kadar çoktan devrilmiş olurdu. Nikaragua'da olduğu gibi El Salvador'da da bir sürü devrimci savaşçı, hıristiyandır. Kır gerillasının uzunca bir zaman en önemli dayanağı, ilerici cizvitlerce kurulan Salvador Köylüleri Hıristiyan Federasyonu (FEC-CAS) idi. 1983 Yılındaki iç çelişkiler (Kadın Kumandan Ana Marie'nin öldürülmesi, Cayetano Carpio'nun intiharı) FMLN'yi oldukça zayıflattı; ama son yıllarda hareket, ayrılıkların üstesinden gelmeyi, daha büyük bir birlik kurmayı becerdi. Kır gerillasının gelişimine paralel olarak, şehirlerdeki toplumsal hareketin gücü

ve birliği, özellikle de içerisinde ülkenin en önemli sendikalarının yer aldığı Salvador İşçileri Ulusal Birliği'nin (UNTS) Şubat 1986'da kurulmasıyla daha da arttı.

Sandinistlerin zaferi, gerçi hareketleri El Salvador'daki çapta olmasa da Guatemala devrimcilerini de harekete geçirdi. 1982'den itibaren Guatemala Devrimci Ulusal Birliği (URNG) çatısında birleşen çeşitli gerilla cepheleri, Maya soyundan gelen yerli köylü toplulukları arasında kök saldılar. Radikalleşmiş hıristiyanlar ve taban cemaatleri, burada da önemli bir rol oynadılar. Ancak şu anda ordunun sistemli katliamları ve kırsal bölgelerde yaşayan halkın askeri denetim altına alınması, Guatemala'da devrimci örgütleri zayıflattı.

Üç Orta Amerika ülkesinde devrimci öncü, marksizm ile (toplumsal ve anti-emperyalist mücadelelerin ezilenlerin kollektif hafızasında yer ettiği biçimiyle) halk geleneklerinin kaynaşmasından ortaya çıkmıştır. Bunlar: Nikaragua'da (1927-32) ABD müdahalesine karşı Sandino'nun mücadelesi, El Salvador'da 1932 ayaklanması ve Guatemala'da yerlilerin sömürgeciliğe karşı yüzyıllık mücadelesidir. Kurtuluş cephelerinde yer alan akımlar, çok çeşitli kökenlerden gelmektedir. El Salvador ve Guatemala'da "klasik" komünist partiler birliğin bir parçası olmakla birlikte, çoğunluğu hıristiyanlıktan gelen ve kısmen Guevaracılıktan etkilenen yeni marksist güçler, egemendir. "Tanrı halkı"nın önemli bir kesiminin ve din adamlarının en radikal kesimlerinin sosyalist ve marksist düşüncelere yönelmesi, Orta Amerika devriminin bu çapta örneği görülmemiş karakteristiklerinden biridir.

Güney Latin Amerika'daki yeni bazı politik ve toplumsal hareketleri, özellikle de Brezilya'da İşçi Partisi (PT) ve İşçi Birlik Merkezi'nin (CUT) kuruluşunu anlamak bakımından da, hıristiyanlarm rolü önemlidir. Askeri rejimin çokuluslu sermaye ile bağlantılı olarak başlattığı sanayileşme süreci, 1978/79 yıllarındaki büyük grevlerde, özellikle de ABC bölgesinde (São Pau-

lo'nun sanayi semti), harekete geçen, yeni bir işçi sınıfının doğuşuna yol açtı. "Lula" (Metal İşçileri Sendikası Önderi) gibi mücadeleci sendikacılar, devletin bastırma hareketiyle çatışma içerisinde, politik olarak radikalleştiler ve askerlere karşı mücadele eden, ama burjuva liberal muhalefetten de (Brezilya Demokratik Hareket Partisi-PMDB) bağımsız, bir işçi partisinin kurulmasına ön ayak oldular. Yeni İşçi Partisi, sendikacılar, kilise taban cemaatleri çalışanları, sol aydınlar, altmışlı yıllardaki silahlı cephelerin eski üyeleri ve marksist (öncelikle de troçkist) gruplar arasında hızla destek ve taraftar buldu. İşçi Partisi (PT) içerisinde örgütlü sendikacıların çabasıyla, 1982'de İşçi Birlik Merkezi (CUT) kuruldu. İçerisinde işçi hareketinin sınıfsal mücadeleci akımlarının biraraya geldiği CUT, bugün 10 milyonluk bir taraftar gücüyle, Brezilya sendikal hareketinde hegemonyal bir güç oluşturmaktadır. PT şu anda üçyüzbin taraftarı ve 3,5 milyonluk bir seçmen gücüyle, askerler ile Sovyet ve Arnavutluk yanlısı her iki komünist partisinin desteklediği PMDB arasındaki bir uzlaşmanın ürünü olarak kurulan, "Yeni Cumhuriyet"e karşı en önemli işçi ve halk muhalefetidir. İşçi Partisi, kendisini marksist olarak nitelememekte, ama yöneticilerinin çoğu marksisttir. Partinin devrimci, demokratik ve sosyalist programı ise, kuşkusuz, marksizmden esinlenmektedir. PT'nin kurulmasıyla, gerçekte Brezilya'da ilk kez marksizm ile o zamana kadar stalinist KP'nin de desteğiyle saflarında Vargas populizminin[122] egemen olduğu işçi hareketinin kaynaşması gerçekleşti.

KURTULUŞ TEOLOJİSİ

Yeni ve beklenmedik bir olguyu, yani birçok hıristiyanın radikaleşmesini ve marksizme yönelmesini gözönünde bulundurmaksızın, ne Orta Amerika'daki devrimci yükselişi ne de Brezilya'da yeni işçi ve halk hareketini anlamak mümkündür.

İkinci Vatikan Konseyi (1962-65), kuşusuz bu gelişime katkıda bulunmuştur. Ancak doğrudan değil, çünkü onun kararları bir modernleşmenin, "aggiornamiento"nun* ve liberal açılımın çerçevesini aşmaz. Fakat eski dogmatik inançları sarsan bu açılım, katolik kültürü yeni düşüncelere ve "dış" etkilere açık hale getirdi. Kilise kendini modern dünyaya açınca, bu dünyanın -özellikle de Latin Amerika'nın içerisinde çalkalandığı- toplumsal çatışmalarıyla karşılaşmaktan kaçınamaz oldu. Bu bağlamda, altmışlı yıllarda Kıta'daki aydınların çoğunluğu gibi, sonunda birçok hıristiyan, öncelikle de aydınlar (teologlar, cizvitler, kiliseye bağlı gönüllü uzmanlar, öğrenciler) marksist analizler ve önerilerden etkilendiler.

Bu değişikliğe yol açan, Kurtuluş teolojisi değildir; o daha çok, bu değişikliğin bir ürünüdür. Kesin olarak söylemek gerekirse, kurtuluş teolojisi, hıristiyanların şehirlerdeki mahalle girişimlerinde, işçi sendikalarında, öğrenci hareketinde, köylü derneklerinde, halk eğitim merkezlerinde, sol partilerde ve devrimci örgütler içerisindeki angajmanıyla kendini gösteren bir toplumsal

---

* Aggiornamiento (İtalyanca): sözcük anlamı ilerleme, erginleşme; Katolik Kilisesinin dünya ile -uzunca bir zamandır tek parçalı hıristiyan değil aksine çoğulcu ve laikleşmenin etkisi altında kalan olarak kavranması gereken dünyayla- karşılaşması istemini ifade eden önemli bir kavram olarak Papa Johannes Paul XXIII (1958-63) tarafından kullanılmıştır.

hareketin ifadesidir. *Kurtuluş hıristiyanlığı* olarak tanımlanabilecek bu hareket, kurtuluş teolojisinden çok önce, altmışlı yıllarda ortaya çıkmıştır (Camillo Torres!); fakat kurtuluş teolojisi de bu harekete bir meşruluk ve öğreti sağlayarak, onun genişlemesine ve gelişmesine katkıda bulunmuştur.

"Gelişme teolojisi"nden memnun olmayan en gelişkin teologlar, daha altmışların sonunda kurtuluş temasıyla meşgul olmaya başladılar. Ancak Perulu bir cizvit ve Löwen ve Lyon'daki katolik üniversitelerinin eski bir öğrencisi olan Gustavo Gutiérrez'in 1971'de yayınlanan kitabı, kurtuluş teolojisinin gerçek doğuşunu haber verir. *Kurtuluş Teolojisi* başlığını taşıyan bu kitapta Gutiérrez, kilisenin öğreti sistemini radikal biçimde sarsan bir dizi aykırı düşünce geliştirir. Özellikle Mariátegui, Ernst Bloch ve "dependencia" [bağımlılık] teorisyenlerinin yazılarına dayanarak, marksizmin etkisi altında, artık yoksulları acıma ve merhametin bir nesnesi olarak değil, tersine *kendi kurtuluşlarının öznesi* olarak görür. Perulu teolog "reformizm ve modernleşmeyle eşanlamlı" olan "gelişme teolojisi"ni (arrollismo) suçlar. Yani bağımlılığı sadece derinleştiren, sınırlı, ürkek ve etkisiz önlemleri eleştirir. Lafı dolandırmaksızın şöyle yazar:

> *" Ancak varolan yapının radikal bir biçimde parçalanması, mükiyet ilişkilerinin temelden değişikliğe uğratılması, sömürülen sınıflarca iktidarın ele geçirilmesi ve varolan bağımlılığı ortadan kaldıracak bir toplumsal devrim, bir başka türden, yani sosyalist bir topluma gidişi olanaklı kılabilir."*[123]

Görüldüğü gibi burada, o zaman Latin Amerika komünist partilerince temsil edilen tavırdan çok daha radikal bir tavır sözkonusudur.

Bu kitabın yayınlanmasından kısa bir süre sonra, iki Şilili cizvitin (teolog Pablo Richard ve iktisatçı Gonzalo Arroyo) girişimi ve Meksikalı piskopos Sergio Mendez Arceo'nun desteğiyle,

Nisan 1972'de Santiago de Chile'de "Sosyalizm İçin Hıristiyanlar" hareketinin ilk toplantısı gerçekleşti. Hem katolikleri hem de protestanları içeren bu ökumen* hareket, kurtuluş teolojisi mantığını en uç sonuçlarına, yani hıristiyanlık ve marksizmin bir sentezini yapmaya kadar götürmüş, bu nedenle de Şili Piskoposluğu tarafından hemen aforoz edilmiştir. 1972 Buluşmasının sonuç belgesi, Latin Amerika'da sosyalizm uğruna mücadeleye hıristiyanların katılma kararı ilan edildi.

> *" Yaşayan inancın bugün içerisinde yer aldığı gerçek bağlam, ezilenlerin ve onların kurtuluş mücadelelerinin tarihidir. Ama insanın bu ortamda izleyeceği yolu bulması için, emekçi sınıfların asıl mücadele araçları olan parti ve örgütlere girerek, kurtuluş sürecinde gerçekten yer alması gerekir."*[124]

Gutiérrez'in, Brezilya'da Leonardo ve Clovodis Boff kardeşlerin ve Marighella hareketini desteklediği için askeri diktatörlükçe hapis cezasına çarptırılan, şu anda ise taban cemaatlerinin motoru ve sözcüsü ve İşçi Partisinin danışmanı Frei Betto'nun, Orta Amerika'da Jon Sobrino ve Pablo Richard'ın çalışmaları ve tanınmış kilise şahsiyetlerinin (Cardenal kardeşler, Miguel d'Escoto) sandinist hükümette yer alması sayesinde, kurtuluş teolojisinin, Vatikan'ın tepkisine de neden olan, daha sonraki gelişimi gerçekleşti. Nitekim Joseph Kardinal Ratzinger başkanlığında Kutsal Ruhbanlar Meclisince yayınlanan ünlü "Kurtuluş Teolojisinin Bazı Yönleri Üzerine Yönerge"de kurtuluş teolojisi, "yeterince eleştirel olmayan bir tarzda" marksist

---

* Ökumen: yunanca insanlığın yaşam alanı olarak yeryüzü anlamına gelmektedir. Ökumenist hareket ise, 19. yüzyıldan beri katolik olmayan tüm hıristiyan kiliselerin dinsel sorunlarda birliğini savunan hareketin adı. Ayrıca bkz.: Marksizm ve Din, M. Löwy, Belge Yayınları, 1996, S. 58 (Türkçeye çeviren).

Nisan 1972'de Santiago de Chile'de "Sosyalizm İçin Hıristiyanlar" hareketinin ilk toplantısı gerçekleşti. Hem katolikleri hem de protestanları içeren bu ökumen* hareket, kurtuluş teolojisi mantığını en uç sonuçlarına, yani hıristiyanlık ve marksizmin bir sentezini yapmaya kadar götürmüş, bu nedenle de Şili Piskoposluğu tarafından hemen aforoz edilmiştir. 1972 Buluşmasının sonuç belgesi, Latin Amerika'da sosyalizm uğruna mücadeleye hıristiyanların katılma kararı ilan edildi.

"Yaşayan inancın bugün içerisinde yer aldığı gerçek bağlam, ezilenlerin ve onların kurtuluş mücadelelerinin tarihidir. Ama insanın bu ortamda izleyeceği yolu bulması için, emekçi sınıfların asıl mücadele araçları olan parti ve örgütlere girerek, kurtuluş sürecinde gerçekten yer alması gerekir."[124]

Gutiérrez'in, Brezilya'da Leonardo ve Clovodis Boff kardeşlerin ve Marighella hareketini desteklediği için askeri diktatörlükçe hapis cezasına çarptırılan, şu anda ise taban cemaatlerinin motoru ve sözcüsü ve İşçi Partisinin danışmanı Frei Betto'nun, Orta Amerika'da Jon Sobrino ve Pablo Richard'ın çalışmaları ve tanınmış kilise şahsiyetlerinin (Cardenal kardeşler, Miguel d'Escoto) sandinist hükümette yer alması sayesinde, kurtuluş teolojisinin, Vatikan'ın tepkisine de neden olan, daha sonraki gelişimi gerçekleşti. Nitekim Joseph Kardinal Ratzinger başkanlığında Kutsal Ruhbanlar Meclisince yayınlanan ünlü "Kurtuluş Teolojisinin Bazı Yönleri Üzerine Yönerge"de kurtuluş teolojisi, "yeterince eleştirel olmayan bir tarzda" marksist

---

* Ökumen: yunanca insanlığın yaşam alanı olarak yeryüzü anlamına gelmektedir. Ökumenist hareket ise, 19. yüzyıldan beri katolik olmayan tüm hıristiyan kiliselerin dinsel sorunlarda birliğini savunan hareketin adı. Ayrıca bkz.: Marksizm ve Din, M. Löwy, Belge Yayınları, 1996, S. 58 (Türkçeye çeviren).

kavramlara "sığınan" yeni tür bir sapkınlık olarak mahkum edildi.[125] Vatikan'ın bu saldırısının sonucunun nasıl olabileceği (ki puan toplayabilmesi de ihtimal dışı değildir) kestirilebilir: Hıristiyanların sınıf mücadelesindeki tavrı, artık kurtuluş için ortaya çıkmaları ve onun için hıristiyanlığı yaymalarından önceki gibi olamaz. Sözkonusu "sol hıristiyanlarla" bir ittifak sorunu, Latin Amerika işçi hareketi ve marksistlerinin uzunca süre taktik düşünceleri arasmdaydı. Fidel Castro 1971'de Şili'ye yaptığı gezide, marksistlerle hıristiyanlar arasmda taktik bir ittifaktan stratejik bir ittifaka geçilmesi olanağından sözetti.[126] Fakat bugün Orta Amerika ve Brezilya'daki deneylerden sonra, artık bir ittifaktan değil, tersine organik bir birlikten söz etmek yerinde olurdu. Çünkü hıristiyanlar, Latin Amerika'nın birçok ülkesinde devrimci hareketin ve hatta onun marksist öncüsünün zaten çoktan ayrılmaz bir parçasıdırlar.

"Marksist hıristiyanlığın" diyalektik maddecilik açısından bir anlamı olup olmadığı biçimindeki felsefi bilmece veya teorik meydan okuma üzerine uzunca boyunca tartışılabilir. Ama göz önünde bulundurulacak şey, gerçeklikte ne olup bittiğidir. Hıristiyan marksistler vardır. Sadece varolmakla kalmıyorlar, tersine devrimci harekete çok yönlü bir ahlaki duyarlılık sağlıyor; halk arasında edindikleri kendi "taban çalışması" deneyimlerini ve sadece zenginleştirici etki yapabilecek bir ütopik özlem getiriyorlar.

Radikalleşmiş hıristiyanları marksizme yönelten şey, sadece onun gerçeğin analizinde bir araç olarak bilimsel değeri değildir. Ayrıca kapitalist adaletsizliğin ahlaki reddi, ezilenlerin davasıyla özdeşleşme ve onların kurtuluş mücadelesine katılmadır veya esas olarak budur. Kuşkusuz bu adımı atmak sadece küçük bir azınlık için mümkün olabildi. Hıristiyanlığın başka kesimlerinin bu örneği izleyip izlemeyeccği, *aynı zamanda* dindar olmayan marksistlerin tavrına, sekterliklerine ya da açıklıklarına *da* bağlıdır.

SONUÇ

Bugün Latin Amerika halkının en büyük kesimi, ordusu ve polisi çeşitli eğilimlerden (sovyetçi, maocu, castrocu, troçkist, devrimci ve reformist) mücadeleci marksistleri tutuklama, işkenceden geçirme ve öldürme konusunda uzmanlaşmış, tutucu veya baskıcı rejimler altında yaşamaktadır. Bu nedenle, gittikçe artan sayıda mücadeleci kadın ve erkek, gerekli politik tartışma ve kaçınılmaz ideolojik mücadelelerin yanısıra, işçi hareketi içerisinde kendini sosyalist veya komünist olarak niteleyen tüm akımların eylem birliğinin, her zamankinden daha acil olduğu görüşündedir. Mariátegui'nin 1 Mayıs 1924'de yazdıkları o gün olduğu gibi bugünde geçerlidir:

"Bir birlik cephesi kurmak, somut bir sorunda, acil bir durumda bir dayanışma tavrı almak demektir. Bu herkesin bağlı olduğu öğretiyi terketmesi, hatta her birinin üstlendiği öncü konumu terketmesi demek değildir. Proletarya olarak bilinen muazzam büyüklükteki gönüllüler ordusunda, eğilimlerin ve ideolojik yönlerin çokluğu kaçınılmazdır. Sözü edilen belli başlı eğilimlerin ve grupların varlığı, kötü değildir. Aksine bu, devrimci sürecin ilerici bir döneminin göstergesidir. Gerekli olan, bu grupların ve eğilimlerin, günümüzün somut gerçekliğiyle ilgili olarak anlaşmalarıdır; (...) silahlarını birbirlerini vurmak için değil, tersine toplumsal düzene, onun kurumlarına, adaletsizlik ve suçlarına karşı kullanmalarıdır."[127]

Paris, 15 Ocak 1988

KAYNAKÇA VE AÇIKLAYICI NOTLAR

[1] Bununla ilgili olarak, Latin Amerika komünizm tarihini görece iyi belgelemiş olan Boris Goldenberg'in çalışmasını (*Kommunismus in Latein Amerika*, Stuttgart 1971) [Latin Amerika'da Komünizm] salık veriyoruz. Bu eser, eksikliklerine ve anti-komünizme bir anlamda eğilimli olmasına rağmen, hepsi de soğuk savaşın damgasını taşıyan aynı değerdeki ABD yayınlarından çok daha iyidir.

[2] APRA (*Alianza Popular Revolucionaria Americana:* Amerika Devrimci Halk İttifakı): 1924 yılında o zaman Meksika'da sürgünde yaşayan Perulu Victor Raúl Haya de la Torre tarafından kuruldu. İdeolojik bakımdan oldukça eklektikti ve kendine özgü bir "Yerli Amerikan" öğreti oluşturmak için, her şeyden çok da Meksika devrimi örneğinden etkileniyordu. Yirmili yıllarda APRA, Latin Amerika'nın birçok ülkesinde seksiyonları olan kıtasal karakterde bir hareketti. Ama zaman içinde kendini Peru ile sınırladı ve orada bir kitle partisi haline geldi. APRA kendini asıl olarak anti-emperyalist bir güç olarak görmekle birlikte, bu boyut giderek belirsizleşti ve sonunda tümüyle kayboldu.

[3] Haya de la Torre şöyle yazıyordu: "Apracılık Yerli Amerika için marksizmin yeni bir yorumunu formüle etti ve Einstein'ın mekan-zaman kavrayışını, tarihsel-toplumsal alana aktardı. Böylece apracılık, marksizmi olumsuzlayarak geliştirmektedir. (aktaran: Victor Alba, *Le mouvement ouvrier en Amérique latine* [Latin Amerika'da İşçi Hareketi], Paris 1953, S. 148). Ne var ki, APRA'nın öğretisi, marksizm dışında yer almaktadır. Ayrıca egzotizm, bir yazar veya bir grubu (örneğin, Arjantin'de *Izquierda Nacional* diye bilinen grup - Ulusal Sol) etkilemiş olsa bile, Latin Amerika marksizminde hiçbir zaman egemen bir akım değildi.

[4] Aktaran V. Alba, *Le mouvement ouvrier en Amérique latine*, S. 146 vd.

[5] Carlos M. Cox'un saptamalarıyla karşılaştırınız: "Mariátegui, tüm Latin Amerika'da olduğ gibi, Peru'da da gelişen proletaryanın tarihsel olarak burjuvaziye ait olan görevleri üstleneceğini ileri sürer. (...) Mariátegui, proletaryadan kendi efsanesini yaratmaktadır." ("Reflexiones sobre José Carlos Mariátegui" [Mariátegui Üzerine Düşünceler] 1934, aktaran: *El marxismo latinoamericano de Mariátegui*, [Mariátegui'nin Latin Amerika Marksizmi], Buenos Aires 1973, S. 185, 186; aynı biçimde: José Arico (editör), *Mariátegui y los origines del marxismo latinoamericano* [Mariátegui ve Latin Amerika Marksizminin Kökenleri], Mexico 1978, S. 5, 6)

[6] A. Martinez Cambero, "*Perspectivas del socialismo en México*" [Meksika'da Sosyalizm Perspektifleri], *La Voz de México* [Meksika'nın Sesi], 25 Kasım 1945, S. 7.

[7] Bkz.: örneğin, Brezilya maocularının bir yazıda keskin bir dille yaptıkları açıklama: "Devrimin bugünkü aşamasında görev olarak sosyalizmi önermek, köylülerin rolünü reddetmektir. Latin Amerika'mn bugünkü koşullarında devrimin temel kitle tabanı olan köylü hareketi, özü itibarıyla demokratiktir." ("Algunos problemas ideologicos da revoluçao na America Latina" [Latin Amerika Devriminin Bazı İdeolojik Sorunları], Mayıs 1968; *A linha revolucionaria do PC do Brasil* [PC do B'nin Devrimci Çizgisi Üzerine] içinde, Rio de Janerio 1971, S. 282.

[8] Germán Ave-Lallemant, "Kapitalismus und Sozialismus in Argentinien [Arjantin'de Kapitalizm ve Sosyalizm], *Die Neue Zeit* [Yeni Zaman], Yıl: 23, Cilt: 2, Sayı: 40, Tarih: 28.06.1905, S. 454.

[9] *Kommunistische Internationale*, [Komünist Enternasyonal], Yıl: 2, Sayı: 15, Tarih: 1921, S. 420-438; Bu belgeler, otuzlardan sonra belirgin bir biçimde unutulmaya mahkum oldular. Régis Debray gibi çok dikkatli bir araştırmacının bile bunlardan haberi yoktu ve Komünist Enternasyonalin Latin Amerika üzerine yayınladığı ilk belgenin, Amerika Birleşik Devletlerinin Sandino zamanında Nikaragua'ya müdahalesi üzerineymiş olduğunu yazar. (*La critique des armes* [Silahların Eleştirisi], Cilt: 1, Paris 1974, S. 42)

[10] 1917'nin (Arjantin) aydınlarına etkisi konusunda, Arjantinli marksist sosyolog Anibal Ponce'nin açıklamalarına bakınız: *José Ingenieros, su vida y su obra* [J. I. Yaşamı ve Eserleri], 1926, Buenos Aires 1977, S. 65-67.

[11] Kübalı büyük yazar Alejo Carpentier'in *El recurso del metode* [Yöntemin Uygulanması] (1974) adlı yapıtındaki efsanevi "öğrenci" onun örnek aldığı bir tipti. Almanca *Staatsraison* [Devlet Mantığı] 1976 olarak yayınlandı.

[12] Bkz.: *Claridad* [Aydınlık], Boletin de la Oposición de Izquierda [Sol Muhalefetin Bülteni], México, Sayı: 5, Mart 1931.

[13] Mella'nın bir GPU ajanı (Vittorio Vidali) tarafından öldürüldüğünü öngören Julián Gorkin, Victor Alba ve başkalarının tezi, bize anti-komünist mitolojinin bir örneği gibi gelmektedir. Bu konuda ayrıca bkz.: Alejandro Gálvez Cancino, "L'auto-absolution de Vidali et la mort de Mella" [Vidali'nin Kendini Mutlaklaştırması ve Mella'mn Ölümü], *Cahiers Léon Trotsky* [Troçki Defterleri] içinde, Sayı: 26, Haziran 1986, S. 39-53; A. Gálvez Cancino, "Julio Antonio Mella: un marxista revolucionario (Debate en torno a su vida y su muerto) [J. A. Mella: Devrimci Bir Marksist - Yaşamı ve Ölümü Konusundaki Tartışma], *Criticas de la Economia Politica* [Ekonomi ve Politika Eleştirileri], Sayı: 30, 1986, S. 101-151; ayrıca kısaltılmış olarak "Les idées et le combat de Julio Antonio Mella" [J. A. Mella'nın Düşünceleri ve Savaşı] başlığıyla *Quartième Internationale* [Dördüncü Enternasyonal], Sayı: 26/27, Aralık 187, içinde S. 41-56.

[14] Julio Antonio Mella, "Cuba: un pueblo que jamás ha sido libre" [Küba: Hiç Özgür Olmamış Bir Halk] (1925), *Escritos revolucionarios* [Devrimci Yazılar] içinde, México 1978, S. 73; J. A. Mella, "Los estudiantes y la lucha social" [Öğrenciler ve Toplumsal Mücadele] (1927), a.g.e. S. 170.

[15] J. A. Mella, "El grito de los martires" [Şehitlerin Çığlığı] (1926), *Escritos revolucionarios* içinde, S. 99.

[15] J. A. Mella, "El grito de los martires" [Şehitlerin Çığlığı] (1926), *Escritos revolucionarios* içinde, S. 99.

[16] J.A.Mella, "Que es el APRA?" [APRA Nedir?] (1928), *Documentos y articulos* [Belgeler ve Makaleler], La Habana 1975, S. 380, 403 içinde. Mella bu bildirisinin başlığıyla, Victor Raúl Hava de la Torre'nin 1926'da *Labour Monthly*'da (London) yayınlanan "Qué es el APRA?" başlıklı ve İspanyolca olarak *Por la emancipatión de America latin*, Artikulos, mensajes, discursos (1923-1927) [Latin Amerika'nın Kurtuluş İçin, Makale, Mesaj ve Söylevler], Buenos Aires 1927, içinde yer alan makalesini ele alır. Yine aynı biçimde *Obras completas* [Toplu Eserler], Cilt: 1, Lima 1976, S. 129-135 içinde yayınlanmıştır. Almancası: Angel Rama (editör), *Der lange Kampf Latein Amerikas*, Texte und Dokumente von José Marti bis Salvador Allende [Latin Amerika'nın Uzun Mücadelesi, José Martí'den Salvador Allende'ye kadar Metinler ve Belgeler], Frankfurt a. M. 1982, S. 193-199.

[17] José Marti (1853-1895), şair ve devrimci. 19. Yüzyılda İspanyol hükümetine ve Kuzey Amerikan isteklerine karşı Küba bağımsızlık mücadelesinin en önemli önderiydi. Onun "jakobenist" ideolojisi, sosyalizme yakındı.

[18] Bkz. J. A. Mella, "Glosas al pensamiento de José Martí" [J. Marti'nin Düşüncesinin Yorumu] (1926), *Escritos revolucionarios*, S. 115-121.

[19] Jose Carlos Mariátegui, "Sobre un tópico superado" (1930), *Ideologia y politica* [İdeoloji ve Politika], Lima 1978, S. 211. Mariátegui, Haya ile ilişkilerinin kopmasından kısa bir süre sonra, Eudocio Ravines'e şöyle yazar: "Daha kısa bir süre öncesine kadar kendisiyle güya görüş birliği içinde birlikte çalıştığımız ve şimdi bunun sadece görünüşte olduğunu keşfettiğimiz kimselerin ulusal politikası ve girişimleri hangi yanlış yolu izlerse izlesin, biz kendisini sosyalizme adamış aydınlar, işçi sınıfının bağımsız bir partide örgütlenmesi hakkını savunmakla yükümlüyüz." (Mektup, Ricardo Martinez de la Torre, *Apuntes para una interpretación*

marxista de la historia social de Perú [Peru Toplumsal Tarihinin Marksist Yorumu Üzerine Notlar], Cilt: 2, Lima 1948, S. 335. Perulu tarihçi Héctor Milla'ya dikkatimizi bu belgeye yönelttiği için teşekkür ederiz.)

[20] Almancası: *Sieben Versuche, die peruanische Wirklichkeit zu verstehen* [Peru Gerçekliğini Anlamak Üzere Yedi Deneme], Berlin ve Freiburg 1986.

[21] J. C. Mariátegui, "Trotsky y la oposición comunista" [Troçki ve Komünist Muhalefet] (Şubat 1928), a.g.e., *Figuras y aspectos de la vida mundial II*, [Dünya Yaşamının Figürleri ve Yönleri] Lima 1977, S. 216. Pierre Naville'ye göre, Avrupa Sol Muhalefi ile Mariátegui arasında yazışmalar olmuştu (1971'de yazarla yaptığım görüşme).

[22] Örneğin, bkz.: V. B. Miroshevski, "El 'populismo' en el Perú (Papel de Mariátegui en la historia del pensamiento social latinoamericano" (1941) [Peru'da 'Halkçılık' - Latin Amerika Toplumsal Düşünce Tarihi Üzerine Mariátegui'nin Yazısı]; J. Arcio (editor), *Mariátegui y los origines del marxismo latinoamericano* [Mariátegui ve Latin Amerika Marksizminin Kökenleri], S. 55-70.

[23] Mariátegui ile Gramsci arasındaki yakınlık konusunda Robert Paris'in değerli makalesine bkz.: "El marxismo de Mariátegui" [Mariátegui'nin Marksizmi] (1970), J. Arcio (editor), *Mariátegui y los origines del marxismo latinoamericano*, S. 119-144. R. Paris, Mariátegui'nin {Miguel de Unamuno ile ilgili olarak} Lenin'e mal ettiği "gerçeklik için daha da kötü" sözünü, Georg Lukács'ın 1919'da bolşeviklerin devrimci politikasının özü olarak değerlendirdiği, Fichte'den yaptığı "olaylar için daha da kötü" alıntısıyla karşılaştırır. {G. Lukács, "Was ist orthodoxer Marxismus? - Ortodoks Marksizm Nedir? (Mart 1919), G. Lukács, *Taktik und Ethik*, Politische Aufsätze I [Taktik ve Etik, Politik Yazılar -1-], Darmstadt ve Neuwied 1975, S. 73 içinde. Bu makalenin *Tarih*

ve Sınıf Bilinci içinde yer alan ikinci versiyonunda sözkonusu alıntı yoktur.}.

[24] J. C. Mariátegui, "Prologo", Luis E. Valcárcel, *Tempestad en los Andes* [And Dağlarının Çağrısı] içinde, Lima 1927 (tıpkı basım Lima 1972), S. 14 vd.

[25] J. C. Mariátegui, *Peru Gerçekliğini Anlamak Üzere Yedi Deneme*, S. 37, {Mariátegui burada, Luis E. Valcarcel'in yerlicilik üzerine kitabı için yazdığı önsözden aktarır. Alıntı orada S. 14}.

[26] J. C. Mariátegui, "Punto de vista anti-imperialista" [Anti-emperyalist Bakış Açısı] (1929), J. C. Mariátegui, *Ideologia y politica* içinde, S. 88; Almancası "Antiimperialistischer Gesichtpunkt" (Anti-emperyalist Bakış Açısı), J. C. Mariátegui, *Revolution und peruanische Wirklichkeit* Ausgewählte politische Schriften [Devrim ve Peru Gerçekliği - Seçme Politik Yazılar] içinde, Eleonore von Oertzen (editör), Frankfurt a. M. 1986, S. 156.

[27] J. C. Marátequi, "Principios programáticos del Partido Socialista" [Sosyalist Partinin Programatik İlkeleri], *Ideologia y politica* içinde, S. 160-161.

[28] karşılaştırınız: J. C. Mariátegui, "Aniversario y balance" [Yıldönümü ve Muhasebe] (Eylül 1928), *Ideologia y politica* içinde, S. 248.

[29] karşılaştırınız: L. C. Mariátegui, "El problema de las razas en la Amerika latina", *Ideologia y politica* içinde, S. 21-86. Almancası: "Das Problem der Rassen in Lateinamerika [Latin Amerika'da Irk Sorunu], *Revolution und peruanische Wirklichkeit* içinde, S. 113-154.

[30] J. C. Mariátegui, "Principios programáticos del Partido Socialista", *Ideologia y politica* içinde, S. 161.

[31] Vittorio Codovilla, "La situación internacional, Amérika Latina y los peligros de guerra" [Uluslararası Durum, Latin Amerika ve Savaş Tehlikesi], *El movimiento revolucionario latinoamericano*

Versiones de la Primera Conferencia Comunista Latinoamericano junio de 1929 [Haziran 1929 Latin Amerika İlk Komünist Konferansının Durumu] edita por la revista *La Correspondencia Sudamericana*, Buenos Aires o.J., S. 19-27.

[32] 22.12.1932 tarihli rapor. Aktaran Thomas P. Anderson, *Matanza*, El Salvador's Communist Revolt of 1932[Katliam, El Salvador'da 1932 Komünist Ayaklanması], Lincoln 1971, S. 83.

[33] Karşılaştırınız: PCS yönetiminin hayatta kalan tek üyesi Miguel Mármol'un, Roque Dalton tarafından kaleme alınan anılarının eki olarak bir Küba dergisinde yayınlanan Ocak 1932 Ayaklanma girişimiyle ilgili 12 Belge: R. Dalton, "Miguel Mármol: El Salvador 1930-32", *Pensamiento Critico* [Eleştirel Düşünceler] içinde, Sayı: 48, Ocak 1971, S. 97-106. Bu belgelerden sekizi aynı biçimde M. Löwy (editör), *El marxismo en América Latina*, México 1982, S. 114-120 içinde yer almaktadır. Bu metinler, Roque Dalton'un 1966 ilkbaharında Prag'da Miguel Marmól ile yaptığı aynı konuşmalara dayanan, çok kapsamlı kitabında yer almamaktadır. (*Miguel Marmól*, Los sucesos de 1932 en El Salvador [El Salvador'da 1932 Olayları], San José, Costa Rica 1972).

[34] Karşılaştırınız: R. Dalton, "Miguel Mármol: El Salvador 1930-32", *Pensamiento Critico* içinde, Sayı: 48, Ocak 1971, S. 70. {Aynı açıklamalar *Miguel Mármol*, S. 327 içinde}. 1932 Ayaklanma tarihiyle ilgili üniversiteden bir yazara göre, Farabundo Marti, troçkist eğilimlere ve muhtemelen Moskova'ya karşı olumsuz bir tavra sahipti (T. P. Anderson, *Matanza* [Katliam], S: 68, ayrıca bkz. S. 36).

[35] O. Rodriguez, "Uprising in El Salvador" [El Salvador'da Ayaklanma], *The Communist*, Cilt: XI, Sayı: 3, Mart 1932, S. 248, 251. Aktaran: T. P. Anderson, *Matanza*, S. 146. {O. Rodriguez muhtemelen bir mahlas ve Komünist Enternasyonal Karibik Bürosu üyesi bir Kübalı olsa gerek. Bkz.: Goldenberg, *Kommunismus in Latein Amerika*, S. 552, 292 ve orada belirtilen kaynaklar}

[36] R. Dalton, "Miguel Mármol: El Salvador 1930-1932, S: 72. {*Miguel Mármol*, S. 331}

[37] R. Dalton, "Miguel Mármol: EL Salvador 1930-1932, S: 72. {*Miguel Mármol*, S. 326}

[38] Roque Dalton, Küba'da sürgünde bulunan Salvadorlu bir komünistti. Onun Miguel Mármol ile yaptığı konuşmalar *Pensamiento Proprio* adlı Küba dergisi tarafından yayınlandı. {1967'den 1974 sonuna kadar Küba'da yaşamış değerli yazar ve komünist aydının kişiliği ve eserleriyle ilgili olarak, her ikisi de Almancaya çevrilmiş olan şu eserlere bkz.: *y otros lugares* /und andere Orte (Ve başka Yerler), Şiirler, İspanyolca-Almanca, Basel ve Franfurkt a. M. 1981; *Armer kleiner Dichter, der ich war* (Yoksul küçük Şair: O bendim), Roman, Zürich 1986; ayrıca *Casa de las Americas* [Amerika Mektubu] içinde yer alan yazılar, Yıl: 16, Sayı: 94, Ocak - Şubat 1976.}

[39] Graciela A. Garcia, *Paginas de lucha revolucionaria en Centroamérica* [Orta Amerika Devrimci Mücadelesinden Sayfalar], México 1971, S. 101.

[40] Alman Komünist Partisinin (KPD) 1935'de az çok "gözden düşen" bir diğer yöneticisi Heinz Neumann, 1927 Kanton ayaklanmasındaki deneyimleri nedeniyle, aynı biçimde bu tehlikeli göreve seçilmekle birlikte gönderilmedi; aksine, Moskova duruşmalarının kurbanı olarak SSCB'de kayboldu (Bkz. Margarete Buber Neumann, *Kriegsschauplätze der Weltrevolution* [Dünya Devriminin Savaş Alanları], Komintern Pratiğinin Raporu, 1919-1943, Stuttgart 1967, 3. Bölüm: "Die Komintern putsch in Brasilien" [Komintern Brezilya'da Darbe Yapıyor], S. 417-430. {Cep kitabı olarak kısaltılmış basımı: Frankfurt a. M. - Berlin - Wien 1973, S. 211-223}.

[41] Bkz. Hélio Silva, *1935 - A revolta vermelha*, Rio de Janerio 1969, S. 117, 286 vd. {"Brezilya'da Ulusal Kurtuluş İttifakım kurarak, anti-emperyalist birlik cephesinin gelişimi için önemli olan temeli yaratan Komünist Partisi, bu cepheyi, her şeyden önce de

milyonlarca köylü kitlesi arasında yaymak için bütün güçleri harekete geçirmelidir. Kendini tümüyle devrime vermiş devrimci halk ordusu birliklerinin eğitilmesinde etkin olmalıdır. Ulusal Kurtuluş İttifakının iktidara gelmesini sağlamak için bütün güçlerini seferber etmelidir." (Georgi Dimitrof, Faşizmin Saldırısı ve Faşizme Karşı İşçi Sınıfının Birliği Uğruna Mücadelede Komünist Enternasyonalin Görevleri, 2.8.1935, *VII. Kongreß der Kommunistischen Internationale*, Referate und Resolutionen [Komünist Enternasyonelin 7. Kongresi, Belge ve Kararlar], Berlin 1975, S. 142; Ashndan biraz farklı bir çeviri için bkz.: *Rundschau* über Politik, Wirtschaft und Arbeiterbewegung [Politika, Ekonomi ve İşçi Hareketine Genel Bakış], Yıl: 4, Sayı: 39, 17 Ağustos 1935, S. 1840. — Brezilya delegeleri Marques (muhtemelen mahlas) ve Fernando Lacerda'nın (Amerigo Leda mahlasıyla Kominternin IV. Kongresinden VII. Kongresine kadar Yürütme Kurulu üyesiydi) tartışma konuşmaları için bkz: *Rundschau*, Yıl: 4, Sayı: 42, S. 1938 vd. ve Sayı: 62, S. 2493 vd. Ayrıca esas olarak Temmuz-Aralık 1935 tarihleri içinde yazılmış, Brezilya'da 'ulusal devrimci kalkışma' üzerine belgelerden yapılmış, altı kısa aktarma için bkz.: Stephan Clissold (editör), *Soviet Relations With Latin America*, 1918-1968, A Documentary Survey [Sovyetlerin Latin Amerika ile İlişkileri, 1918-1968, Belgesel Bir İnceleme], London - New York - Toronto 1970, S. 153-156.}

[12] 1973 Yılında özyaşamsal bir makalede Prestes, troçkistlerin kendi gelişmi üzerinde etkili olduklarını kabul eder. Temmu 1930 tarihli manifestosunun "tipik troçkist görüşleri" yansıttığını vurgular (Luis Carlos Prestes, "Elli Yıl Önce Karşılaştığımız Bir Seçim", *Probleme des Friedens und des Kommunismus* [Barış ve Komünizm Sorunları] içinde, Yıl: 16. Sayı: 1 {173}. Ocak 1973, S. 108.

[13] Abguar Bastos, *Prestes e a revoluçao social* [Prestes ve Toplumsal Devrim], Rio de Janerio 1946, S. 323.

[14] {Karşılaştırınız: Ruth Werner, *Olga Benario*, Die Geschichte eines tapferen Lebens [Çetin bir Yaşam Öyküsü], Berlin, 1961; Almanya Demokratik Cumhuriyeti'ndeki 18. Baskısı, Berlin 1987; İzinli baskı, Batı Berlin 1984}

[45] Domingo Faustino Sarmiento {1811-1888}, *Facundo Quiroga* adlı ünlü romanın yazarı {kitabın ilk baskısı 'Ya uygarlık Ya barbarlık' ana başlığıyla yayınlandı: *Civilización o barbarie*, Santiago de Chile 1845} ve 1868-1874 arasında Arjantin Cumhuriyeti Devlet Başkanıydı. Anibal Ponce şöyle yazar: "Halkının ihtiyaçlarını onun kadar iyi bilen bir devlet adamı pek az bulunur" (*Sarmiento, constructor de la nueva Argentina* [Sarmiento: Yeni Arjantin'in Kurucusu], Madrid-Barcelano 1932, S. 199). Kübalı marksist yazar Roberto Fernández Retamar ise, Sarmiento hakkında aksine, "metropollerdeki, somut olarak da Kuzey Amerikan burjuvazinin şemasını kendi ülkesine aktarmaya çalışan Arjantin burjuvazisinin tavizsiz bir ideologu (...) 19. Yüzyılda Kıtamızda belki de en tutarlı ve en aktif burjuva ideologu idi " diye yazar. (*Calibán,* Apuntes sobre la cultura de nuestra América {1. baskı 1972}, 2. baskı, México 1974, S. 57 vd. {Fransızca-İspanyolca İki dilli baskısı: *Caliban cannibal*, Paris 1973, S. 114-115}).

[46] "Ayrıca "olgun" kavramı ekonomik ve toplumsal gelişim yasalarının "doğal tarihsel" ve diyalektik dışı kavranışı için tipiktir. Bu konudaki yazıma bkz.: *Dialectique et révolution* [Diyalektik ve Devrim], Paris 1973.

[47] R. Debray, *La critique des armes*, Cilt: 1, Paris 1974, S. 42 vd.

[48] Karşılaştırınız: B. Goldenberg, *Kommunismus in Latein Amerika*, S. 94.

[49] Karşılaştırınız: *Treinta años de lucha del Partido Comunista de Colombia*, Esbozo histórico elaborado por una comisión del Comité Central del Partido Comunista de Colombia [Kolombiya Komünist Partisinin Otuz Mücadele Yılı, KKP Merkez Komitesi Komisyonunun Tarih Çalışması Taslağı] {1. baskı: Bogotá 1960}, Medellin 1973, S. 40, 47, 48.

[50] General Francisco José Mugica'nın 14 Temmuz 1939 tarihli açık mektubuna bkz.: Adolfo Gilly, *La revolución interrumpida* [Kesintiye Uğrayan Devrim], México 1910-1920: una guerra campesina por la tierra y el poder México 1971, S. 389. {Bu metin

İngilizce baskıda yer almamaktadır: *The Mexican Revolution* [Meksika Devrimi], London 1983.}

[51] Blas Roca, *La unidad vencerá el fascismo* [Birlik Faşizmi Yenecektir], La Habana 1939, S. 12.

[52] Halk Cephesinin Devlet Başkanlığı adayı olarak, sosyalist Marmaduke Grove'un değil de, Radikal Parti sağ kanadının önderi Aguirre Cerda'nın seçilmesiyle ilgili Halk Cephesinin Nisan 1938 tarihli genel anlaşmasında, Komünist Partisinin belirleyici bir payı vardı. {Karşılaştırınız: B. Goldenberg, *Kommunismus in Latein Amerika*, S. 256}.

[53] Karşılaştırınız: "A Program of Action for the Victory of the Chilean People's Front" {Şili Halk Cephesi'nin Zaferi İçin Bir Eylem Programı", *Communist*, XX. Cilt, sayı: 5, Mayıs 1941, S. 452-457 {Aynı şekilde şu kitap içinde de yer alıyor: Luis E. Aguilar (editor), *Marxism in Latin America*, New York 1968, S. 128-132}.

[54] Şili Sosyalist Partisi, 1948'den sonra titoculuktan çok güçlü bir biçimde, 1960'dan sonra da belirli bir ölçüde castroculuktan etkilendi. Otuzlu yıllara ilişkin olarak bkz.: Julio César Jobet, *El Partido Socialista de Chile*, 3. baskı, Cilt: 1, Santiago 1971.

[55] John Reese Stevenson, *The Chilean Popular Front*, Philadelphia 1942, S. 136.

[56] Galo Gonzáles, Şili Komünist Partisinin Nisan 1956 tarihindeki X. Kongresindeki Konuşma. Aktaran Luis Carvalon, *Chili, Les communistes dans la marche au socialisme* [Şili, Sosyalizm Yürüyüşünde Komünistler], Yayına hazırlayan: Jean-Pierre Febrer, Paris 1972, S: 36. {Alıntı ilk olarak Luis Carvalon'un Şili Komünist Partisinin teorik dergisi *Principios*'da Ocak 1961'de yayınlanan bir makalesinde yer almıştır. Fransızca alıntı adı geçen ciltte, S. 31.42. Aynı alıntı için bir başka kaynak: B. Goldenberg, *Kommunismus in Latein Amerika*, S. 266, 587.}

[57] Oscar Waiss, *Nacionalismo y socialismo en América Latina* [Latin Amerika'da Milliyetçilik ve Sosyalizm] (1. baskı: Santiago de Chili 1954), 2. genişletilmiş baskı: Buenos Aires 1961, S. 138 vd.

[58] Aktaran: Jorge Abelardo Ramos, *Historia del stalinismo en la Argentina* [Arjantin'de Stalinizmin Tarihi], 2. baskı, Buenos Aires 1969, S. 176. {1. baskı: *El Partido Comunista en la politica argentina* [Arjantin Politikasında Komünist Partisi], Buenos Aires 1962.}

[59] Ernesto Giudici, *Imperialismo inglés y liberatión nacional* [İngiliz Emperyalizmi ve Ulusal Kurtuluş], 3. baskı, Buenoa Aires 1984, S. 29. {1. baskı aynı başlık ve şu alt alt başlıkla: La Argentina y la guerra [Arjantin ve Savaş], Buenos Aires 1940; 2. baskı, *Imperialismo y liberatión nacional*, Un documento histórico, Buenos Aires 1974, S. 3 vd.}

[60] Karşılaştırınız: Örneğin, Meksika Komünist Partisinin troçkistlere yönelik "anti-emperyalist demagoji" eleştirisi, Blas Manrique, "El aplastamiento de los reptiles trotzkistas: ésa debe ser una tarea de los antifascistas" [Troçkist Sürüngenlerin Manevraları: Antifaşistlerin Görevi], *La Voz de México*, 13 Mayıs 1945.

[61] {Jacques Duclos, "A propos de la dissolution du Parti Communiste Américain" [Amerikan Komünist Partisinin Dağıtılması Önerisi Üzerine], *Cahier du Communisme*, yeni dizi, Sayı: 6. Nisan 1945, S. 21-38. Karşılaştırınız: B. Goldenberg, *Kommunismus in Latein Amerika*, S. 117-119; "resmi" parti tarihindeki sunuluşu için karşılaştırınız: William Z. Foster, *Geschichte der Kommunistischen Partei der Vereignigten Staaten* [ABD KP Tarihi], Berlin 1956; Grace Arnolds, *Zur Geschichte der Kommunistischen Partei der USA* [ABD KP Tarihi Üzerine], Frankfurt a. M. 1976, S. 81-84.}

[62] {Vittorio Codovilla, *En marcha por un mundo mejor* [Daha İyi Bir Dünya Yolunda], Preguntas y respuestas de una entrevista [Bir Röportajda Soru ve Yanıtlar]. Santiago de Chili 1945.} Aktaran: J. A. Ramos, *Historia del stalinismo en la Argentina*, S. 190 vd.

Ayrıca Blas Roca'nın Earl Browder'e yazdığı ve 1945'de Küba Partisince yayınlanan mektupta aynı tarzda şöyle denmektedir: "Sevgili Dost! Kitabınız Latin Amerika halkları için paha biçilmez değerdedir. (...) Biz şimdiye kadar, en yüksek ekonomik gelişme düzeyine ancak tüm yabancı yatırımların ve yabancı mülklerin ulusallaştırılmasıyla ve İngiliz ve Amerikan çıkarlarına şiddetle karşı çıkarak ulaşacağımızı savunuyorduk. (...) Tahran'da anlaşmaya bağlanan ABD, İngiltere ve SSCB arasındaki işbirliği, bize başka perspektifler açtı. Sizin geliştirdiğiniz gibi bir program üzerinden işbirliği yoluyla ilerleme (...) en güç ve acil ekonomik sorunlarımızın uyumlu bir çözümü için, kapsamlı bir program çerçevesinde İngiltere ve ABD ile birlikte çalışma perspektifi açtı." (Blas Roca, *Estado Unidos, Teherán y la América Latina*, Una carta a Earl Browder [Birleşik Devletler, Tahran ve Latin Amerika, E. Browder'e Mektup], La Habana 1945).

[63] Batista 1944'de hükümetten çekildiğinde, Küba Komünist Partisi ona bir mektup yazdı. Mektupta şöyle deniyordu: "Partimiz, ulusal refahın en enerjik savaşçısı ve savunucusu olan hükümetinizin önlemlerinin 1944'den beri en sadık ve kararlı destekçisidir" (Aktaran: L. E. Aguilar {editör}, *Marxism in Latin America*, S. 137. {General Fulgencio Batista y Zaldivar'a "Saygıdeğer Başkan ve değerli dost" diye hitap eden mektup PSP'nin Eylül 1944'deki 2. Ulusal Kongresinde kabul edilmiş ve PSP Genel Sekterinin yazdığı bir broşürde tam metin olarak yayınlanmıştır. Blas Roca, *Los socialistas y la realidad cubana* [Sosyalistler ve Küba Gerçeği], La Habana 1944; mektup metninin yer aldığı "Batista, Grau and the Roads to national Unity" başlıklı broşürden aktaran: L. E. Aguilar (editör), *Marxism in Latin America*, S. 133-138.}

[64] Blas Roca, Lazáro Peña, *La collaboratión entre obreros y patronos* [İşçi ve Patron İşbirliği], La Habana 1945. Blas Roca'nın ifadesiyle karşılaştırınız: "Sınıf işbirliğinin belli bir biçiminin kararlaştırılmasından yanayız" (S. 21).

[65] *La Voz de México*, 12 Nisan 1945, S. 1, 7.

[66] Carlos Sánchez Cárdenas, "La revolución mexicana y el desarrolle capitalista de México" [Meksika Devrimi ve Meksika'da Kapitalist Gelişme], *La Voz de México*, 20 Kasım 1945, S: 1.

[67] Anatol Shulgovski, *México en la encrucijada de su historia* [Tarihinin Dönüm Noktasında Meksika], La lucha liberador y antimperialista del pueblo mexicano en los años treinta y la alternativa de México ante el camino de su desarrollo, México 1968, S. 494.

[68] Meksika KP gazetesinden aktaran: *La Voz de México*, 13 Ocak 1946.

[69] Bununla birlikte PCB (Brezilya Komünist Partisi) de bir dönem, Browderci nitelikte bir "ulusal birlik" çizgisine sahipti. Luis Carlos Prestes, Mayıs 1945'de örneğin şöyle diyordu: "İşçi sınıfı, şu andaki ağırlıkla ekonomik sorunlara pratik, hızlı ve etkili çözümler bulmakta hükümete ve işverenlere, sendika örgütleri aracılığıyla yardım edebilir" (L. C. Prestes, *Uniao nacional para a Democracia e o Progresso* [Demokrasi ve İlerleme İçin Ulusal Birlik], Discurso pronunciado no comicio de 23 de maio no estádio do Vasco da Gama, Rio de Janerio 1945, S: 25). Bu konuda Francisco Weffort'un değerli incelemesine bkz.: "Origens do sindicato populista no Brazil (a canjuntura do apos-guerra)" [Brezilya'da Populist Sendikaların Kökeni], Kasım 172 tarihli konferans metni, *Estudos CEBRAP*, Sayı: 4, Nisan-Haziran 1973.

[70] Örnek olarak karşılaştırınız: Enrique Espinoza, "Aniversario de la muerte de Mariátegui"[Mariátegui'nin Ölüm Yıldönümü], *Clave*, Tribuna marxista, 2. dizi, Sayı: 8/9, Nisan-Mayıs 1940, S. 249-256. [Aynı zamanda Peru'da Marrátegui üzerine incelelemeler arasında bir ciltte yer almaktadır: "Mariátegui, guia o amauta de una generación", Armanda Bazán, *Mariátegui y su tiempo*, 5. baskı, Lima 1978, S. 227-233. Fransızcası: "Pour le Xe anniversaire de la mort de José Carlos Mariátegui, *Cahiers Léon Trotsky*, Sayı: 26, Haziran 1986, S. 108-113. Enrique Espinoza'nın (yani Samuel Glusberg) kimliği ile ilgili olarak, onun makalesinde

yayıncının verdiği notlara bkz.: "Les écrivains face à Trotsky (Notes pour un essai)"(1941), *Cahiers Léon Trotsky*, Sayı: 11, Eylül 1982, S. 31.}

[71] aktaran: Liborio Justo (Quebracho), *Bolivia: La revolución derrotada* [Bolivya: Devrim Sarsıntısı], Cochabamba 1967, S. 156. {2. baskı, Buenos Aires 1971, S. 180. Libero Justo şu kaynağa dayanmaktadır: Guillermo Lora, *La revolución boliviana* [Bolivya Devrimi], La Paz 1963, S. 255.}

[72] POR'un ülkedeki rolüyle ilgili olarak karşılaştırınız: Guillermo Lora, *Contribución a la historia politica de Bolivia* [Bolivya Politik Tarihine Katkı], La Paz 1978. S. 246; James M. Malloy, *Bolivia: The Uncompleted Revolution* [Bolivya: Tamamlanmamış Devrim], Pittsburgh 1970, S. 202 vd. {Kaynaklar ve bu notun düşüldüğü cümle yazarla konuşularak değiştirildi.}

[73] "Estatutos del Partido Guatemalteco del Trabajo, aprobados por el II Congreso del Partido, 11-14 de diciembre de 1952", S. 2, aktaran: Jaime Diaz Rozzotto, *El carácter de la Revolución Guatemalteca*, Ocase de la Revolución .democrático-burguesa corriente [Guatemala Devriminin Karakteri, Burjuva Demokratik Doğrultuda Devrim Olasılığı], México 1958, S. 299.{Fransızca basımı: J. Diaz Rozzotto, *La révolution au Guatemala*, 1944-54, Paris 1971, S. 261.}. Daha açık olanı ise, PGT Genel Sekreteri José Manuel Fortuny'nin II. Parti Kongresine sunduğu rapordur: "Biz komünistler, Guatemala'nın gelişmesinin, bu ülkenin özel koşulları nedeniyle, bir zaman kapitalizm yoluyla gerçekleşmesi gerektiğini kabul ediyoruz" (J. M. Fortuny, *Relatorio sobre la actividad del Comité Central al Segundo Congreso del Partido* [Partinin İkinci Kongresine Merkez Komitesi Raporu], Guatemala, 11 Aralık 1952).

[74] Bu sırada Che Guevara'nın Bolivya'da olduğu ve Amerikan saldırısına karşı savaşmak üzere sonuçsuz bir çabaya girdiği bilinmektedir. İlk karısı Hilda Gadea şöyle yazar: "Ernesto bana *Alianza de la Juventud*'a [Komünist Gençlik Birliği] cepheye gidip

savaşmayı ısrarla önerdiğini ve onun cesaretlendirdiği birçok gencin buna hazır olduğunu anlattı. Bunlar, bunu bir başka kez PGT'ye de açmışlar, fakat PGT bunu dikkate almamış ve ordunun gerekli önlemleri aldığını ve halkın bu konuda kaygılanmasına gerek olmadığı yanıtını vermiş" (H. Gadea, *Che Guevara*, Años decisivos, México 1972, S. 65. {Amerikanca baskı: H. Gadea, *Ernesto*, A Memoir of Che Guevara, Garden City 1972. S. 47}. Che ile Fortuny arasında 1955'de Meksika'da sürgünde cereyan polemiksel diyalog için bkz.: *Che Guevara*, S. 117 {*Ernesto*, S. 45, dipnot:69}

[75] Comisión Politica del PGT, *La intervención norteamericana en Guatemala y el derrocamiento del régimen democrático* [Kuzey Amerika'nın Guatemala'ya Müdahalesi ve Demokratik Rejimin Devrilmesi], 1955, S. 31 vd.

[76] Comisión Politica del PGT, *La intervención norteamericana*, S. 42.

[77] Karşılaştırınız: Jacques Arnault, *Cuba et le marxisme*, Essai sur la révolution cubaine [Küba ve Marksizm, Küba Devrimi Üzerine Deneme], Paris 1962, S. 48.

[78] *Carta de la Comisión Ejecutiva Nacional del P.S.P. atodos los Organismos del Partido* [PSP Ulusal Yürütme Kurulunun Parti Örgütlerine Mektubu], 30 de agosto de 1953 (teksir baskı); aktaran: K. S. Karol, *Les guérilleros au pouvoir*, L'itinéraire politique de la révolution cubaine [Gerillalar İktidarda, Küba Devriminin Politik Yolu], Paris 1970, S. 46.

[79] *Fundamentos*, Sayı: 149, Aralık 1956-Haziran 1957, S. 9.

[80] *Fundamentos*, Sayı: 149, S. 8.

[81] *Fundamentos*, Sayı: 149, S. 3-6.

[82] Blas Roca, *Balance de la labor del Partido desde la última Asamblea Nacional y el desarrollo de la Revolución*, La Habana 1960, S. 42, 80, 87; Almancası: B. Roca, *Kuba festigt seinen Sieg*, Bericht des Nationalkommitees an den VIII. Parteitag der Sozialistischen

Partei Kubas, Havanna, 16. bis 21 August 1960 [Küba Zaferini Pekiştiriyor, Küba Sosyalist Partisinin 16-21 Ağustos 1960'da Havana'daki VIII. Kongresine Rapor (ekinde Anibal Escalante'nin bir konuşması yer alıyor)], Berlin 1961, S. 63, 80, 135.

[83] Comité Central do PCB, *Declaraçao sobre a politica do Partido Comunista do Brasil* [PC do B'nin Politikası Üzerine Açıklama], Rio de Janerio, Mart 1958, S. 15, 18.

[84] Sergio Bagú, *Economia de la sociedad colonial* [Sömürge Toplumun Ekonomisi], Ensayo de historia comparada de América Latina, Buenos Aires 1949, S. 260, 117. İspanyol *encomienda* [mükellefiyet] sistemine ilişkin her ne kadar geleneksel "feodalizm" kavrayışı ile Bagú'nun ortaya koyduğu yeni tezler arasında yarı yolda duruyor olsalar da, daha önceki şu çalışmalar da anılabilir: Silvio Zavala, *La encomienda indiana*, Madrid 1935 {2. düzeltilmiş ve genişletilmiş baskı, México 1973}. José Miranda, *La función económica del encomendero en los origines del régimen colonial* [Sömürge Rejiminin Doğuşunda Mükellefiyet Ekonomisinin İşlevi], Neueva España, 1525-1531, México 1947 {2. baskı, México 1965}.

[85] Caio Prado Júnior, *Historia econômica do Brasil* [Brezilya Ekonomi Tarihi], 5. baskı, São Paulo 1957, S. 22, 23.

[86] Marcelo Segall, *Desarrollo del capitalismo on Chile*, Cinco ensayos dialécticos [Şili'de Kapitalizmin Gelişimi, Beş Diyalektik İnceleme], Santiago de Chile 1953.

[87] Nahuel Moreno, "Cuatro tesis sobre la colonización española y portuguesa", *Estrategia*, Buenos Aires Eylül 1957 içinde; Milciades Peña, "Claves para entender la colonización espanola en la Argentina", *Fichas de Investigatición Económica y Social* [Ekonomik ve Toplumsal Araştırma Dosyaları], Sayı: 10, 1966. Ayrıca bkz.: George Novack, "Hybrid Formations" (1970), *Understanding History*, Marxist Essays [Tarihi Anlama, Marksist Denemeler], New York 1972, S. 147-174.

[88] Hernán Ramirez Nrcochea, *Antecedentes económicos de la independencia de Chile* [Şili Bağımsızlığının Ekonomik Öncelleri], 2. düzeltilmiş baskı, Santiago de Çhile 1967, S. 50. { 1959 tarihli 1. baskıda bu alıntı yer almamaktadır}.

[89] Caio Prado Júnior, *A revoluçuao brasileira*, São Paulo 1966, S. 50 vd. {5. baskı, São Paulo 1977, S. 39}.

[90] Silvio Frondizi, *La realidad argentina*, Ensayo de interpretación sociológica [Arjantin Gerçekliği, Sosyolojik Yorum Denemesi]. Cilt II: *La revolución socialista*, Buenos Aires 1956, S. 234.

[91] Küba devrimi ve 1959'dan itibaren Latin Amerika'da yaşanan olaylar, daha önceki dönemlerden daha iyi bilindiğinden, bu dönemi, marksizmin Kıta'da gelişimi bağlamında ortaya koymak için kendimizi bu dönemle sınırlıyoruz.

[92] Fidel Castro, "La formación del partido" [Partinin Kuruluşu] (1.12.1961 tarihli konuşma), *La Revolución Cubana* içinde. Adolfo Sánchez Rebolledo tarafından yayınlanmıştır: México 1972, S. 439. Almanca: "Über die Einheitspartei der Sozialistischen Revolution (Beitrag zum 9. Vortragszyklus un dem Titel. 'Die Organisation der Revolution' an der Volksunuversität Havanna)" [Sosyalist Devrimin Birlik Partisi Üzerine, Havana Halk Üniversitesinde 'Devrimin Örgütlenmesi' Konulu 9. Konferans Dizisindeki Konuşma], kısaltılmışı *Fanal Kuba*, Reden und Schriften 1960-1962, Berlin 1963, S. 213 {Bu alıntının son cümlesi DDR baskısında yoktur}.

[93] "A New Old Che Guevara Interview" [Yeni Bir Yaşlı Che Guevara, Röportaj] (18.4.1959), *Che*, Selected Writings, yayınlayan: Rolando E. Bonachea ve Nelson P Valdes, Cambridge Mass. ve London 1969, S. 372.

[94] F. Castro, "La formación del partido" *La revolución Cubana*, S. 418. Almanca: "Über die Einheitspartei der Sozialistischen Revolution", *Fanal Kuba*, S. 204. {Burada çeviri değişiktir}.

[95] Her şeyden önce bu, ABD'nin ekonomik ambargosu ve müdahalesi dikkate alındığında, Küba devriminin SSCB'nin yardımı olmaksızın yaşayabilmesinin çok zor olacağı görüşüyle de çakışır.

[96] Küba Komünist Partisinin kurucularından biri olan Mella'nın yazıları. Küba'da ilk kez Castrocu devrimden sonra yayınlandı. PSP, bu yazıları otuzlu yıllardan sonra artık yayınlamıyordu.

[97] Bu konudaki çalışmamla karşılaştırınız: *La pensée de Che Guevara* [Che'nin Düşüncesi], Paris 1970; Almanca: *Che Guevara*, Frankfurt a.M. 1987.

[98] Ernesto Che Guevara, "El socialismo y el hombre en Cuba" [Küba'da Sosyalizm ve İnsan] (Mart 1965), *Escritos y discursos*, La Habana 1977, Cilt: 8, S. 259; Almanca: "*Der neu Mensch*", Entwürfe für das Leben in der Zukunft [Yeni İnsan, Gelecekteki Yaşam İçin Taslaklar], Dortmund 1984, S. 20.

[99] Ernesto Che Guevara, "Guerra de guerrilas: un método" [Gerilla Savaşı: Bir Yöntem] (Eylül 1963), *Escritos y discursos*, Cilt: 1, S. 221; Almanca: "Guerillakrieg -eine Methode" *Guerillakampf und Befreiungsbewegung*, Dortmund 1986, S. 46.

[100] Ernesto Che Guevara, "Mensaje a los pueblos del mundo a través de la Tricontinental" (Nisan 1967), *Escritos y discursos*, Cilt: 9, S. 361; Almanca: "Botschaft an die Völker der Welt" Fidel Castro, *Rede vom 13. März*, Ernesto "Che" Guevara, *Botschaft an die Völker der Welt* [Üçüncü Dünya Halklarına Mesaj], München 1967, S. 13 vd. {Çeviri İspanyolca metinden biraz farklıdır. Rudi Dutschke ve Gaston Salvatoré tarafından yapılan öteki serbest çeviri: "Schaffen wir zwei, drei, viele Vietnam"[İki, Üç, Daha Fazla Vietnamlar Yaratalım], Ernesto Che Guevara, *Guerilla -Theorie und Methode*, Sämtliche Schriften zur Guerillamethode, zur revolutionären Strategie und zur Figur des Guerilleros, Berlin 1968, S. 148.}

[101] Ernesto Che Guevara, "La planificación socialista, su significado" (Haziran 1964), *Escritos y discursos*, Cilt: 8, S. 98, 99. Almanca: "Die sozialistische Planung und ihre Bedeutung" [Sosyalist

Planlama ve Anlamı], Wolfgang Müller (editör), *Wertgesetz, Planung und Bewußtsein*, Die Planungsdebatte in Cuba [Değer Yasası, Planlama ve Bilinçlilik, Küba'da Planlama Tartışmaları], Frankfurt a. M. 1969, S. 148, 149.

[102] Ernesto Che Guevara, "Guerra de Guerillas: un método", *Escrito y discursos*, Cilt: 1, S. 204; "Guerillakrieg -eine Methode", *Guerillakampf und Befreiungsbewegung*, S. 25.

[103] "İkinci Havana Açıklaması" (4 Şubat 1962), F. Castro, *Fanal Cuba*, S. 395. {İlk cümlenin çevirisi değiştirildi. DDR Çeviri Kurulunun metninde şöyle: "Bir devrimcinin görevi, ortaya çıkmasında devrime yardım etmektir."}

[104] "Declaración General de la Primera Conferencia Latinoamericana de Solidaridad" (Ağustos 1967), *Primera Conferencia de la Organización Latinamericano de Solidaridad*, Documentos, La Habana 1967, S. 67; Seçme yazılardan oluşan bir fransızca cilt içindeki çevirisi: "Déclaration générale", *Première Conférence de l'Organisation Latino-Américaine de Solidarité (La Havane, août 1967)*, Paris 1967, S. 141 vd.

[105] {Régis Debray, *Révolution dans la révolution?* Lutte armée et lutte politique en Amérique latine, Paris 1967; İlkin Ocak 1967'de "*Révolution dans la révolution?*" başlığıyla yayınlandı. Roberto Fernández Retamer'in önsözüyle Havana'da 1967'de yayınlandı. Almanca: *Revolution in der Revolution?* Bewaffneter Kampf und politischer Kampf in Latein Amerika [Devrimde Devrim? Latin Amerika'da Silahlı Mücadele ve Politik Mücadele]. München 1967}

[106] {Rodolfo Stavenhagen, "Seven Fallacies About Latin America" (metnin ilk biçimi Temmuz 1965), James Petras / Maurice Zeitlin (editörler), *Latin America : Reform or Revolution?* A Reader, New York 1968, S. 13-31; Almanca: "Sieben falsche Thesen über Lateinamerika" [Latin Amerika Üzerine Yedi Yanlış Tez], Bolivar Echeverria / Horst Kurnitzky (editörler), *Kritik des bürgerlichen Anti-Imperialismus*, Entwicklung der Unterentwicklung. Acht

Analysen zur neuen Revolutionstheorie in Lateinamerika [Burjuva Anti-emperyalizminin Eleştirisi. Latin Amerika'da Yeni Devrim Teorileri Üzerine Sekiz Analiz], Berlin 1969, S. 15-30.}

[107] {Luis Vitale, "Latin America: Feudal or Capitalist?" (ilkin Temmuz 1965'de yayınlandı), kısaltılmış biçimi: J. Petras / M. Zeitlin (editörler), *Latin America: Feudal or Capitalist?* S. 32-43; Almanca: "Ist Lateinamerika feudal or kapitalistisch? Brauchen wir eine bürgerliche oder eine sozialistische Revolution?" [Latin Amerika Feodal mi Kapitalist mi? Bir Burjuva Devrime mi Yoksa Sosyalist Devrime mi İhtiyacımız Var?], B. Echeverria / H. Kurnitzky (editörler), *Kritik des bürgerlichen Anti-Imperialismus*, S. 67-91.}

[108] {Andre GunderFrank, *Capitalism and Underdevelopment in Latin America*, New York ve London 1968, Almanca: *Kapitalismus und Unterentwicklung in Lateinamerika* [Latin Amerika'da Kapitalizm ve Azgelişme], Frankfurt a. M. 1969.}

[109] Hugo Blanco'nun mensubu olduğu troçkist örgüt Devrimci Sol Cephe (FIR) üyeleri, 1961 / 1962 yıllarında Daniel Pereyra yönetiminde Latin Amerika'da ilk banka "expropriaciones" (kamulaştırmaları) yapmışlardır. {Bununla ve birçok ilde Cuzco bölgelerinde Quecho konuşan köylülerin mücadeleriyle ilgili olarak şu kitaptaki analiz ve belgelere bkz.: Hugo Blanco, *Land or Death*, The Peasant Struggle in Peru [Toprak ya da Ölüm, Peru'da Köylü Mücadesi], New York 1972; İspanyolca baskısı: *Tierra o muerte*, La luchas campesinas en Perú, México 1972.}

[110] Arjantin askeri rejimine karşı silahlı mücadele perspektifini reddeden Nahuel Moreno önderliğindeki bir azınlık, 1968'de PRT'den ayrılmış ve Sosyalist İşçi Partisini (PST) kurmuştur. {Seksenli yılların başından itibaren şu adı taşımaktadır: Sosyalizm İçin Hareket (MAS)}.PRT-ERT 1973'de IV. Enternasyonalden ayrılırken, politik ve ve ideolojik olarak her şeyden önce Vietnam komünizmini esas aldıklarını açıklamıştır.

[111] 1969/70'de Venezüela Komünist Partisi de önderliğinin büyük bir kesimiyle tabanının önemli bir kesiminin ayrılmasıyla sonuçlanan büyük bir bunalım yaşadı. Bu ayrılıktan Teodoro Petkoff önderliğindeki Sosyalizm İçin Hareket (MAS) ortaya çıktı. Bu ayrılığın nedeni silahlı mücadele değil, aksine 1968 Çekoslovakya işgaliyle tartışma gündemine giren SSCB'ye bağlılık sorunuydu. Bu, aynı tarihlerde Yunanistan Komünist Partisi içinde meydanla gelenle kıyaslanabilecek bir bunalımdır. {Venezüela Komünist Partisi (PCV) içindeki ayrılık ve Ocak 1971'de MAS'ın kurulmasıyla ilgili olarak bkz.: Julio Godio, *El movimiento obrero venezolano* [Venezuela İşçi Hareketi], Cilt: II, 1945-1980, Caracas 1982; ayrıca bkz.: Cilt: III: 1965-1980.}

[112] Aktaran: Carlos Rossi, *La révolution permanente en Amérique latine* [Latin Amerika'da Sürekli Devrim], Paris 1972, S. 15. {ayrıca aynı dönemde Şili Komünist Partisi yayın organı (*Principos*, Sayı: 108, Ağustos 1965) içinde yer alan ve İngilizceye çevrilen parti belgesine bkz.: "Self-Criticism" [Özeleştiri], L. E. Aguilar (editör), *Marxism in Latin America*, S. 250-256.}

[113] Karşılaştırınız: örneğin, Luis Corvalán, "Unidad Popular para conquistar el poder (Informe al XIV Congreso Nacional del Partido Comunista, 23 de Noviembre de 1969), *Camino de Victoria*, Santiago de Chile 1971, S. 323; Almanca: "Einheit des Volkes für die Schaffung einer Volksregierung (Aus dem Rechenschaftsbericht an den XIV. Parteitag der Kommunistischen Partei Chiles, 23 November 1969)" [Bir Halk Hükümeti Kurmak İçin Halkın Birliği, Şili KP 14. Kongresine Sunulan Çalışma Raporu], L. Corvalán, *Ausgewählte Reden und Aufsätze* [Seçme Konuşma ve Yazılar], Berlin 1983, S. 64.

[114] Komünist Maliye Bakanınca hazırlanan ve ün kazanan "Millas Planı", Ekim 1972'de "işveren grevi" sırasında kamulaştırılan bazı işletmeleri sahiplerine geri vermeyi öngörüyordu. {"Komünist Ekonomi Bakanı Orlando Millas daha önce başka partilerle görüşmeden 24 Ocak 1973'de parlamentoya bir yasa tasarısı sundu. Bu tasarı, kamulaştırılacak işetmelerin sayısını azaltmayı ve daha

önce kamulaştırılan veya elkonan bir dizi işletmenin sahiplerine geri verilmesini öngörüyordu. Sosyalist Parti bu yaklaşımı ve projenin içeriğini sert biçimde protesto etti." ("Chile 1970-1973 - Drei Jahre Kampf um politische und wirtschaftliche Macht" [Politik ve Ekonomik İktidar Uğruna Üç Yıllık Mücadele] (En önemli olayların kronolojisi), "Şili ile Dayanışma" Komitesi (yayınlayan), *Chile - der Kampf geh weiter*, Dokumente zur Entwicklung in Chile, Offenbach 1973, S: 14; aynı kronoloji için bkz.: "Şili ile Dayanışma" Komitesi (yayınlayan), *Konterrevolution in Chile*, Analysen und Dokumente zum Terror, Reinbek bei Hamburg, 1973, S. 199. Ayrıca karşılaştırınız: David Thorstad, "The Election Reflects Increasing Polarization" [Seçim, Artan Kutuplaşmayı Yansıtıyor], (Mart 1973), Les Evans (editör), *Disaster in Chile*, Allende's Srategy and Why It Failed [Şili'de Felaket, Allende'nin Stratejisi ve Başarısızlığının Nedeni], New York 1974, S: 153.}

[115] L. Corvalán, "El gobierno popular" (Aralık 1970), *Camino de victoria* [Zafer Yolu], S. 425. Komünist Parti Genel Sekreteri, *L'Humanité* gazetesinin kendisiyle yaptığı bir röportajda şöyle diyordu: "Aşırı devrimci çevrelerde, orduyla çatışmanın kaçınılmaz bir kader olduğu varsayılıyor. (...) Silahlı çatışmayı kader saymak, ayrıca -ki bazıları da zaten bunu öneriyor- silahlı halk milisi kurmak demektir. Mevcut durumda bu, orduya karşıya bir güvensizliğin işareti demek olurdu. Ne var ki, ordu, Latin Amerika'da esen ve her köşe bucağa giren bu yeni rüzgarlara kapalı değildir." (*L'Humanité*, 7 Ocak 1971).

[116] Karşılaştırınız: James Petras, "Social Democracy in Latin America"[Latin Amerika'da Sosyal Demokrasi], *NACLA Report on the Americas*, Yıl: XIV, Sayı: 1, Ocak/Şubat 1980, S. 36. Fransızca: "La social-démocratie en Amérique latine (Un rôle grandissant, mais des objectifs limités)", *Le Monde diplomatique*, Yıl: 27, Sayı: 315, Haziran 1981, S. 15-17; Michael Löwy, "Trayectoria de la Internacional Socialista en Amérika Latina"[Latin Amerika'da Sosyalist Enternasyonalin Geçmişi], *Cuadernos Politicos*, Sayı: 29, Haziran-Eylül 1981, S. 36-45; Luis Vitale, "Passé et présent de la

social-démocratie en Amérique latine", (Bir konferans metninden özet, Aralık 1981), *Quatrième Internationale*, Yıl: 40, Sayı: 8, Nisan-Haziran 1982, S. 65-76; Klaus Meschkat, "Deutsche Sozialdemokratie und die Offensive der Sozialistischen Internationale in Lateinamerika"[Alman Sosyal Demokrasisi ve Sosyalist Enternasyonalin Latin Amerika'daki Saldırısı], *Lateinamerika-Nachrichten*, Yıl: 9, Sayı: 100, Şubat 1982, S. 44-51; FDCL (yayınlayan), *Sozialdemokratie und Lateinamerika*, Berlin 1982.

[117] {Aktaran: Paul Le Blanc, *Permanent Revolution in Nicaragua* [Nikaragua'da Sürekli Devrim], New York 1984, S. 9. Karşılaştırınız: Gérard de la Sède, "Nicaragua -quatre ans après" [Dört Yıl Sonra Nikaragua], *Politique Aujourd'hui*, Sayı: 2, Ekim-Kasım 1983, S. 125, 131.}

[118] {Aktaran: Fred Murphy, "The FSLN, the Working Class, and the Economic Emergency in Nicaragua"[FSLN, İşçi Sınıfı ve Nikaragua'da Ekonomik Güçlükler], *Intercontinental Press*, Yıl: 19, Sayı: 44, 30.11.1981, S. 1172.}

[119] Bu sorunların ayrıntılı incelendiği Paul Le Blanc'ın *Permanent Revolution in Nicaragua* adlı incelemesine gönderme yapıyorum.

[120] {Bu konuda ayrıca karşılaştırınız: Michael Löwy, "Las organizaciones de masas, el partido y el estado: La democratia en la transición al socialismo"[Kitle Örgütleri, Parti ve Devlet: Sosyalizme Geçişte Demokrasi], José Luis Corragio / Carmen Diana Deere (editörler), *La transición difícil*, La autodeterminación de los pequeños paises periféricos, Managua 1987, S. 74-86. --Ayrıca bu ciltteki öteki makalelere ve özellikle de şuna bkz.: Orlando Núñez Soto, "Las condiciones politicas de la transición", S. 53-73. Bu cilt aynı anda México ve Buenos Aires'de yayınlanmış ve İngilizce baskısı yapılmıştır: J. L. Coraggio / C. D. Deere (editörler), *Transition and Development*, Problems of Third World Socialism [Geçiş ve Gelişme, Üçüncü Dünya Sosyalizminin Sorunları], New York ve London 1986.}

[121] {Karşılaştırınız: Fitzroy Ambursley / Winston James, "Maurice Bishop and the New Jewel Revolution in Grenada", *New Left Review*, Sayı: 142, Kasım-Aralık 1983, S. 91-96; Fitzroy Ambursley / James Dunkerley, *Grenada: Whose Freedom?* London 1984; *Generalprobe Grenada*, Canlı Tanıklıklar ve Analizler, Hamburg 1984.}

[122] {Getúlio Vargas (1883-1954), Brezilyalı avukat ve politikacı. Rio Grande do Sul eyaletinde ünlü bir aileden gelmektedir. 1926-28 Maliye Bakanı, 1928-30 Rio Grande do Sul Eyalet Valisi. 1930'da bir darbeyle "ordu, donanma ve halk adına" geçici olarak Cumhuriyetin yönetimini (1934'e kadar) üstlendi. 1934'de Kurucu Meclis tarafından devlet başkanı seçildi. 1937'de korporatif ve otoriter "Estado Novo"yu (Yeni Devlet) kurdu. 1942'de Brezilya, "büyük demokrasiler"in yanında İkinci Dünya Savaşına katıldı. 1945'de Vargas askerler tarafından devrildi. Rio Grande do Sul Senatörü olarak (1945-50) yeniden iktidara gelmek için Brezilya İşçi Partisine (PTB) yaslandı. 1950'de Devlet Başkanı seçildi. Ülke içinde gittikçe artan politik kriz nedeniyle kendi hayatına son verdi.

Demagojik ve radikal bir milliyetçilik ve anti-emperyalizm, ekonomiye kapsamlı bir müdahale (devletleştirme, korumacılık, asgari ücret), işçi sınıfının Çalışma Bakanlığınca sıkıca denetlenen sendikalarda örgütlenmesi biçimindeki politikası, daha sonra ardılları -hepsinden çok da Juscelino Kubitschek (1956-61) ve Joao Goulart (1961-64)- tarafından sürdürüldü. Bu konuda bkz.: Helena Hirata, "Towarda a 'Semi-industrial' Capitalist State (The Role of Populism in Brazil (1930-1960), Michael Löwy (editör), *Populism in Latin America*, Montreuil 1987, (Notebooks for Study and Research . Sayı: 6), S. 23-30.}

[123] Gustavo Gutiérrez, *Theologie der Befreiung* [Kurtuluş Teolojisi], München ve Mainz 1973, S. 28, 29. {İspanyolca baskı: *Theologia de la liberación*, Perspectivas, Lima 1971 ve Salamanca 1972.}

[124] {"Sosyalizm İçin Hıristiyanlar" Latin Amerika Birinci Konferansı, 23-30 Nisan 1972, Santiago, Şili, Sonuç Belgesi", *Theologia Practica*, pratik teoloji ve dinsel pedagoji, Yıl: VIII, 1973, Sayı: 1, S. 67; biraz kısaltılmış bir versiyonu için bkz.: Kersten Radzimanowski (editör), *Stimme der Stimmlosen* [Sessizlerin Sesi], Katolik Hıristiyanların Latin Amerika'da Toplumsal Çalışmalarına İlişkin Belgeler, Berlin 1983, S. 111.}

[125] {Almanca baskı: *Instruktion der Kongregation für die Glaubenslehre über einige Aspekte der "Theologie der Befreiung"*, 6 Ağustos 1984, Bonn (basım tarihi yok), (Verlautbarungen des Apostolischen Stuhls, Nr.: 57), S. 3; ayrıca şu kitap içinde yayınlandı: Johann Baptist Metz (editör), *Die Theologie der Befreiung:* Hoffnung oder Gefahr für die Kirche? Düsseldorf 1986, S. 162. -- Daha sonraki baskılarla karşılaştırınız: *Instruktion der Kongregation für die Glaubenslehre über die christliche Freiheit und die Befreiung* [Hıristiyan Özgürlüğü ve Kurtuluşu Üzerine Din Öğretimi Öğretimi İçin Kutsal Meclisin Yönergesi], 22 Mart 1986, Bonn (basım tarihi yok), (Verlautbarungen des Apostolischen Stuhls, Nr.: 70; yine şu kitap içinde: J. B. Metz (editör), *Die Theologie der Befreiung*, S. 189-243.}

[126] {Francisco Ceres'in 18.11.1971'de Concepción Üniversitesinde *Izquierda Cristiana* adına sorusu: "(...) Comandante Fidel Castro! Hıristiyanlar devrimci süreçte sadece taktik müttefikler midir? Yoksa sağ ve sol hıristiyanlar olduğuna göre, sol hıristiyanlar sizce devrimin stratejik müttefikleri mi? -- Fidel: "Size çekinmeden şunu söylüyorum. Biz sol hıristiyanları, devrimci hıristiyanları, devrimin stratejik müttefikleri olarak görüyoruz. (Alkışlar) Geçici yol arkadaşları olarak, bu türden bir şey olarak değil." (Fidel Castro, *El procesco revolucionario*, Buenos Aires 1973, S. 178 vd. Bir parça değişik bir ifadesi için bkz.: *Fidel in Chile*, A Symbolic Meeting Between Two Historical Processes, Selected Speeches of Major Fidel Castro During His Visit To Chile, Kasım 1971, New York 1972, S. 89.}

[127] Jose Carlos Mariátegui, "El 1° de Mayo y el frente único" [1 Mayıs ve Birlik Cephesi] (1 Mayıs 1924), *Ideologia y politica*, S. 109.

İÇİNDEKİLER

TÜRKÇEYE ÇEVİRENİN ÖNSÖZÜ ----------5

(1909'DAN GÜNÜMÜZE) LATİN AMERİKA'DA MARKSİZM TARİHİNİN TEMEL NOKTALARI ----------7

MARKSİST BİR ANALİZİN BAŞLANGICI: MELLA VE MARIATEGUI ----------13

"ÜÇÜNCÜ DÖNEM" VE SİLAHLI AYAKLANMALAR --23

STALİNİZM DORUK NOKTASINDA ----------31

"ORTODOKSLUĞUN" TEORİK SORGULANMASI -------49

KÜBA DEVRİMİ VE YANKILARI ----------53

SANDİNİST DEVRİMİ VE SONUÇLARI ----------69

KURTULUŞ TEOLOJİSİ ----------75

SONUÇ ----------80

KAYNAKÇA VE AÇIKLAMALAR ----------81

KURAMSAL ve SİYASAL İNCELEMELER

Bu dizide ağırlıkla marksist kuramsal metinlere, ayrıca toplumsal pratiğin tarihsel örneklerinin irdelendiği metinlere yerveriliyor. Bu dizide, **Gramsci, Lukacs, Riazanov, Luxemburg, P. Anderson, Buharin-Preobrajenskiy, İ. Deutscher** ve diğerleri yer aldı. Komintern'i, işçi konsey ve komiteleri, sovyet deneyini, devlet sorununu, leninizm, sosyalizm, proletarya diktatörlüğü, ulusal sorun gibi sorunları ayrıntılı biçimde tartışan metinler yayınlandı. Emperyalist dünya sistemini ve devrim sonrası toplumları irdeleyen, **"Genel Bunalımın Dinamikleri", "Emperyalizm, Dünya Bunalımı ve Siyasal Yapılar", "20. Yüzyıl Eşiğinde Sosyalizm"** ve **"Soğuk Savaş"** da bu dizide özellikle anımsanmalı.

AVRUPA İŞÇİ HAREKETLERİ TARİHİ/ *Wolfgang Abendroth*

Avrupa'da son yüzelli yılın politik ve toplumsal tarihinde en belirleyici yeri işçi sınıfı hareketi alır. İşçi hareketi, sendikacılık ve sosyal demokrasi tarihi alanında yaptığı çalışmalarla tanınan yazar **Abendorth**, Chartist hareketten Birinci Enternasyonale, sendikalardan faşizm döneminde işçi hareketine oradan İkinci Dünya Savaşı sonrası işçi hareketine kadar geniş bir alanda çözümleyici bir tarih perspektifi sunuyor. Avrupa'nın politik ve toplumsal tarihini işçi sınıfı açısından okura sunuyor.

MARKSİZM ve GERİLLA SAVAŞI/ *William Pomeroy*

"Dünya siyasetinde devrimci silahlı mücadele, yaklaşık 30 yıldan beri önemli bir yer işgal etmiştir." Gerilla savaşının marksist politika içindeki yeri önemli tartışma başlıklarından birisini oluşturmuştur. **William Pomeroy**'un derlemesi bu bağlamda önemli bir kaynak niteliğine sahip. Gerilla savaşı deneyimlerinin oluşturduğu bölümler karşılaştırmalı okumaya olanak sağlayarak okurun kendince bir sonuca ulaşmasının da önünü açıyor...

UYGULANABİLİR BİR SOSYALİZMİN İKTİSADI/ *Alec Nove*

"Gerçekte bu kitap, savaş sonrası dönemde sosyalizm hakkında ve sosyalizm için, açıkça marksist geleneğin dışında yazılmış belki de ilk temel çalışmadır" diyor **Perry Anderson Nove**'un kitabı için. Piyasa sosyalizmi tartışmalarında kaynak olan kitap konuyu zengin bir olgusal malzeme demetiyle işliyor.

"Bugün Latin Amerika halkının büyük kesimi, tutucu veya baskıcı rejimlerin altında yaşamaktadır. Söz konusu rejimlerin ordusu ve polisi çeşitli eğilimlerden mücadeleci marksistleri tutuklama, işkenceden geçirme ve öldürme konusunda uzmanlaşmıştır.Peru sosyalizmin öncüsü Mariategui'nin daha 1 Mayıs 1924 tarihinde dediği gibi, *'Bir birlik cephesi kurmak, somut bir sorunda, acil bir durumda bir dayanışma tavrı almak demektir. Bu herkesin bağlı olduğu öğretiyi terketmesi demek değildir...Sözü edilen eğilim ve gruplan varlığı kotü birşey değildir. Aksine bu, devrimci sürecin ilerici bir döneminin göstergesidir. Gerekli olan, bu grupların ve eğilimlerinin günümüzün somut gerçekliğiyle ilgili olarak anlaşmalarıdır...Silahlarını birbirlerini vurmak için değil, tersine, toplumsal düzene karşı, onun kurumlarına, adaletsizlik ve suçlarına karşı kullanmalıdır.'*

DÜŞÜNCE DİZİSİ

6 00 2

ISBN 975-344-172-4

9 789753 441728

Türkçesi: İrfan CURE